REPUBLIKA HRVATSKA



"BLJESAK"

188 NA BRANIKU DOMOVINE 1995

7869

Novi suradnici:

Ivo Balentović, književnički publicist starije generacije, dugi je niz godina suradnik brojnih književnih časopisa i publikacija, pisac beletrističkih proznih djela, osobito kratkih priča. Živi u Umagu.

Tomislav Jonjić, rođen u Imotskom 1965. godine. Završio pravo u Zagrebu i radio kao odvjetnički vježbenik odnosno odvjetnik u Imotskom. Publicističke tekstove objavljivao na više mjesta. Zaposlen je u Ministarstvu vanjskih poslova Republike Hrvatske, u veleposlanstvu u Švicarskoj.

Ivan Komadina diplomirani je pravnik. Rođen je 1. siječnja 1949. u Primorskom Docu, općina Kaštelanska zagora. Zaposlen je u Republičkom fondu mirovinskog i invalidskog osiguranja radnika Hrvatske u Zagrebu kao savjetnik u Odjelu za rješavanje o pravima u drugom stupnju. Jedan je od obnovitelja Ogranka Matice hrvatske u Sisku, a sada je i njezin predsjednik. Aktivni sudionik "hrvatskog proljeća", a po njegovu slomu godinama saslušavan u splitskoj ekspozituri srpske UDB-e.

Boris Kožnjak rođen je 21. travnja 1972. godine u Čakovcu. Student je fizike na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Član je središnjice Hrvatske republikanske zajednice.

(Nastavak na trećoj stranici korica)

Slika na naslovnoj stranici:

Stara Gradiška, most "Bratstvo i jedinstvo". Akcija "Bljesak".

Slikao Željko Rešetar
("Panorama")

REPUBLIKA HRVATSKA

Tromjesečni časopis

God. XLV — SRPANJ 1995. — Br. 188

Kazimir Katalinić

"BORBOM DO SLOBODE"

Dok sam bio u političkoj emigraciji, napisao sam u našem časopisu "Republika Hrvatska" br. 95, za rujan 1973.:

Neki u emigraciji govore: "Šaka je sve!", a drugi govore: "Glava i pamet je sve!" Mi pak govorimo: "Ni glava i pamet bez šake, ali niti šaka bez glave i pameti, već samo spoj obiju mogu donijeti slobodu našem narodu!"

Nedavna akcija "Bljesak" bila je baš to: spoj šake i mozga. I zato je stopostotno uspjela. Ta akcija, kao i nedavni mimohod na Dan državnosti, gdje smo vidjeli koliko se učinilo na vojnom polju, a osobito na razvitku proizvodnje oružja (što je od posebne važnosti), svakog su Hrvata morali ispuniti zadovoljstvom.

To vrijedi i za usku vojnu suradnju HVO-a i Armije BiH, a nadati se je da će sve više jačati i politička suradnja. Prostor Republike BiH (i to **cjelokupni** njezin prostor) i prostor Republike Hrvatske međusobno se upotpunjavaju i mogu se očuvati i osloboditi samo uskom suradnjom onih koji su zajednički ugroženi od našeg istočnog susjeda. Put pak do oslobođenja nije drugi nego put borbe, uz istodobnu politiku razbora, tj. i opet spoj šake i mozga. Pokazuje se da je bilo ispravno naše republikansko geslo iz emigracije: "Borbom do slobode!"

* * *

Pri svemu tome moramo, dakako, uzimati u obzir i svijet u kome živimo, Taj je svijet ovih dana slavio pobjedu nad fašizmom.

No predstavnik jednoga velikog naroda, velikog ne po broju svojih stanovnika, nego po hrabrosti i rodoljublju koji ga rese, a riječ je o poljskom narodu, rekao je da za Poljake ta proslava ima gorki ukus, jer pobjeda nad fašizmom Poljacima nije donijela slobodu, nego novo ropstvo. Što da, međutim, kažemo mi Hrvati, koji smo pobjedom nad fašizmom doživjeli svoj Bleiburg i križne putove, te ne samo bili prepušteni komunističkom dijelu svijeta, nego izgubili svoju državu?

Postoje dvije vrste antifašizma. Francuski antifašizam bio je doista francuski i oslobodilački. No antifašizam u Hrvatskoj bio je, zahvaljujući Titu i Partiji, samo novi oblik fašizma, bio je crveni fašizam, koji je Hrvatsku bacio u ropstvo, umjesto da je oslobodi. Kod nas se ni boljševizam nije borio protiv vladajućeg režima, nego uglavnom protiv hrvatske države i za uspostavu Jugoslavije, naravno s novim, komunističkim političkim i socijalno-ekonomskim poretkom.

Jest, hrvatski narod je odavno imao prave antifašiste, koji su doista bili **hrvatski** antifašisti, kao što je to bio Vladimir Gortan kome u ovom broju posvećujemo jedan članak. On se je borio za slobodu Istre protiv fašizma i talijanskog okupatora još 1929. godine. **Na njega** se trebamo pozivati kada govorimo o našem antifašizmu, jer njega nije pozvala u borbu Kominterna, niti je on krenuo u šumu tek onda kad je dotadašnji Staljinov i komunistički saveznik Hitler udario na Sovjetski Savez. Gortan se nije borio protiv hrvatske države, nego doista protiv okupatora.

Pa ako antifašizam znači borbu protiv okupatora i za slobodu vlastitog naroda, onda smo mi Hrvati gotovo svi bili antifašisti u tome smislu. Bili su to i oni koji su se borili protiv srpskog okupatora te uspjeli 1941. godine uspostaviti hrvatsku državu, koja nije bila savršena, ali je ipak bila **naša** država. Bili su to i oni koji su nastojali sačuvati tu državu, neovisno o tom jesu li se sa svime slagali. A dobrim su dijelom bili to čak i oni koje je talijanski okupator, sam ili putem četnika, otjerao u šumu, gdje ih je dočekala Partija i prevarila nudeći im "Smrt fašizmu — sloboda narodu!", da bi zatim, svojim dolaskom na vlast, ostvarila novi oblik fašizma, crveni fašizam, i gurnula u ropstvo hrvatski narod.

Zato, umjesto Siska, umjesto početka borbe protiv vlastite države, trebamo slaviti i poštivati prve i prave hrvatske antifašističke borce, trebamo slaviti istarske borce, trebamo slaviti i častiti Vladimira Gortana i njegove drugove!

*

* *

Danas ponovno imamo državu. Dakako, nije onakva kakvu smo sanjali. Nije onakva kakvu nam je oslikavao Ante Starčević, ili Stjepan Radić, ili Ivan Oršanić. Ali tu je! Naša je!

I nećemo više nikada ponoviti zabludu prošlosti. Ako nam se nešto u njoj ne sviđa, nećemo je rušiti, nego ćemo nastojati da bude bolja, da bude ljepša, da bude pravednija. Da bude — slobodarska, starčevićanska. Osobito ćemo to nastojati svi mi koji vučemo svoje korijenje iz istog debla, iz nauke Ante Starčevića.

Hrvatskoj je prijeko potrebna starčevićanska struja. Snažna, rodoljubna, samoprijegorna, odlučna. Struja idealista. Ali i poštenja. A posebno — razbora.

Oblikovanju takve struje želi doprinijeti i naš časopis. To je vidljivo iz njegovih članaka i glavnih suradnika, kao i iz novog Uredničkog vijeća u kome se nalaze Goran Ante Blažeković, Ivan Gabelica i dr. Ivo Korsky. Naš časopis ne želi biti uskostranački. On želi biti otvoren svima, kojima je na prvom mjestu hrvatska država, sloboda svih njezinih građana i društvena pravda. "Republika Hrvatska" želi biti ono što je u prvoj Jugoslaviji bio časopis "Hrvatska smotra". Želi pronalaziti, pokretati i okupljati zdrave snage.

A u činjenici da se uredništvo našeg časopisa (što se dogodilo posve slučajno) nalazi svega stotinjak metara od stana u kome je skromno živio i radio Ivan Oršanić, urednik "Hrvatske smotre" i pokretač 1951. godine "Republike Hrvatske", vidimo ne samo slučajnost, nego i Božji znamen.

AKCIJA "BLJESAK"

Dana 25. svibnja 1995. u emisiji "Slikom na sliku" objavljen je razgovor urednika Dubravka Merlića s načelnikom Političke uprave Ministarstva obrane RH generalom bojnikom Ivanom Toljem u povodu akcije "Bljesak" (2. i 3. svibnja o. g.) za povrat i oslobađanje okupirane zapadne Slavonije, koji ovdje prenosimo.

• *Gospodine generale, akcija "Bljesak", dakle akcija oslobađanja zapadne Slavonije završena je s potpunim uspjehom — na vojnom, policijskom, pravnom i diplomatskom planu. U Hrvatskoj je nedavno boravio gospodin Mazowiecki s ciljem istraživanja navodnih kršenja ljudskih prava i navodno počinjenih ratnih zločina u toj akciji.*

— Vi znate da je Hrvatski informativni stožer na vrijeme, čak vrlo brzo u odnosu na poznate vojne akcije u svijetu, dao sve moguće informacije vezane uz akciju "Bljesak". Mi nismo imali što tajiti. Akcija je izvedena vojnički besprijekorno po svim vojnim i ratnim pravilima. Svjetska se javnost uvjerila da smo u akciji postupali na vrlo visokoj civilizacijskoj razini. U kontekstu sukoba takvih vojnih razmjera jasno je da su bili mogući neki pojedinačni incidenti koji su na vrijeme spriječeni. Prvoga dana nakon oslobađanja Okučana uhvaćene su dvije ili tri osobe u pokušaju otuđenja tuđe imovine. Te su osobe sada pod policijskom istragom. Dakle, politička kontrola nad djelovanjem redarstvenih i vojnih snaga bila je potpuna. Zato mislim da je gospodin Mazowiecki dobro došao, jer jedino se tako mogao uvjeriti u izmišljene velikosrpske laži o golemim gubicima. Njegova je izjava neodređena, nije precizna, jer zaista nije mogao nikakvim argumentima dokazati srpske insinuacije, budući da se uvjerio u sasvim suprotno. Hrvatska vojska i policija ni u čemu nisu prekršile međunarodni kodeks prema civilima na oslobođenom području, a ni prema paravojnim jedinicama. Prema svima smo jednako postupali u duhu hrvatske vojne tradicije — civile smo štitili, a prema zarobljenim srpskim jedinicama postupali smo kao prema ratnim zarobljenicima. Sve ostalo je djelo srpske promidžbe.

• *Gospodine generale, svega nekoliko dana poslije akcije "Bljesak" nekoliko srpskih političara iz Hrvatske, a među njima i gospodin Pupovac u TV-emisiji "Slikom na sliku" pohvalili su hrvatske postrojbe, ali su i izjavili da je bilo dosta problema s*

hrvatskim vojnicima. Je li to točno?

— To nije točno. Hrvatski su vojnici savršeno, ponavljam, do detalja, izvršavali svoju zadaću. A zadaća im nije bila da maltretiraju tamošnje stanovništvo, već da oslobode dio Hrvatske. Bio je to silovit udar, pa pretpostavljam da su se te siline pobunjenici uplašili. Dakle, mi smo govorili da je Hrvatska vojska izvanredno opremljena i obučena, sa sviješću o svojoj snazi, opremljenosti i obučenosti. S tako samouvjerenom vojskom nema igranja. A okupatori hrvatskih područja mislili su da su to samo prazne riječi. Hrvatsko vrhovništvo i hrvatska državna politika kada odluči upotrijebiti takvu snagu, takvu silu, onda može računati na potpuno izvršenje zadaće. Tako je bilo i u akciji "Bljesak". Za svega 31 sat oslobođena je zapadna Slavonija unatoč srpskoj vojsci snage korpusa, a da i ne govorimo o tome da su gotovo svi civili bili naoružani. Eto, ta se "glasovita srpska vojska" razbježala, pa svoju nespremnost, svoj vojni poraz, svoj kukavičluk nastoji omalovažiti tipično srpskim izmišljotinama. Cijeli je svijet svjedok da Hrvatska želi mirno rješenje, da želimo mirnu reintegraciju okupiranih područja. Pregovarali smo i pregovaramo i dalje, ali na terorističke srpske incidente odgovorit ćemo onako kako je to uobičajeno u svijetu. Predsjednik Republike Hrvatske i vrhovnik naših oružanih snaga, dr. Franjo Tuđman, naredio je vojno-policijsku akciju tek nakon odmetničkih terorističkih ispada na hrvatskim cestama.

Nemojte zaboraviti da je ta akcija bila ograničena. Ja sam kontaktirao s predstavnicima raznih medija iz svijeta i Hrvatske, pa čak i sa srpskim, kontaktirao sam i s predstavnicima svjetskih centara moći. I svi se slažu u jednom — Hrvatska vojska i hrvatska policija pokazale su iznimnu snagu, hrabrost i disciplinu. Gotovo nikome nije išlo u glavu da imamo tako snažnu vojsku, vojsku koja je nastala u četiri godine domovinskog rata i da ta vojska može razbiti jedan korpus za samo 31 sat. A što Pupovac i njemu slični konstruiraju izmišljotine, to ide na njihovu savjest, mi se na to ne obaziremo i ne želimo komentirati. Iz izmišljotina kojima se služe razni "pupoljci" rađaju se sva zla, to su "pupoljci" zla. Hrvatska u svojoj međunarodno priznatoj državi teži samo dobru koje želimo svim našim građanima. To je hrvatska državna politika koju provodimo i koju ćemo provoditi unatoč svemu.

Ivan Komadina

22. LIPNJA I HRVATSKA DRŽAVNOST

Ove godine obilježavamo pedesetu obljetnicu od završetka drugoga svjetskog rata i pedesetčetvrtu obljetnicu od njegova početka na ovim našim prostorima.

Naime, treba se ukratko podsjetiti povijesti. Hrvati su počeli naseljavati prostore između rijeka Tise i Drine i Jadranskoga mora sredinom VI. stoljeća i već 852. godine imamo ne samo jaku i dobro organiziranu državu, već i Crkvu, posebno benediktince, pa hrvatski knez Trpimir svojom darovnicom Crkvi u Bijaćima prvi put u pisanom dokumentu spominje hrvatsko ime.

Za vrijeme kralja Tomislava (koji je okrunjen 925. na Duvanjskom polju) Hrvatska je bila najjača. Zatim je slabila do 1102. kada ulazi u personalnu uniju s Ugarskom. Hrvatska je zadržala svoju državnost sve do 1. prosinca 1918. godine kada ulazi u ralje Velike Srbije pod krinkom Jugoslavije. Srbijanska vlada u Beogradu daruje Italiji Istru do Sušaka, dio Dalmacije s otocima uključujući grad Zadar s okolicom.

Počinju neviđeni progoni Hrvata koji kulminiraju stravičnim ubojstvom Stjepana Radića u beogradskoj skupštini, gdje je na toga našeg velikana 20. lipnja 1928. Puniša Račić po nalogu kralja Aleksandra izvršio atentat od čijih je posljedica Radić umro 6. kolovoza 1928. godine. U siječnju slijedeće godine kralj Aleksandar proglašava diktaturu. Progoni su još stravičniji.

Zastupnik Hrvatske stranke prava u Ustavotvornoj skupštini, zagrebački odvjetnik dr. Ante Pavelić stvara ustaški pokret, kao reakciju na krvave obračune velikosrpskog režima s hrvatskim narodom. Ne mogavši naći boljeg saveznika, odlazi u Mađarsku u Janka Pustu i tu osniva ustaški logor, a potom se seli poglavito iz nužde, u Italiju.

Nakon aneksije Austrije, upada u Češku 1938. godine, Hitlerova Njemačka sklapa u Münchenu sporazum sa Staljinom o nenapadanju, a potom 1. rujna 1939. godine napada Poljsku. Vlada Dragiše Cvetkovića pristupa Trojnom paktu. Dana 27. ožujka 1941. dolazi do demonstracija u Beogradu pod vodstvom komunista. Potom 6. travnja 1941. Njemačka napada Kraljevinu Jugoslaviju koja potpisuje kapitulaciju 17. travnja 1941. U takvim uvjetima Slavko Kvaternik 10. travnja 1941. godine proglašava Nezavisnu Državu Hrvatsku, a vlast preuzimaju ustaše. Dr. Ante Pavelić dolazi u Zagreb i 14. travnja 1941. postaje poglavnikom Nezavisne Države Hrvatske.

Hrvatski narod se je plebiscitarno izjasnio za svoju državu. Međutim, stvaranju mlade hrvatske države nije se radovala ni većina srpskog stanovništva ni oni Hrvati koji su pripadali Komunističkoj partiji. Članovi Komunističke partije, nažalost poglavito Hrvati, često potpomognuti Srbima-četnicima, snovali su plan o rušenju NDH. Komunistički pokret, osim u Zagrebu i Splitu bio je osobito jak u gradu Sisku.

I 22. lipnja 1941. ujutro u ranu zoru radnik rafinerije "Schell" u Sisku dolazi do organizacionog sekretara Okružnog komiteta KPH Marijana Cvetkovića i donosi mu vijest da je Hitler napao Sovjetski Savez. Bio je to znak da se krene u akciju. Na sjednici Okružnog komiteta KPH istog dana donijeta je definitivna Odluka i odlučeno je:

- da se osnuje partizanski odred,
- da baza odreda bude u šumama kod sela Žabna,
- da se tamo donese sve oružje i municija,
- da se istog dana okupe svi borci, a osobito ugroženi komunisti,
- da se priopće nove lozinke i javke i da se jave kuriri,
- da se o zaključcima hitno obavijeste svi komunisti s toga područja, kao i članovi SKOJ-a.

Za komandanta I. partizanskog odreda izabran je član CK KPH-a i član CK KPJ Vlado Janjić zvani "Capo" kojega mnogi građani Siska optužuju i za osobne likvidacije hrvatskih domoljuba nakon drugoga svjetskog rata.

Međutim, šume u okolici sela Žabna nisu bile najpogodniji teren, pa su partizani tražili drugo pogodnije mjesto i preselili se u šumu "Brezovica" pored Siska prema Popovači koja je bila sigurnija i odakle su se nesmetano mogle organizirati terorističke akcije. Marijan Cvetković dobio je zadatak da se poveže sa srpskim stanovništvom na Banovini i tako je počeo ustanak protiv mlade hrvatske države. Organizirani su prepadi, diverzije, atentati. Prva akcija tog odreda dogodila se 25. lipnja kada je kod sela Žabno minirana željeznička pruga. Kako je vrijeme odmicalo, akcije su bivale sve brojnije i po obimu veće.

Dakle, rušenje Nezavisne Države Hrvatske je počelo. Prema pričanju nekih preživjelih članova odreda, vlasti Nezavisne Države Hrvatske nudile su im aboliciju ako se u roku od mjesec dana predaju, što naravno njima nije ni padalo na pamet. Oni su se borili za jednu novu Jugoslaviju.

Istodobno na Banovini i u ostalim krajevima u kojima su živjeli Srbi raste četnički pokret.

Osobito značajnu ulogu u stvaranju partizanskog pokreta u Sisku, Pokuplju i Posavini, uz selo Žabno, imalo je i selo Crnac. Kakvo je bilo vodstvo partizanskog odreda najbolje ilustriraju

kasniji događaji, a posebno oni oko završetka drugoga svjetskog rata u nas. Naime, prema svjedočenju gospodina Branka Mulića, vozača OZN-e, prilikom odvođenja ranjenika iz bolnice "Sveti Duh" u Zagrebu u jamu Jazovka u Žumberku bili su nazočni, i to kao čelni ljudi, članovi baš toga ustaničkog partizanskog odreda, dobro znani Marijan Cvetković, te Marijan Laćan zvani "Lazo".

Članovi toga odreda u danima nakon završetka drugoga svjetskog rata u nas pridonijeli su likvidaciji većeg broja nevinih hrvatskih rodoljuba.

I tako zaslugom Hrvata-komunista, koji su u sprezi s četnicima rušili Nezavisnu Državu Hrvatsku, došlo je do sloma te države. Uspostavljena je nova komunistička Jugoslavija pod vodstvom Josipa Broza Tita, bez čijeg se znanja, a i blagoslova ne bi dogodio najveći zločin nad nevinim hrvatskim narodom, na poljima Bleiburga i dalje na križnom putu, te u mnogim jamama poput Jazovke, i šumama poput Macelja, gdje je stradalo, prema procjenama, od nekoliko desetaka tisuća hrvatskih vojnika i civila, pa do preko dvjesta tisuća.

Stvara se nova Velika Srbija u kojoj ponovno počinje stravičan i neviđen teror nad hrvatskim narodom. Da bi lakše ostvarili svoj san o ostvarivanju Velike Srbije, četnici uz blagoslov Josipa Broza Tita otvaraju granice nakon šezdesetih godina ovog stoljeća i počinje najveći egzodus u povijesti hrvatskog naroda.

Dolazi do hrvatskih reakcija: Deklaracije o hrvatskom jeziku 1967. i "hrvatskog proljeća". Nu, u prosincu 1971. dolazi do Titova udara u Karađorđevu, kada se ukida Matica hrvatska, a na stotine rodoljuba odlaze u zatvor dok velikosrpska UDB-a ubija u inozemstvu najviđenije predstavnike emigracije.

Raspadom Sovjetskog imperija raspadaju se komunistički imperiji u istočnoj Europi kao kule od karata. U bivšoj Jugoslaviji dolazi do ključanja, te do višestranačja u nekim republikama. U ondašnjoj SR Hrvatskoj dolazi u travnju i svibnju 1990. do parlamentarnih višestranačkih izbora i rušenja komunističkog sustava.

Ali povijest se ponavlja: pedeset godina poslije ustanka protiv Nezavisne Države Hrvatske, četnici opet ustaju protiv novostvorene hrvatske države. U drugoj polovini 1990. dolazi do barikada, diverzija, atentata, koji se u 1991. godini povećavaju, a u lipnju 1991. kulminiraju i oružanom pobunom.

Ali ovaj put četnici uza se nemaju hrvatske komuniste, već je sav hrvatski narod jedinstven i odlučan da potpuno oslobodi, čuva i očuva svoju državu.

I tako je konačno došlo do slamanja, a nadamo se uskoro i potpunog sloma četništva na teritoriju Republike Hrvatske.

Petar Strčić

VLADIMIR GORTAN KAO HRVATSKI NACIONALNI SIMBOL ISTRE

Potkraj 18. st. započeto je formiranje onoga talijanskoga nacionalnoga programa koji je — preko iredentizma u 19. te savojskih u 19./20. i fašističko-savojskih u 20. st. — doveo do višedesetljetnoga nasilnoga držanja hrvatske (i slovenske) Istre od strane apeninske države.

Naime, sve do 1918. Istrom je vladao veoma tanak talijanaško-talijanski sloj, iako je ovdje apsolutno većinskih hrvatski puk. Kada je 1915. ušao u I. svjetski rat protiv svojih višedesetljetnih saveznika Beča i Berlina, a na strani Londona, Pariza i Petrograda, Rim je dobio i Istru. No, u doba raspada Austro-Ugarske, Istra je ušla u sastav novostvorene Države SHS (sa sjedištem u Zagrebu). Ipak je Italija te iste 1918. okupirala i Istru, te započela s protjerivanjem Austrijanaca, Čeha, Nijemaca i drugih a prognala je i stotinjak tisuća Hrvata i Slovenaca. Tako je došlo do onoga što tek danas nazivamo etničkim čišćenjem — prvoga u hrvatskim zemljama u 20. stoljeću. Nebrigom novostvorene velikosrpske Kraljevine SHS (sjedište u Beogradu), Istra je 1920. izgubljena. Tijekom međurača, Rim je, npr., skršio višenacionalni rudarski ustanak u Labinštini (s uporištem na hrvatskoj osnovici) i hrvatskih seljaka u Proštini, a državni savojski progon nastavili su musolinijevski fašisti, s konačnim ciljem — istjerivanje ili denacionalizacija Hrvata (i Slovenaca).

Osjećajući se napuštenim od starih istarskih preporodnih a sada izbjegličkih vođa u Kraljevini SHS, te od drugih hrvatskih odnosno jugoslavenskih političara, mladi je naraštaj krenuo prema radikalnim rješenjima u nastojanju da izbavi svoj zavičaj od nacionalne propasti. Tako je 1927. u Trstu formirana (muška) tajna organizacija Hrvata i Slovenaca "Borba", u kojoj je jednu od glavnih uloga imao Zvonimir Miloš, Hrvat iz Sušaka (danas dio Rijeke). To je udruženje trebalo i nasiljem pomoći rješenju katastrofalnoga nacionalnoga položaja Hrvata i Slovenaca Istre s dijelom Kvarnerskih otoka, (tadašnje) Rijeke, slovenske Istre i Primorja s Trstom te Goričke, težeći ujedinjenju tih krajeva s maticom domovinom Hrvatskom i Slovenijom, tada u okviru Kr. SHS, od 1929. Kr. Jugoslavije. Sljedeće, 1928. formiran je i TIGR (Trst, Istra, Gorica, Rijeka) s istim ciljevima.

Talijanski kraljevsko-fašistički savojsko-musolinijevski režim išao je prema vrhu svoje moći, pa i u Istri, koja se vanjskome namjerniku na prvi pogled mogla učiniti pacificiranom talijanskom pokrajinom. Tek ako bi namjernik zalutao u sela — gdje je niže svećenstvo bilo nosilac hrvatske nacionalne svijesti — s iznenađenjem bi utvrdio da se nalazi usred goleme hrvatske narodne mase.

Fašisti su Italiju, kao parlamentarnu i formalno demokratsku državu i službeno željeli pretvoriti u korporativnu, fašističku, i to dobivanjem plebiscitarne potpore na državnome referendumu 24. ožujka 1929. Državni sistem prisile i falsifikata bio je takav da se unaprijed očekivala stopostotna potpora fašistima. Ali, trebalo je to potvrditi i masovnim izlaskom birača na izbore — kao što je to običaj u totalitarnim državno-ideologijskim sustavima.

Grupa Hrvata u beramskom i trvižkom području središnje Istre odlučila je, međutim, upotrijebiti taktiku fašista za parlamentarnih izbora 1921. i 1924., kada su silom rastjerivani birači da ne bi prevagnuli hrvatski kandidati. Bilo je planirano da se na više prilaza do biračkoga mjesta u Pazinu pripadnici grupe kamufliraju u crnokošuljaše, pa poput njih 1921. i 1924. pucnjevima rastjeraju ionako uplašene birače.

Jedan od pobunjenih Hrvata — Vladimir Gortan, rođen 1904. u Bermu, s uspjehom je realizirao zadatak na cesti Grdoselo-Trviž. No, na drugome mjestu, na cesti Trviž-Beram-Pazin dogodila se nesreća: jedno se puščano tane odbilo od rubnoga kamena ceste te istodobno ranilo jednoga a drugoga Hrvata smrtno pogodilo.

Talijanskim fašističko-kraljevskim represivnim državnim i drugim tijelima vlasti iznenada se ukazala mogućnost da javnim, završnim udarcem skrše otpor apsolutno većinskoga "sćavunskoga" (tj. ropskoga) naroda. Trebalo im je i jedan, glavni krivac, pa je odabran Gortan, iako — kako rekosmo — nije ni sudjelovao u smrtonosnoj akciji, nije bio ni organizator te, štoviše, do zadnjega trena nije bio ni član tajnih udruženja. Gortan je znao što čeka osumnjičene, pa je pravodobno pokušao prebjeći na jugoslavenski teritorij. Ali, po svoj su ga prilici kraljevski jugoslavenski pogranični organi kod Rijeke vratili natrag u Italiju (!). Čini se da je kraljevska jugoslavenska obavještajna služba, štiteći svoje važne ljude u Istri i susjednom području, svraćala pažnju na nacionalističke organizacije u samoj Jugoslaviji, do kojih Italija ionako nije mogla doći, pa je tako Gortan s nekoliko drugova prepušten talijanskoj policiji.

Tragedija je bila neumitna.

Vladimir se Gortan u istrazi i pred sudom držao veoma časno. Taj mladić i inače nije mnogo znao o ilegalnome otporu, a i ono što je znao, tajio je. Tako je svjesno pošao u smrt. Tim je svojim postupkom učinio ono što je mogao učiniti jedan nacionalno svjestan borac u trenutku otkrivanja vječne istine; za njega nije bilo dileme: umrijeti kao "šćavo" (rob) na koljenima ili, pak, kako kažu da je rekao Sv. Augustin — na nogama, ali neporažen!

U spektakularnome procesu u Puli — prvi je put specijalni sud zasjedao izvan Rima — Vladimir Gortan osuđen je na smrt, a strijeljan je 17. listopada 1929.; njegovi su drugovi osuđeni na višedesetljetne zatvorske kazne, te su oslobođeni tek 1943. godine.

Savojsko-fašistički se režim prevario. Odjek suđenja bio je velik — kako je Rim i očekivao, ali s iznenađujućim, obratnim učinkom za sâm Rim: Evropa je saznala da Istra nije pacificirana talijanska zemlja i da u njoj žive dva buntovna, većinska naroda, hrvatski i slovenski. Šteta za Rim bila je neprocjenjiva — hrvatski i slovenski narod u Istri i susjednim područjima, te u progonstvu, dobio je dodatni, presudni impuls u borbi za svoje održanje.

Gortanov rodni Beram znameniti je po crkvici Sv. Marije na Škriljinah i srednjovjekovnim freskama Vincenta iz Kastva u njoj. Od 1929. poznat je i po Gortanu, uz biskupa dr. Jurja Dobrilu i dr. Matka Laginju najpoznatijem Hrvatu Istre u 19. i 20. st. Po svojoj čestitosti, poštenju i hrabrosti, po svojem stoičkom držanju pred neprijateljem, taj mladi hrvatski seljak postao je simbolom narodnoga herojstva, poput antičkih, helenskih junaka, ali sada u hrvatskome svijetu.

Poslije II. svjetskog rata preneseni su njegovi ostaci pod rodni Beram i u veličanstvenoj, masovnoj narodnoj manifestaciji našli su konačno smirenje. Kripta sa spomenikom trajno svjedoči o glagoljaško-hrvatskom čovjeku, izniklome u jednoj od tri kolijevke Hrvata u njihovoj drugoj i konačnoj domovini na istočnoj obali Jadranskoga mora.

Ivo Korsky

DESETI TRAVNJA I TRIDESETI SVIBNJA

Gledajući razvitak Republike Hrvatske, druge hrvatske države u XX. stoljeću, možemo zaključiti da je desetotravanjski naraštaj bio na ispravnom putu, jer isti je duh vodio i nove hrvatske naraštaje koji su početkom 1990. pod hrvatskim zastavama s povijesnim kockastim grbom ponijeli na svojim leđima obnovljenu hrvatsku oslobodileljsku borbu i, jednako kao pola stoljeća ranije, svoje živote uzidali u temelje nove hrvatske države.

Povijest se u potpunosti ne ponavlja, ali temeljne potrebe jednoga naroda i njegova područja mogu dovesti do sličnih pojava i do sličnih formulacija. Iako odbijam nostalgično gledanje u prošlost, nikada nisam odbijao pouke prošlosti. U tome se slažem s prosudbom koja glasi: "Povijest zna biti nevjerojatno nemilosrdna prema svima koji nisu spremni iz nje učiti", koju je izrekao u listopadu 1988., u Hrvatskoj kulturnoj zajednici u Stuttgartu, tadašnji hrvatski oporbeni političar dr. Franjo Tuđman u svom predavanju "Povijest rješavanja hrvatskog pitanja u obzorju samoodređenja naroda i integracije u slobodnom svijetu".[1]

Međutim, hrvatski narod nije mogao i zvršiti neophodno potrebnu, široku i iskrenu raščlambu desetotravanjske revolucije, da bi iz nje izvukao pouke za svoju budućnost, jer nije bio slobodan. Hrvatsku povijest onoga razdoblja pisali su neprijatelji hrvatske države i oni Hrvati koji su sudjelovali u strukturama Titove vlasti. Na hrvatskom području rat nije nikada prestao, jer su pobjednici iz 1945. stalno nastojali uništiti i sam spomen na četverogodišnje postojanje hrvatske države. Zato su zastupnici hrvatske državne neovisnosti bili prisiljeni ograničiti se na stalnu obranu temeljne činjenice, Nezavisne Države Hrvatske, kao do tada jedinog ostvarenja hrvatske državnosti u novom vijeku. U podmuklom ratnom ozračju protiv hrvatske državne misli, što je vladalo donedavna, a ni danas nije još posve nestalo, svako priznavanje hrvatskih pogrešaka i zločina — a tih uvijek ima u oružanim sukobima — neprijatelj bi iskorištavao za osudu hrvatskog oslobodileljskog djelovanja i za opravdanje nasilnog nametanja druge, Titove Jugoslavije. Stoga je još uvijek nedorečena objektivna raščlamba razdoblja Nezavisne Države Hrvatske.

[1] *Republika Hrvatska* br. 164, 10. travnja 1989., str. 64

Dr. Franjo Tuđman, povjesničar po struci, samo se je u opoziciji i u predizbornoj borbi uspio uzdići iznad ustaško-partizanskoga građanskog rata koji se od 1941. do 1945. vodio istodobno sa srpsko-hrvatskim nacionalnim ratom u okviru II. svjetskog rata, oružane borbe velikih međunarodnih ideoloških, strategijskih, političkih i gospodarskih sučeljavanja. U već navedenom predavanju dr. Tuđman je rekao:

> "Gledano kroz povijesnu perspektivu, hrvatski narod je bio za Nezavisnu Državu Hrvatsku, ali nije bio za Pavelićev poredak u njoj. Pa ni ova činjenica da je narod bio za NDH ne može biti inkriminirajuća. Vladavine u jednom narodu su prolazne, a često puta i nametnute. NDH se u tom pogledu nije ništa razlikovala od brojnih država u kojima je bila nametnuta nenarodna vlast..."[2]

Ovo priznanje služi mu na čast, bez obzira je li bilo iskreno ili taktički potez za dobivanje pomoći od hrvatskih nacionalista, koju je trebao u borbi što ju je ispravno predviđao. Zatraženu je pomoć dobio tada u mnogo većoj mjeri nego što ju je u sličnom položaju 1941. dobio dr. Ante Pavelić od tada većinske Hrvatske seljačke stranke kad je proglasio Nezavisnu Državu Hrvatsku. Osim rijetkih pojedinaca, hrvatski marksisti nisu pružili svoju pomoć Nezavisnoj Državi Hrvatskoj u prvim danima njezina opstanka.

Ali nova hrvatska vlast prestala je raditi na prebrođivanju ustaško-partizanskog sukoba iz doba II. svjetskog rata čim se osjetila sigurnom i u uvodnom, povijesnom dijelu Ustava nametnula je posve nepotrebno svoje pristrano gledanje na ustaško-partizanski rat koji je pola stoljeća ranije razdirao hrvatsko narodno tkivo i pomogao je neprijateljima u rušenju hrvatske države i stvaranju nove, ovaj put ne samo diktatorske nego i totalitarne vladavine.

* * *

Kratka usporedba između 1941. i 1990. može nam poslužiti za bolje razumijevanje današnjih poteškoća Republike Hrvatske.

Deseti je travnja revolucionaran čin, energičan prekid s postojećim stanjem, iako uglavnom bez prolijevanja krvi. U socijalnom i gospodarskom pogledu, u prvom razdoblju nove države promjene

[2] *Republika Hrvatska,* idem, str. 69.

su bile male i uglavnom postupne. U političkom, naprotiv, bile su brze i korjenite, često bezobzirne i nepotrebno oštre. Na tu oštrinu utjecali su samo djelomično unutrašnji čimbenici, dok je glavni poticaj dolazio od stranih sila. S jedne strane talijanski imperijalizam nastojao je iskorištavanjem domaćeg srpskog pučanstva odvojiti od Hrvatske što širi pojas uz Jadransko more, da bi ga pretvorio u talijanski zaljev s jakim mostobranom za daljnje napredovanje prema istoku. Bio je to pokušaj ostvarenja mussolinijevske koncepcije novoga rimskog carstva talijanske narodnosti, uglavnom na račun naroda Balkanskog poluotoka. Istodobno je u sjeveroistočnim dijelovima Hrvatske, Njemačka iskorištavala tamošnju do tada miroljubivu njemačku manjinu, da iz tih kao i iz susjednih mađarskih, srpskih i rumunjskih krajeva stvori u malome ono isto što je na račun Poljske i Ukrajine nastojala stvoriti u velikom: novo njemačko kolonijalno carstvo, (što je u svom djelu "Mit dvadesetog stoljeća" predlagao Alfred Rosenberg, fanatični mrzitelj svih Slavena).

Pritisnuta tim imperijalističkim porivima, razumljivo je da se je Hrvatska žurila da riješi pitanje unutrašnjih neprijatelja kako bi se lakše obranila od vanjskoga pritiska. Međutim, razumljivo ne znači da je bilo opravdano, pa ni razumno, i nakon pada hrvatske države 1945. hrvatska oslobodilačka borba teško je trpjela od te hipoteke. Za razliku od srpskih komunista, koji su obustavili svoj sukob sa srpskom desnicom nakon kratkog i veoma krvavog osvetničkog razdoblja i kasnije se s njom i povezali, hrvatski su komunisti pogreške, poteškoće i zločine hrvatske strane u ustaško--partizanskom sukobu stalno podgrijavali i uspjeli su nametnuti mišljenje da su ti ekscesi nuždan i bitan dio hrvatskoga oslobodilačkog djelovanja. Na toj polustoljetnoj promidžbi lijevih snaga, ne samo srpskih nego i jugoslavensko-hrvatskih, temelje se današnje protuhrvatske predrasude mnogih zapadnoeuropskih i američkih krugova. Ta je promidžba bila toliko uspješna da su upravo zapadnoeuropski i američki krugovi, koji bi po svojim općim pogledima trebali prihvatiti pokušaje hrvatskog naroda da stvori svoju slobodnu državu, bili najuporniji branitelji jugoslavenske diktature i Titova komunističkog jednoumlja. Tako je pobjeda hrvatske oporbe na travanjskim izborima 1990., te izbor bivšeg komunista, a kasnije disidenta dr. Franje Tuđmana za predsjednika Republike Hrvatske bila objavljena u zapadnim sredstvima javnog priopćavanja kao pobjeda "nacionalista" Tuđmana, u kojem je kontekstu naziv "nacionalist" imao neprikriveni prizvuk nacizma.

Zanimljivo je da su samo njemački politički krugovi shvatili bit te pobjede, no njemačka je vlada morala biti veoma oprezna u svojim

odnosima prema Hrvatskoj, da ne bi bila optužena da pomaže svom bivšem savezniku iz razdoblja II. svjetskog rata u obnavljanju hrvatskog fašizma. To možda razjašnjava veoma nespretnu i nesretnu intervenciju njemačkih pravnih stručnjaka u izrađivanju planova za teritorijalnu autonomiju srpskog pučanstva u dijelovima Hrvatske, što je uz Vance-Owenov plan 1991. za okončavanje rata između Republike Hrvatske i Jugoslavenske narodne armije, temelj stvarne amputacije tih dijelova Hrvatske. Ta je intervencija ujedno i pravni presedan monstruoznog Nacrta sporazuma o Krajini, Slavoniji, južnoj Baranji i zapadnom Srijemu od 18. siječnja 1995., koji su izradili američki veleposlanik Peter Galbraith i ruski veleposlanik Leonid Kerestedžijanec, i koji prijeti da će se pitanje kninskih Srba pretvoriti u rak-ranu Balkana i ubuduće sprečavati normaliziranje odnosa između Srbije i Hrvatske.

Da je nakon svršetka II. svjetskog rata Hrvatska uživala samo malo slobode i da je mogla izvršiti iskrenu raščlambu svojih pogrešaka i propusta, ne bi bila suočena s teškim predrasudama 1989. kad se srušio europski komunizam i kada je zatim, 1990., oporba uspjela srušiti u Hrvatskoj komunističku diktaturu na demokratski način. Hrvatski antifašisti, koji misle da su 1945. bili pobjednici, svojim prihvaćanjem i stalnim obnavljanjem protuhrvatske crne legende iz II. svjetskog rata, snose veliku odgovornost za poteškoće na koje danas nailazi Republika Hrvatska u svojim odnosima sa zapadnim svijetom. To je stanje posebno neopravdano, jer se od samoga početka na čelu nove države i na gotovo svim važnijim položajima nalaze ljudi koji dolaze s ekstremne ljevice i koji su prvih dvadesetak godina Titove vlasti bili djelatni protivnici Nezavisne Države Hrvatske i svakoga odcjepljenja Hrvatske od Jugoslavije.

* * *

Za razliku od NDH Republika Hrvatska nije nastala revolucionarnim načinom nego evolutivno, u okviru postojećih zakona, demokratskim putom. Upravo zbog toga evolutivnog načina, ona nije nastojala brzo i oštrim rezom riješiti ni politička, ni ustavna, ni gospodarska, ni socijalna pitanja. Hrvatsko je odcjepljenje posljedica postupnog procesa, najprije kao odgovor na politički pritisak i prijetnje savezne jugoslavenske vlade i na srpsku pobunu u dijelovima Hrvatske, a zatim na masovnu vojničku ofenzivu Jugoslavenske narodne armije.

Otvorena agresija Srbije protiv Republike Hrvatske nastupila je tek nakon strane intervencije. Najprije su u svibnju 1991. posjetili Beograd (ali ne Zagreb) gospoda Jacques Delors, predsjednik tadašnje Europske gospodarske zajednice, i Jacques Santer, predsjednik luksemburške vlade. Njihov je naglašeni cilj bio spriječiti raspadanje Jugoslavije, koje su strane obavještajne službe prorokovale bar jednu godinu ranije. Ponudili su novčanu pomoć od jedne milijarde dolara za ublažavanje jugoslavenske gospodarske krize i obećavali su da će Jugoslavija biti primljena u Zajednicu (iako po gospodarskim i političkim kriterijima nije bila za to kvalificirana) ako se održi kao jedinstvena država. Gospodin Santer je tada izjavio da Zajednicu zanima samo pristup Jugoslavije, a ne, kao što je tada izjavio, ulazak pregršta malih država, tj. samostalnih sastavnih republika tada još postojeće Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Iz usta predsjednika vlade jedne države koja je po površini i po pučanstvu manja od svih jugoslavenskih republika osim Crne Gore, ta je izjava dala neobično šaljivu notu u inače veoma ozbiljnom stanju.

Mjesec dana kasnije, 21. lipnja 1991., tadašnji državni tajnik Sjedinjenih Američkih Država, gosp. James Baker, izjavio je da je očuvanje integriteta Jugoslavije prioritetni interes američke vlade. Dakle, ni slobodna izborna pobjeda Hrvatske demokratske zajednice niti njezini pokušaji da proširi prava Hrvatske u okviru labave jugoslavenske federacije s nekim konfederalnim elementima, nisu tada bili prihvatljivi ni briselskoj tehnokraciji ni vladi Sjedinjenih Država. Da su tada Bruxelles i Washington ponudili petomilijunskoj Republici Hrvatskoj doslovce isti Nacrt za autonomiju koji su 18. siječnja 1995. izradili za pobunjene Srbe u kninskom i glinskom kotaru koji ne broje više od 200.000 duša, bojim se da bi nova hrvatska vlast objeručke prihvatila ponudu bez obzira na mišljenje hrvatskih nacionalista koji su tada, kao i sada, bili uvjereni da nikakav jugoslavenski okvir ne može na dulji rok osigurati Hrvatskoj slobodnu budućnost.

Jugoslaviju kao zajedničku državu nisu srušili ni Tuđman ni HDZ, tada jedini priznati i ovlašteni predstavnici Hrvatske, nego Srbi i Jugoslavenska narodna armija, uz potpuno nerazumijevanje i političko-ideološke predrasude Washingtona i Bruxellesa. Ni u ratu koji je nakon toga protiv Hrvatske započela Jugoslavenska narodna armija vodstvo nove, demokratske Republike Hrvatske nije se borilo za rušenje Jugoslavije, nego je uglavnom s improviziranim, dobrovoljačkim snagama branilo hrvatski narod od potpunog uništenja. Pojedini koraci nove

hrvatske vlasti prema potpunoj neovisnosti, dolazili su kao odgovor na srpski oružani ustanak i vojnički pritisak JNA.

Ali već prije otvorene vojničke ofenzive JNA protiv Republike Hrvatske jugoslavensko rješenje nije bilo ostvarivo. U raščlambi hrvatskog procesa prema neovisnosti napisao sam potkraj 1990.:

> "Sama koncepcija jugoslavenske konfederacije smrtno je ranjena 17. kolovoza 1990. kad su "migovi" Jugoslavenske narodne armije spriječili da helikopteri ministarstva unutrašnjih poslova Republike Hrvatske nastave svoj let prema Kninu, gdje su trebali pojačati mjesnu miliciju i zaustaviti širenje pobune kninskih četnika. Još jednom pokazalo se je da svaka središnja vlast iskorištava Srbe u Hrvatskoj s ciljem da stavi Hrvatsku u podređeni položaj i tako stvarno, iako ne uvijek i namjerno, onemogući Hrvatima izgradnju slobodnog suvremenog i naprednog društva."[3]

Svjestan sam da je za hrvatsko rodoljublje, a posebno za hrvatsku romantiku, ljepše pisati o svjesnim borcima za hrvatsku neovisnost, ali za hrvatsku politiku u hladnom, materijalističkom svijetu, u kojemu se osim novca i materijalnih dobara poštuje samo sila, istina će nam više poslužiti. I danas, nakon svih ratnih strahota, Tuđman koji je korak po korak, pod pritiskom premoćne sile napadača, vodio Hrvatsku prema neovisnosti, u tom materijalističkom i egoističkom svijetu uživa manje simpatija od Slobodana Miloševića, glavnog organizatora oružanog napada najprije na Hrvatsku, a zatim i na Bosnu i Hercegovinu. Miloševića danas, kad su Srbi osvojili veći dio područja koje žele uključiti u Veliku Srbiju te koji su to područje na najbrutalniji način etnički očistili, u slobodnom svijetu nazivaju čovjekom o kome ovisi mir, a Tuđmana zato što ne želi mirno pristati na amputaciju jedne trećine područja Republike Hrvatske, samo što ne proglašavaju ratnim huškačem i krivcem za nastavak rata.

* * *

Možemo se upitati zašto je međunarodna zajednica ipak priznala hrvatsku neovisnost. Nema dvojbe da su za to priznanje zaslužni i Vatikan i Bonn koji su prvi priznali Hrvatsku kao neovisnu

[3] "Hrvatski helikopteri i jugoslavenski "Migovi", *Republika Hrvatska,* br. 171, prosinac 1990., str. 53.

državu. Željeli su, naime, omogućiti međunarodnoj zajednici jači utjecaj na krvavi ratni sukob na području Hrvatske (tada u Bosni još nije bilo rata), računajući da bi time ratne operacije formalno izgubile značenje unutrašnjeg jugoslavenskog sukoba. No ti taktički potezi ne bi bili dovoljni da vodstvo zapadnog svijeta nije željelo prikriti svoju nedosljednost i prebaciti na međunarodnu zajednicu političku odgovornost za namjeravano priznavanje srpskih vojničkih osvajanja i već provedenih etničkih čišćenja, što se tada pričinjavalo lakšim ako srpsko-hrvatski sukob izgubi značaj unutrašnjega jugoslavenskog pitanja i pretvori se u međunarodni rat u kojemu je uvijek moguća promjena granica u korist pobjednika. Kako je pak Bosna u posljednji čas istupila iz jugoslavenskog saveza, od straha da bi mogla ostati sama u srpskom zagrljaju, a Sloveniju su zapadne sile ionako željele priznati neovisnom, jer Srbi nisu htjeli imati nikakvih veza s njom, sve tri republike istodobno su priznate neovisnim državama. Tako zapadni svijet nije bio prisiljen da se suoči sa specifičnim hrvatskim pitanjem koje je ostalo i nadalje dijelom općejugoslavenskog rješavanja. To pokazuje da su se zapadna središta moći i nadalje nadala da će prekidom rata doći do postupnog zbližavanja tih novih država i do stvaranja nove južnoslavenske zajednice, u nešto izmijenjenom obliku. Nisu naime računala s dinamikom stvaranja Velike Srbije i s promjenama koje je predstavljalo otvaranje novog bojišta u Bosni i Hercegovini.

Nevjerojatno je da ni nakon strahota srpskog osvajanja većega dijela Bosne i Hercegovine, u kojemu su najveće žrtve bili bosansko-hercegovački muslimani koji su se za vrijeme srpskog napada na Hrvatsku držali po strani, zastupnici jugoslavenskog rješenja na Zapadu nisu shvatili da je upravo Jugoslavija kao okvir za širenje Srbije odgovorna za sukobe, te je ponovno nastoje obnoviti. Ideju je stavila u promet poznata američka novinarka lijevoga usmjerenja gospođa Flora Lewis u članku "Jugoslavensko je rješenje Jugoslavija", objavljenom u pariškom listu *International Herald Tribune,* koji izlazi na engleskom jeziku i ima veoma dobre veze s američkim intelektualnim, političkim i obavještajnim krugovima, tako da nije isključeno da se radi o pokusnom balonu. Flora Lewis tvrdi da je međunarodnoj zajednici ponestalo ideja, no da je ipak, na kraju svega, jedino rješenje za Jugoslaviju — Jugoslavija, konfederacija koja bi bila manje čvrsta od stare federacije, ali bi ipak povezivala sve te dijelove. Rat se predviđao i nije bio neizbježan, tvrdi Flora Lewis, i dodaje da su velike sile trebale voditi intenzivniju diplomaciju. Pri tome gospođa Lewis ne

spominje da su i Washington i Bruxelles bili veoma djelatni u Beogradu neposredno prije početka rata protiv Slovenije i Hrvatske, i da su odbili slovenske i hrvatske zahtjeve za većom slobodom unutar Jugoslavije zastupajući kruti status quo. Nakon tolikih ljudskih i materijalnih žrtava, koje su velikim dijelom posljedica pogrešne politike zapadnih središta moći, posve je neprihvatljivo prijeći spužvom preko svega i nametati rješenja koja danas više nisu ostvariva. Takvi prijedlozi služe samo da se izbjegne konačno rješenje koje bi uzelo u obzir da nakon svega što se dogodilo Srbija i Hrvatska ne mogu živjeti u jednoj državi koja je prouzročila toliko nevolja i jednoj i drugoj strani, što građanska ljevica na Zapadu još uvijek nije shvatila.

* * *

To nerazumijevanje građanske ljevice očituje se osobito u pogledu problema Srba u Hrvatskoj. Problem Srba u Hrvatskoj nije nastao spontano, niti je posljedica pogrešaka sadašnje hrvatske vlade, kojih je svakako bilo, pa ni srpsko-hrvatskog rata iz doba NDH, iako su ostale nezacijeljene rane i na jednoj i na drugoj strani. Pravi je razlog u stavu srpske nacionalne inteligencije prema Srbima izvan Srbije. Ta inteligencija nikada nije nastojala izgraditi kulturnu autonomiju za te Srbe, nego ih je iskorištavala za teritorijalno širenje Srbije. Prostor, a ne ljudi, cilj su tih srpskih intelektualaca. Za ilustraciju tih pokušaja navest ću samo jedan tekst iz 1989. *Srpska zora* iz Chicaga (br. 166 od 15. 8. 1989) u svom uvodniku pod naslovom "Jugoslavija" piše o proslavama kosovske bitke, a među ostalima i "na Dalmatinskom Kosovu, gde se kod crkve Lazarice okupilo 15 vladika, brojno sveštenstvo i monaštvo sa preko dve stotine hiljada Srpskog naroda, kad je ova crkva slavila i stogodišnjicu svoga osvećenja..."

"Sprečeno je — nastavlja taj list — da se kod crkve Lazarice pročita jedan srpski narodni manifest, po kome: Dalmacija, Lika, Krbava, Slavonija i Baranja treba da obrazuje zasebnu srpsku federalnu jedinicu pod nazivom: *Ujedinjene Srpske Krajine.* Sedište ove Krajine treba da bude u Karlovcu."

Samo su veoma malobrojni Srbi tada imali hrabrosti uprijeti prstom na takve imperijalističke zahtjeve po kojima bi takva srpska jedinica obuhvaćala ne samo povijesno hrvatsko područje, nego bi u njemu tvorila svega jednu četvrtinu pučanstva dok bi tri četvrtine bili Hrvati-starosjedioci. Tada se je dr. Bogoljub Kočović, dugogodišnji emigrant, inače bosanski Srbin, osvrnuo na takve zahtjeve u

intervjuu zagrebačkom *Startu* od 30. rujna 1989: "Srbin u Hrvatskoj ipak je hrvatski građanin i mora prvo da poštuje zakone države--članice u kojoj živi, ili jedan Hrvat u Vojvodini, on je građanin Srbije i mora da bude privržen toj jedinici. Ali na Hrvatskoj i na Srbiji je da poštuju njihovu ravnopravnost."

Tada taj razumni stav nije naišao na odjek kod Srba. Ali ni danas, kada se predlažu rješenja u pogledu područja Republike Hrvatske koja su Srbi zauzeli oružjem, uz prešutni pristanak Europske Unije i Ujedinjenih naroda, strane sile koje odlučuju o hrvatskom području i o pravima slobodno izabrane hrvatske vlasti, Sjedinjene Države, Europska Unija i Ruska Federacija, ne uzimaju u obzir da se u Krajini ne radi o ugroženim Srbima, nego o oduzimanju područja Hrvatskoj na putu prema ostvarenju Velike Srbije, koja bi trebala ne samo okljaštriti Hrvatsku nego i prerezati je na dva dijela, da bi je prisilila na ulazak u novu, otvoreno srpsku Jugoslaviju. Da li namjerno ili iz neznanja i zbog predrasuda, Nacrt veleposlanika Galbraitha i Kerestedžijanca od 18. siječnja 1995. predstavlja ostvarenje onoga što su srpski intelektualci predlagali još za komunističkog režima u Jugoslaviji, a što su njemački pravni stručnjaci nehotice počeli izgrađivati svojim prijedlogom za stvaranje srpskih kotareva Knin i Glina. Taj američko-ruski prijedlog predan je 30. siječnja 1995. hrvatskom ministru vanjskih poslova dr. Mati Graniću, koji je diplomatski prihvatio spis kao temelj za daljnje razgovore.

Istodobno je Kontaktna skupina poslala taj Nacrt Srbima u Knin, gdje su ga prema vijesti francuske novinske agencije AFP (inače veoma sklone Srbima) vodeći Srbi odbili proučiti. Stvarno je srpsko odbijanje bilo daleko sočnije nego što su javljali Francuzi. U svom intervjuu torinskom dnevniku *La Stampa,* član izaslanstva Kontaktne skupine, talijanski ministar vanjskih poslova Andreatta, opisao je kako vodeći kninski Srbi nisu dopustili tom izaslanstvu ulazak u zgradu u kojoj su se nalazili, nego su ih ostavili pred vratima, na kiši, gdje su morali čekati dok se je vratio automobil kojim su bili došli. Ako su Srbi, kojima Nacrt poklanja gotovo jednu trećinu hrvatskog područja, na takav način izrazili što misle o američko-ruskom planu, što bi morali učiniti Hrvati koji po tome planu gube svako pravo na te krajeve i ostaje im, u ime nominalne suverenosti, samo dužnost da novčano uzdržavaju tu Srpsku Krajinu?

Stanislav Pejković

STARČEVIĆANSTVO NIJE DOSJETKA NEGO MISAO

Da bi se čovjek spasio morao je doći Mesija.

Isus Krist Nazaretski je bio među nama i sve nam je razjasnio.

A dok ga nije bilo proroci su navještali da mora doći, jer Netko je trebao iskupiti čovjekov grijeh.

Dakle, Isus Krist je bio da bi nas spasio. Preko svojih čuda, svojih riječi i svojega učenja sve nam je pokazao. I učenicima svojim u zadatak je ostavio da nas uče.

A ono najosnovnije što nam je dao jest naša sloboda da sami priđemo Bogu. Sve je na nama i do nas! I zlo i dobro.

Isusovo učenje: PUT, ISTINA i ŽIVOT, jednostavno je i svakom čovjeku jasno. Držati se deset Božjih zapovijedi znači živjeti Isusov nauk. No, u isto vrijeme Isusovo učenje ima i drugu, kudikamo dublju dimenziju u svojoj filozofičnoj misli. I *kristologija* je pokušaj razjašnjenja svih skrivenih Isusovih poruka, npr. iz Ivanova evanđelja. Nu, dvije su činjenice nepobitne: Isusov nauk apsolutno je jasan i svakom najobičnijem smrtniku, a ujedno Isusov pojam Slobode je najapsolutniji u čemu se slažu sve filozofije.

Dakle, k Isusu mogu i ponizni i dobri, ali i mudri! I za jedne i za druge on ima odgovor.

Ako je Isus bio neophodan cijelom čovječanstvu i ako nam je ostavio obitelj kao jedinu moguću zajednicu u kojoj čovjek može opstati, onda to znači da je šira obiteljska zajednica narod.

A poput čovječanstva, i pojedini narodi moraju imati svoje proroke. Proroke sudbine i egzistencije tih naroda.

Tako smo i mi Hrvati imali svojega proroka dr. Antu Starčevića.

Njegovom smrću nama je ostalo njegovo učenje: starčevićanstvo, koje nije ništa drugo doli nauk o hrvatskoj opstojnosti.

No, pojedinci koji su svojom snagom duha uspjeli da njihovo učenje postane nauk nama svima, sasvim je jasno da imaju različite tumače. Otuda i moja usporedba Ante Starčevića s Isusom Kristom. Ne uspoređujem ja njih u duhovnoj dimenziji nego baš u toj posljedici njihova nauka i kako se on tumači.

I kako je Isus svima jasan i kako nisu potrebne nikakve visoke naobrazbe da bi ga se shvatilo, tako je isto i s učenjem Ante Starčevića. Njegovo učenje je veoma jednostavno i jasno: hrvatska država! Jer nejasne i filozofične poruke i ideje ne mogu biti putem do državne opstojnosti. Takve misli većina naroda ne bi mogla shvatiti. Stoga je Starčević bio jasan.

Međutim, naš hrvatski problem nastaje kad se starčevićanstvo svede isključivo na nekoliko jeftinih floskula i kad se preko tih floskula potpuno

apsorbira! Jer paradoks u Starčevićevu nauku i jest u tome što je on poput Krista svima jasan, ali u dubljoj dimenziji svoje misli i pomalo zagonetan. I u toj svojoj dubljoj dimenziji starčevićanstvo čak traži i intelektualni napor da bi mu se prišlo.

Upravo je taj paradoks uzrokom da je kod nas starčevićanstvo postalo svojinom pojedinih hrvatskih skupina koje ga potom sektaški svojataju.

No sam taj čin svojatanja i ne mora biti nešto loše, ali opasno je kad se cjelokupno starčevićanstvo sakrije ispod jeftine lozinke pa makar ona glasila: hrvatska država iznad svega!

I stoga je na onima koji su dublje dosegli Starčevićev nauk braniti ga od jeftinih *starčevićanskih lozinki* koje sakrivaju sav opseg starčevićanstva. Jer ako bi samo *lozinkaši* tumačili Starčevićev nauk, onda bi on bio poražen već po takvim učiteljima.

Budimo realni i priznajmo, nedostatak hrvatske države uvjetovao je činjenicu da je riječ Starčević jednostavno značila riječ Hrvatska, i to hrvatska država, tako da u vrijeme neslobode gotovo da se i nije zalazilo u dubinu Starčevićeve misli.

Ali, danas, kada stvaramo hrvatsku državu, starčevićanstvo prestaje biti lozinka o hrvatskoj državi i na redu su istinski Stačevićevi tumači koji će ga zahvatiti u svoj njegovoj dimenziji. Jer ne govori Ante Starčević samo o hrvatskoj državi, govori on i kakva ta hrvatska država mora biti!

Stoga, dok god Starčević egzistira na razini jeftine lozinke, to znači da s nama nešto nije u redu.

To znači da Starčevića tumače oni koji nikad nisu pročitali niti jednu njegovu knjigu i da im je starčevićanstvo najobičnija ulaznica preko koje kane kupiti kojekakve privilegije od hrvatske države. I ako od ikoga treba sačuvati starčevićanstvo, onda ga treba sačuvati od takvih!

Starčevićanstvo s razine dosjetke treba vratiti u misao, i to u veoma ozbiljnu misao. Jer ne borimo se mi samo protiv četnika, mi se borimo i protiv skeptika, agnostika, defetista, kozmopolitskih anarhista, samoubojica i sl. A starčevićanstvo nije samo bojni poklič, ono je puno više od toga, ono je naše *zdravlje*.

Osim toga, starčevićanstvo se ne iscrpljuje samo s hrvatstvom, ono je i kudikamo širi pojam. I upravo u tome što ima dimenziju hrvatske filozofije, ali i univerzalne filozofije, tajna je njegove snage. Jer Starčević jest hrvatski političar, ali on je i hrvatski filozof. Kako kaže Dušan Žanko, on je naš najveći moralist poslije Marulića.

A koliko je Starčević jak u svojoj misli najbolji je dokaz da mu se je čak i jedan Miroslav Krleža morao pokloniti i zatepati mu: Stari!

I danas, nama su neophodni Starčevićevi tumači kakav je bio Ivan Oršanić, koji je u dalekoj tuđini ušao u samu dušu Starčevićeve misli, i koji je dok nije ni bilo hrvatske države, pisao kakva ona treba biti.

Takve učitelje mi i danas trebamo, a ne one koji ispod Starčevićeve slike žderu janjetinu i koji između dvaju zalogaja lupetaju o hrvatstvu, i "koji neimaju ljubav za ništa izvan svojih terbuhah"!

Ivan Gabelica

ISTARSKI KORIJENI KUMIČIĆEVA PRAVAŠTVA

1.

Raznovrsni čimbenici utječu na čovjekovo duhovno oblikovanje. Među tim čimbenicima, sigurno je, vrlo značajno mjesto zauzima sredina, u kojoj se je čovjek rodio i odgojio. Pod sredinom razumijevamo sam zemljopisni prostor, ali još više duhovni sadržaj, što su ga na tomu prostoru stvarali prethodni naraštaji, a sadašnji ga naraštaji čuvaju kao svoju duhovnu baštinu. Bez potpunoga uvida u tu sredinu nemoguće je upoznati i shvatiti čovjeka u njegovoj cjelovitosti. Stoga moramo upoznati sredinu u kojoj se je Kumičić rodio i odgojio, da bismo mogli shvatiti njega kao čovjeka i političara.

Eugen Kumičić se je rodio u Brseču, selu na istočnoj obali Istre. Morski putevi su uvijek, a pogotovu u prošlosti bili najjeftiniji i najjednostavniji, pa su i najjače povezivali ljude i krajeve. Stoga je Istra, nalazeći se i sama na istočnoj jadranskoj obali, uvijek baš tim morskim putevima bila izvrsno povezana s ostalim zemljama na istočnomu Jadranu. Niz otoka i zatona, koji se u neprekinutomu nizu protežu od Istre pa do Boke Kotorske, čini prirodnu cjelinu cijeloga toga područja. Stoga se je stoljećima i tisućljećima na tomu prostoru stvaralo etničko i kulturno jedinstvo. Pogotovu je istočna Istra povezana s Kvarnerskim zatonom, u kojemu se u najnovije vrijeme kao kulturno, gospodarsko i političko središte ističe grad Rijeka. Taj Kvarnerski zaton zbog svoga posebnoga zemljopisnoga oblika i smještaja ustrajno čuva kulturnu baštinu i predaju prošlih naraštaja. Tu čvrstu povezanost istočne Istre s Kvarnerom i dalje s preostalim dijelom istočne jadranske obale vrlo dobro su uočili stari Rimljani, pa su istočnu Istru do rijeke Raše uklopili u svoju pokrajinu Dalmaciju. U sedmomu stoljeću Hrvati su naselili cijelu rimsku pokrajinu Dalmaciju, dakle i istočnu Istru, na tomu su prostoru stvorili svoju državu, ali su u seobama prešli rijeku Rašu i naselili srednju i zapadnu Istru. Zbog takve tijesne povezanosti Istre s preostalom istočnom jadranskom obalom hrvatske su seobe i kasnije kroz stoljeća išle prema Istri, dajući joj tako sve izrazitiji hrvatski značaj.

Hrvati su se služili svojim posebnim pismom, zvanim glagoljica, a u crkvama su službu Božju obavljali na staromu hrvatskomu jeziku. U Hrvata glagoljica poprima posebne, uglate oblike, pa se i naziva hrvatska glagoljica (glagolita croatica), postaje hrvatsko nacionalno pismo i znak nacionalne identifikacije. Unatoč čestim progonima ona se je s bogoslužjem na staromu hrvatskomu jeziku uspjela u nekim

crkvama održati do danas. Ali kroz povijest najjače se je očuvala u Istri i na Kvarneru. Upravo su ti prostori stoljećima bili njezino najjače uporište. Glagoljica nije samo crkveno nego i svjetovno pismo. Njome su pisane kraljevske darovnice, kao što je Baščanska ploča na otoku Krku u 11. stoljeću, u kojoj se prvi put na hrvatskomu jeziku spominje ime hrvatsko, ali i drugi važni pravni akti i spomenici. U Istri je godine 1325. glagoljicom pisan "Istarski razvod", jedan od najvažnijih naših pravnih spomenika, kojim se uređuju međe između pojedinih istarskih seoskih općina. Godine 1482. na samostanu svetoga Grgura u koparskoj biskupiji postavljena je glagoljska spomen-ploča, a godine 1592. u samostanu sv. Marije Magdalene u Kopru pravila otaca trećoredaca pišu se glagoljicom.[1] To su samo neki od glagoljskih spomenika s istarskoga područja.

Hrvati u Istri redovito svoj jezik nazivaju hrvatskim, a tako ga nazivaju i pisci koji pišu na stranim jezicima. Tako se u "Istarskomu razvodu" kaže, da su postavili tri nodara, dakle javna bilježnika, i to "jednoga latinskoga, a drugoga nimškoga, a tretoga hrvackoga", koji su uredili međe i o tomu "jednoj i drugoj strani pisaše listi jazikom latinskim i hrvackim, a gospoda sebe shraniše jazikom nemškim".[2] Makar su prije toga na talijanskomu jeziku nastala klasična djela talijanske i svjetske kulture, kao što je Danteova "Božanstvena komedija", u "Istarskomu razvodu" se ne spominje talijanski jezik, što znači da tada na tomu području nije ni bilo Talijana, dok su Hrvati svoju opstojnost osim nazivom jezika posvjedočili i toponimom "Hrvatinje stazi".[3]

Osobitu skrb za čistoću hrvatskoga jezika pokazivali su u 16. stoljeću pisci i prevoditelji protestantskih knjiga. Protestantizam je među Hrvatima najjače uporište bio našao u Istri, pa su se i te knjige najviše širile po Istri. Stoga je naziv jezika u tim knjigama svjedočanstvo, kako su taj jezik nazivali sami Istrani, tim više što su pisci i prevoditelji tih knjiga pretežno bili iz Istre. Antun Bočić, rodom iz Modruša i bivši pisar kneza Bernardina Frankopana, u svomu glagoljskomu pismu od 19. siječnja 1563. potvrđuje, da je u hrvatskim knjigama tiskanim u protestantskoj tiskari u Tibingenu "pravi, čist, istinni hrvacki jezik i prave riči" i da pisma Stipana Konzula Istranina "bihu dobra i razumna hrvatskim jezikom".[4] U zajedničkom predgovoru glagoljski tiskanoga prijevoda Lutherove "Postile" Stipan Konzul Istranin i Antun Dalmatin se 1568. obraćaju vjernicima ovim riječima: "Vsim dobrim bogoljubnim i hrvackim kristianom svako dobro od Isusa prosimo".[5] U svomu predgovoru "Novomu zavjetu", tiskanom također glagoljicom, ti isti pisci se žale, što nema Staroga i Novoga zavjeta na "ovom našem slovjenskom ili hrvackom jeziku".[6] Oni dakle za hrvatski jezik izričito kažu da je to njihov jezik. Želeći svomu narodu dati što bolji prijevod Biblije, Stipan Konzul Istranin i Antun Dalmatin kažu: "Začeli jesmo Novi Testament van iz najbolega Latinskoga, Vlaškoga, Nemškoga i Krainskoga tlmačenja u Hrvacki jezik tlmačiti".[7] Tako svoj jezik nazivaju i ostali hrvatski protestantski pisci iz Istre. Labinjanin Matija Vlačić Ilirik, najveće i najpoznatije ime hrvatskoga protestantizma i jedno od najvećih imena protestantizma uopće, objavio je godine 1566. u Regensburgu katekizam na hrvatskomu jeziku pod naslovom "Katehismus hervatski".[8]

Od protestantskih pisaca nazivom svoga jezika nimalo se ne razlikuju katolički pisci u Istri. Tako franjevac Franjo Glavinić svoje djelo "Czvit szvetih tj. sivot szvetih itd. prenessen i szlosen na Harvatszki jezik", tiskano u Mlecima 1628., posvećuje Vuku Krsti Frankopanu, za kojega kaže, da "među velikašima našega naroda, koji ne zaostaje za nikim".[9] U svomu djelu "Svitlost duše verne", tiskanom u Mlecima godine 1632. fra Franjo Glavinić kaže da ga je napisao "za ugoditi bratji i vernim, a navlastito hervatskomu jeziku".[10] On svoje djelo "Četiri poslidnja čovika", koje je izišlo iz tiska 1628., posvećuje Nikoli i Petru Zrinjskomu.[11]

Godine 1662. tršćanski biskup Antun Marentius, po narodnosti Talijan, u svomu izvještaju "ad limina" kaže da se u isusovačkoj crkvi u Trstu drži propovijed na hrvatskomu jeziku svake nedjelje i blagdana. Drugi tršćanski biskup, imenom Ivan Trani, također Talijan, godine 1695., dakle tridesetak godina kasnije, u svomu izvještaju "ad limina" isto tako tvrdi da u crkvi Blažene Djevice Marije u Trstu oci kapucini propovijedaju hrvatski. Godine 1779. koparska sinoda odre-

[1] Prof. Franjo Tetkić: "Istra i granice Hrvatske", "Hrvatska smotra", br. 11 i 12, Zagreb 1943., str. 606.
[2] "Istarski razvod", priredio Josip Bratulić, Pula 1992., str. 91. i na drugim mjestima.
[3] Isto, str. 99.
[4] Dr. Franjo Bučar: "Povijest hrvatske protestantske književnosti za reformacije", Zagreb 1910., str. 213.

[5] Isto, str. 215.
[6] Krešimir Georgijević: "Hrvatska književnost od XVI. - XVIII. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni", Zagreb 1969., str. 26.
[7] Kao u napomeni pod toč. 4., str. 216.
[8] Kao u napomeni pod toč. 6., str. 22.
[9] Dr. o. Dominik Mandić: " Etnička povijest Bosne i Hercegovine", Rim 1967., str. 313.
[10] Isto, str. 313.
[11] Dr. Mihovil Kombol: "Poviest hrvatske književnosti do narodnog preporoda", Zagreb 1945., str. 214.

đuje da se ne smije imenovati župnikom na selu svećenik koji nije na ispitu dokazao da zna govoriti hrvatski.[12]

Dakle, istarski su Hrvati svoj jezik neprekidno nazivali hrvatskim i u svakodnevnomu su se životu služili glagoljicom kao svojim nacionalnim pismom. To je njihova posebnost, kojom su se isticali među drugim narodima i koja ih je čuvala od asimilacije. Oni su tu svoju posebnost ljubomorno štitili i branili od bilo čijega ugrožavanja. U to vrijeme ime jezika označava narodnosnu pripadnost. I upravo ta ustrajnost u nazivanju svoga jezika hrvatskim i u upotrebi glagoljice kao nacionalnoga pisma svjedočanstvo je jake i žive hrvatske narodne svijesti u Istri. Ona se je s koljena na koljeno prenosila. Sigurno je da ju je tim putem baštinio i Eugen Kumičić od svoje najranije životne dobi.

2.

Pravaštvo je misao slobode i teritorijalne cjelovitosti hrvatskoga naroda. U njemu su sadržane tisućljetne težnje hrvatskoga naroda. Te težnje izviru iz jake i žive svijesti o sebi kao posebnomu narodu, a time i posebnomu političkomu subjektu. Takva svijest počiva na velikim političkim i kulturnim djelima što ih je hrvatski narod stvorio u svojoj prošlosti.

Pravaši svoju svijest o slavi i valičini hrvatskoga naroda, između ostaloga, temelje i na hrvatskoj kulturnoj baštini iz Istre. Upravo po svojim kulturnim ostvarenjima hrvatski narod, drže pravaši, spada među prve europske narode. U tomu svomu shvaćanju oni se posebno pozivaju na "Istarski razvod" kao na međunarodno-pravni spomenik prvoga reda. Priređujući godine 1852. "Istarski razvod" za tisak dr. Ante Starčević zanosno piše: "Spomenik ovaj nije samo zato znamenit, što se iz njega jasno vidi, da je kod otaca naših jezik hervatski bio sasvim služben, a ne samo služben nego i diplomatički, još onda kad mnogi zapadni narodi nisu mislili da bi svoj na to veličanstveno mjesto uznijeli, dokažuje koliki je bio kod otaca naših hervatski narodni ponos, komu kod nas ni traga neima: i tako, on je najznamenitii stoga, što nas spominje na mnoga, još puno staria, diplomatička pisma, sastavljena na hervatskom jeziku, kako se iz ovoga vidi puno čistiim, nego li su pisma mnogih današnjih pisacah".[13]

Pravaši izvanredno poznaju povijest, demografiju i ostali cjelokupni duhovni život Istre. Oni znaju da je to hrvatska zemlja, za kojom posižu talijanski imperijalisti. Stoga oni neprekidno zahtijevaju da Istra s ostalim hrvatskim zemljama bude združena u Kraljevinu Hrvatsku kao neovisnu državu. Ujedno se protive bilo kakvim talijanskim zahtjevima za Istrom. Talijanskim se zahtjevima osobitom oštrinom suprotstavlja dr. Eugen Kvaternik za vrijeme svoje emigracije u Italiji. Zbog Istre on je spreman kidati svoje veze sa svim talijanskim političkim čimbenicima, pa čak i s

[12] Kao u napomeni pod toč. 1., str. 606.

[13] Josip Horvat: "Ante Starčević", Zagreb 1940., str. 118.

takvim autoritetima kakav je Giuseppe Garibaldi, bez obzira što se time lišio svake talijanske pomoći za svoje političke ciljeve, pa čak i za goli život. U svojoj "Promemoriji princu Jeromeu Napoleonu" on piše: "Italija kao naša susjeda jest neprijatelj naše zemlje i njezine budućnosti, i to poglavito radi istočnih obala Jadrana. Ona dapače i ne sakriva svoje infamne nakane protiv nas. U broju 129. od 10. svibnja ove godine u talijanskim demokratskim novinama, u organu sranke rada 'Il Diritto' baca nam se u lice izazov, tvrdeći kategorično, da su Istra, Dalmacija, Koruška, Kranjska i sva Hrvatska do Save, jednom riječi 'Il regno illyrico' po historiji, etnografiji, geografiji i filologiji talijanske pokrajine i da ih Italija opet mora nama oteti".[14]

Kvaternik se ne želi cjenkati oko hrvatskih zemalja, pa u talijanskoj politici vidi neprijateljski čin, otelo se hrvatskomu narodu jedno selo ili cijela pokrajina. Tu je važno nečelo cjelovitosti hrvatskih zemalja, od kojega odstupanja nema. Stoga on u "Promemoriji" dalje piše: "Među Hrvatskom i Italijom bit će vječno neprijateljstvo, otelo se našemu narodu samo jedno selo u Istri ili i cijela zemlja sve do Save. To je uistinu svejedno, jer su političke, materijalne i prirodne posljedice za nas apsolutno iste. U taj čas bismo mi Italiji odmah navijestili rat, da naučimo te podle napadače povijest, geografiju, etnografiju i filologiju, a još više da ih naučimo respektirati sakramenat prava, narodnosti i starosjedilaštva naroda, i poznavnja narodnoga prava i demokracije".[15]

Dr. Eugen Kvaternik se ne da smesti ničijim, pa ni talijanskim slatkim riječima i obećanjima. On budno prati političke postupke i na temelju toga donosi sud o političkim namjerama. Ne zanosi se ni parolama o demokraciji, iako je bio istinski demokrat, jer znade da se je i pod tim parolama krio najcrnji despotizam. Svjestan pogibelji u kojoj se njegov narod nalazi, Kvaternik kao da opominje: "Dakle što znače deklamacije, protesti i simpatične izjave Talijana naprama poljskoj revoluciji? ... Princip narodnosti itd. jesu fraze, koje lijepo zvuče, ali nemaju nikakve unutarnje vrijednosti. Lud je onaj, koji bi se dao još danas zavarati takvim frazama, koje su obične u ustima Talijana. Naprama nama Hrvatima Italija je već odbacila masku, jer je ona inkopatibilna sa svrhom njezine akcije, a svrha te akcije jest navala, te bi nama najavili u ime talijanske demokracije rat do narodne istrage."[16]

[14] Eugen Kvaternik: "Promemorija princu Jeromeu Napoleonu", priredio dr. Franjo Bučar, Zagreb 1936., str. 40.

[15] Isto, str. 40 - 41.

[16] Isto, str. 60 - 61.

Kvaternik je i krvlju bio spreman braniti legitimne probitke svoga naroda. On je to i djelom pokazao. Stoga poručuje: "Jer ako bi se oni (Talijani — op. m.!) pokušali iskrcati u Hrvatskoj, svejedno gdje, da okupiraju Istru i Dalmaciju na svoj vlastiti račun, mi ćemo ih naučiti etnografiju na licu mjesta, i ako ne odustanu od svojih besmislenih želja, pobacati ih u more. Jer Hrvati nisu Sicilijanci, brzo će saznati, da su bili na krivom putu, podržavajući talijanaštvo u ove dvije pokrajine..."[17]

Nisu ni Kvaternik ni ostali pravaši bili neprijatelji talijanskoga naroda. Baš obratno: oni su visoko cijenili talijansku kulturu. Veselili su se svakomu njihovu uspjehu u borbi za slobodu. Ali sloboda vlastite domovine bila im je još milija. U Istri su uvijek gledali neotuđivi dio te domovine, pa ni sa kim nije moglo biti prijateljstva pod cijenu gubitka Istre i žrtvovanja istarskih Hrvata. Stoga su bili protivnici talijanske politike, koja je išla za osvajanjem Istre i Dalmacije kao neosporno hrvatskih zemalja.

3.

Tisućljetne težnje istarskih Hrvata za očuvanjem vlastitih nacionalnih, a i ostalih duhovnih vrijednosti bile su podudarne s pravaškim političkim ciljevima: štoviše, one su bile sadržane u tim ciljevima. Stoga je pravaštvo bilo lako prihvatljivo za istarske Hrvate. Tomu je pogodovala i blizina Rijeke kao kolijevke pravaštva, u kojoj se mnogi mladi Istrani školuju. I Eugen Kumičić u Rijeci postaje član Stranke prava. On to sam kaže: "Ja sam došao u Stranku prava kada mi je bilo 16 godina; kao gimnazijalac na Rijeci bio sam zatvoren osam sati, jer sam bio Starčevićanac".[18]

Stupanjem u Stranku prava Kumičić u biti ne prihvaća ništa novoga, što on ne bi iz roditeljske kuće ponio u svijet. On se sada samo organizirano bori za ostvarenje onoga, što su široki narodni slojevi u Istri podsvjesno u sebi nosili: slobodu od tuđinskoga ugnjetavanja i zajedništvo s ostalim dijelom hrvatskoga naroda. Za nj je Istra samo dio hrvatske domovine. Kada je Khuen - Hedervary jednom zgodom u Hrvatskomu državnomu saboru rekao da je Kumičić kao Istranin tek došao u Hrvatsku, Kumičić mu je uzvratio: "Ja nisam tekar došao u ovu zemlju, ja nisam u nju ni od kuda došao, jer sam se u njoj rodio od majke Hrvatice i od oca Hrvata. Hrvatski mi je materinjski jezik, nikada nisam bio što drugo nego Hrvat i bit ću Hrvat

[17] Isto, str. 68 - 69.

[18] Govor u raspravi o zakonskoj osnovi o štampi (u Saboru 16. siječnja 1897) obj. u knjizi: Evgenij Kumičić: "Govori", Zagreb 1994., str. 245.

uvijek. Ja sam se rodio u Istri, dakle u ovoj zemlji, u ovoj domovini, u domovini Hrvatah".[19]

Ta svijest o hrvatstvu Istre tjera ga, da se u Hrvatskomu državnomu saboru kao narodni zastupnik svesrdno zalaže za pripojenje Istre Hrvatskoj. Pri tomu se bori svim argumentima, pa i povijesnim. Protivnicima toga sjedinjenja on govori: "Da vidimo što su radili u prošlosti Hrvati, da se Istra spoji s Hrvatskom. Toma Bakač, jedan od najslavnijih hrvatskih banova, onaj junak koji je onako sjajno porazio Turke kod Siska, bio je godine 1596. u Pragu, u kraljevskom vijeću, gdje je žestoko napao savjetnike kralja Rudolfa, pred licem ovoga kralja, poradi toga što su odkinuli Istru od Hrvatske, a time i njegov grad Pazin... Taj se je veleslavni ban odrekao banske časti ponajviše poradi odkinuća Istre od hrvatskoga kraljevstva".[20] Za tu svoju tvrdnju Kumičić se poziva na hrvatskoga povjesničara Baltazara Krčelića. Ali se ne zaustavlja samo na tomu povijesnomu dokumentu. On navodi i druge. Pozivajući se na austrijskoga povjesničara Biedermanna i njegovo djelo "Geschichte der oesterreichischen Gesammtstatsidee" Kumičić tvrdi da je kralj i car Leopold I. slao "oštre spomenice iz Beča u Mletke, da mu mletačka republika povrati njezine posjede u Istri jer da ti posjedi pripadaju kraljevstvu Hrvatskoj".[21]

Nu, osim na to povijesno, Kumičić se daleko više poziva na živo hrvatsko pravo na Istru. Ono je za nj jače od povijesnoga. Sastoji se u volji istarskih Hrvata, koji pretežno naseljavaju Istru, da se sjedine s Hrvatskom. Na to upozorava Kumičić kada govori: "Gospodo, i kada ne bismo sve ovo znali, i kada ne bi naša prošlost bila jasno prikazana u otvorenoj povijesti, Istra je tu, istarski se Hrvati dižu, bude-se, hoće da se sjedine s Hrvatskom. Njihova je dužnost, najsvetija patriotična dužnost, da traže sjedinjenje, jer u njemu je njihov spas, i u njemu je čast domovine. I po kraljevskoj zakletvi i zavjernici imaju pravo da zahtijevaju sjedinjenje s Hrvatskom, jer su Hrvati..."[22]

Želeći se suprotstaviti prirodnoj i legitimnoj volji istarskih Hrvata za slobodom i sjedinjenjem s Hrvatskom, njihovi ih protivnici, mahom po uputama iz tadašnjega Rima i Beča, nastoje razjediniti i tako oslabiti. Svim silama potiskuju hrvatstvo i izmišljaju istrijansku narodnost. Time ugrožavaju opstanak istarskih Hrvata i oskvrnjuju duhovnu ba-

[19] "O hrvatskoj gimnaziji u Rijeci", govor u Saboru, 24. srpnja 1894., obj. u knjizi: Evgenij Kumičić: "Govori", Zagreb 1994., str. 117.

[20] Govor u raspravi o izvanrednom proračunu održan u Hrv. drž. saboru 19. 12. 1894., obj. u knjizi: Evgenij Kumičić: "Govori", Zagreb 1994., str. 129 - 130.

[21] Isto, str. 131.

[22] Isto, str, 132.

štinu njihovih predaka. Kumičiću su jasne namjere tih rimskih i bečkih pouzdanika, pa se oštro suprotstavlja istrijanstvu kao neznanstvenoj i protupovijesnoj, a time i protuprirodnoj pojavi. Stoga on izričito tvrdi: "... nema u Istri istrijanske narodnosti, nego imade hrvatske i talijanske."[23]

Nu, Kumičić se ne zaustavlja samo na deklariranju prava na sjedinjenje Istre s Hrvatskom. On ide korak dalje pa odlučno zahtijeva i ostvarenje toga prava. Tomu su cilju usmjerene sve njegove političke težnje. To odlučno zahtijeva na svakomu koraku pa i u svojim saborskim govorima: "... mi hoćemo, da se Bosna i Hercegovina, Dalmacija, Banovina, Slavonija, Istra, te slovenske zemlje, ukoliko hoće one same, naime slovenske zemlje, sjedine u jedno kraljevstvo Hrvatsku..."[24]

Samo u slobodnoj i neovisnoj hrvatskoj državi, u kojoj će biti sjedinjene sve hrvatske zemlje, Kumičić vidi jedino jamstvo sreće i napretka hrvatskoga naroda, pa prema tomu i Istre. Neovisna hrvatska država je uvjet opstanka hrvatskoga naroda. Pravo hrvatskoga naroda na državnu neovisnost na cijelomu hrvatskomu etničkomu i povijesnomu prostoru je bezuvjetno. Stoga on odbacuje sva državnopravna utanačenja koja hrvatski narod lišavaju njegova punoga suvereniteta i jedinstva hrvatskih zemalja. Svakom prigodom se osobitom žestinom obara na Hrvatsko-ugarsku nagodbu iz godine 1868. Po tomu su karakteristične ove njegove riječi: "Hrvati imadu svoju domovinu; oni se nisu nikada odrekli svoje državne samostalnosti i neodvisnosti; njih nije nikada nitko lišio oružjem tih svojstava. Današnja nagodba, to je djelo nekolicine ljudih u jednom kutu Hrvatske, koji je Austrija povjerila Madjarom."[25]

Nagodba je po Kumičiću uzrok svih zala u Hrvatskoj: političkomu nasilju, siromaštvu, kulturnoj zaostalosti, mitu i korupciji. Nema izlaska iz tih zala, dok je na snazi Nagodba. U njegovim ustima Nagodba postaje simbol svake političke podjarmljenosti hrvatskoga naroda i svih nepravdi nanesenih mu u povijesti. Stoga zahtjeva njezino bezuvjetno kidanje, kada u Saboru o tomu više grmi nego što govori: "I Hrvatskoj bit će ovako, dok ne rastrga okove u koje ju je sapela nagodba, pošto ju je raskomadala Austrija, pošto ju je Austrija pronevjerila i podložila tudjincem Madjarom nakon svojih stoljetnih bezbožnih nepravdah."[26]

---

[23] Govor o ugovoru utanačenom glede unapređenja svilogojstva, održan u Hrv. drž. saboru 27. 2. 1894., obj. u knjizi: Evgenij Kumičić: "Govori", Zagreb 1994., str. 109.

[24] Kao u napomeni pod toč. 20., str. 152.

[25] Govor o osnovi Zakona o proračunu za godinu 1897., održan u Hrv. drž. saboru 12. 12. 1896., obj. u knjizi: Evgenij Kumičić: "Govori", Zagreb 1994., str. 224.

[26] Isto, str. 221.

Eugen Kumičić je istaknuti hrvatski književnik. U svojim je povijesnim romanima duboko zahvatio u život hrvatskoga naroda i njegove države. U "Kraljici Lepoj ili propast kraljeva hrvatske krvi" on opisuje propast hrvatske države zbog negativnoga utjecaja dalmatinskih Latina kao predstavnika rimske ekspanzionističke politike prema Hrvatskoj. U "Uroti Zrinsko-Frankopanskoj" obrađuje propast dviju hrvatskih velikaških obitelji kao nositelja hrvatske državne ideje, koji su bili smetnja bečkoj ekspanzionističkoj politici, da Hrvatsku pretvori u svoju nasljednu pokrajinu i liši je svih elemenata državnosti. Namjeravao je napisati još dva povijesna romana, u kojima bi bio prikazan odnos hrvatske državne ideje u njezinoj borbi s mletačkim i peštanskim ekspanzionizmom na hrvatskomu narodnomu prostoru, ali ga je u tomu omela prerana smrt.[27]

Nije Kumičić gledao pogibelj za hrvatski narodni opstanak samo u rimskomu, bečkomu i peštanskomu imperijalizmu. Ništa manje činio mu se pogibeljnim srpski imperijalizam i šovinizam. Stoga mu se je u svomu radu stalno suprotstavljao. U raspravi "Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan i njihovi klevetnici" on pobija velikosrpske laži o tim hrvatskim narodnim junacima, kojima se u stvari išlo za kompromitiranjem cijeloga hrvatskoga naroda. U toj borbi protiv bilo kojega, a naročito protiv velikosrpskoga imperijalizma najjači mu je oslonac čista hrvatska nacionalna politička misao. Znajući da se sveslavenstvo i jugoslavenstvo u praktičnomu životu svode na velikosrpstvo, on je odlučan protivnik tih izmišljotina, koje nemaju nikakva uporišta u povijesti. On stoga piše: "Od pamtivijeka zvala se glagoljica u hrvatskom kraljevstvu hrvatsko pismo, literae croaticae, a jezik, koji se tim pismom izrazuje, hrvatski jezik, lingua croatica... Hrvati služili su se i u crkvi svojim jezikom, a tko nazivlje taj jezik staroslavenskim, morao bi nazivati današnji jezik novoslavenskim. Hrvati, koji tako zovu svoj jezik, nisu Hrvati nego hoće da budu nekakvi Novoslaveni."[28]

U tim mislima sadržan je duh Kumičićevih otaca iz Istre. Taj duh što ga je Kumičić u sebi od djetinjstva nosio, a studijem ga kasnije samo razvijao, prihvatio je pravašku državotvornu misao. On ju je i morao prihvatiti, jer je pravaški politički program nužna posljedica tako jasno očitovane nacionalne svijesti. Stoga nimalo ne začuđuje što je Kumičić bio najuporniji zagovornik i najdosljedniji sljedbenik Starčevićeve državotvorne misli.

---

[27] Filip Lukas: "Ličnosti — stvaranja — pokreti", Zagreb 1944., esej "Eugen Kumičić-Kvarner u hrvatskoj stvarnosti", str. 113 - 114.

[28] Eugen Kumičić: "Kraljica Lepa ili propast kraljeva hrvatske krvi", Zagreb 1972., str. 270.

Ivo Balentović

BRAĆA ORŠANIĆI

Vrijeme neumitno briše tragove jučerašnjeg života, prohujalog kao s vihorom, osobito što se tiče mnogih zaslužnih ljudi i njihova životnog djela, za koje novi naraštaji — zaokupljeni problemima i pojavama suvremene "tehničke civilizacije" i burnim danima suvremenog života i svijeta — mnogo niti ne mare. Staro se zamjenjuje novim. Zahtjevi suvremenog života iziskivali su oduvijek novotarije, a u današnjici, usporedo s brzim razvojem tehničkih dostignuća, promjene nailaze još i znatno brže nego prije, u prvoj polovini ovoga nemirnog stoljeća. Dva svjetska rata u mnogome remete i mijenjaju život na evropskim prostorima, također i u nas, gdje se dešavaju i promjene demografske naravi. Seoce postaje selo, iz sela se razvija gradić, pa ubrzo — grad. Kao primjer takvih pojava, odnosno razvoja — u znaku još nedavno improvizirane i forsirane industrijalizacije — može poslužiti Županja, danas gradić s petnaestak tisuća stanovnika. To lijepo mjesto, u kojemu do nedavno u okviru općine (ranije kotara), živi preko 95 posto hrvatskog stanovništva, već je preko dvije godine žrtva rata, bombardirano s bosanske strane, s tragičnim posljedicama: gubitkom ljudskih života i imovine.

Županja je potkraj prošloga i početkom ovog stoljeća imala oko tri i po tisuće stanovnika. Bilo je to tiho, idilično ratarsko i stočarsko šokačko selo, prostrto pored Save, među šumama i vodama, a u njemu je vladao zadružni, upravo patrijarhalni duh, te primitivno poljodjelstvo u smislu uzrečice "pleti kotac, kao otac". Ali, razdoblje starog načina gospodarenja bilo je pri kraju. Nadošla su nova strujanja. I pojavio se nagli raspad i osipanje drevnih seljačkih zadruga.

U to vrijeme, zadnjih godina prošlog stoljeća, u selu se pojavio Ličanin Grga Oršanić. Kao mlad i pristao čovjek i k tome po službi nadcestar, ubrzo se oženio domaćom Šokicom iz kućne zadruge Bušića, ljepuškastom Marijom.

U Županji je tada punom parom cvjetala drvna industrija, Englezi su već cijelo desetljeće eksploatirali staru stoljetnu hrastovinu i prerađivali je u svojoj tvornici tanina. U vrijeme nastanka kraljevine SHS, 1918., zadruge su bile u rasulu i izdijeljene na nova maloposjednička ognjišta, ekonomski znatno osiromašena. Istodobno, velike zadružne kuće ubrzano su rušene, a upotrebljivi materijal korišten za gradnju manjih domova, za potrebe jednog ognjišta. Od starih građevina ostao je samo neznatan broj. Posljednje kuće brvnare u Županji također su nestajale jedna za drugom. U takvu jednu kuću uselila se obitelj Oršanić. Poslije smrti starih i razilaska djece širom svijeta, i ta je kuća srušena, nekako šezdesetih godina. Na žalost, posljednji živi svjedoci jednoga odlazećeg svijeta (Vojna krajina, zadruge) ubrzo su gotovo svi bili pokojni, pomrli u onih nekoliko godina iza svršetka II. svj. rata. S nestankom kućnih zadruga nestali su i šumski reviri sa stoljetnim hrašćem, kao i mnoštvo folklornih rekvizita dotadašnjeg života: tkalačke sprave, plugovi drvenjaci, drljače, kolovrati, čekrci, stupke itd., sa Save vodenice, a s močvara izdubljeni čamci, primitivne sprave za lovljenje ribe itd.

U dom Grge Oršanića, nedugo iza njegova doseljenja u Županju i ženidbe, došla je prva prinova: rodila mu se kći Ljubica (1899-1979), a nešto kasnije i sin Ivan (1904-1968), dočim mu se drugi sin Ante (1907-1959) rodio u Vukovaru (u bolničkom rodilištu), kao i druga kći Katarina (1909-1990). Brzo povećanje članova doma natjeralo je Grgu da neutvrđene godine uz pripomoć ženine obitelji i zajma kupi staru seljačku kuću ispražnjenu zbog smrti njezinih vlasnika. Kuća se je nalazila u ulici blizu Save, s dvorištem i vrtom s mnogo voćaka. Grgina supruga Marija bila je dobra domaćica. Kuću su obnovili u skladu sa svojim mogućnostima. Djecu su odgajali u kršćanskom duhu i u znaku štednje i neophodne skromnosti. Veće poteškoće nastale su u doba njihova školovanja, jer su najbliže gimnazije postojale u Vukovaru i Vinkovcima. Grga je s pomoću prijatelja iz svoje struke uspio Ljubici i starijem sinu omogućiti pohađanje vukovarske gimnazije. Međutim, i mlađi sin Ante polazio je gimnaziju u jednom od tih dvaju gradova. Nema sumnje da je Grgi bilo teško školovati djecu jedno za drugim, a s obzirom na to da su bili dobri đaci nije ih htio dati na zanat. Ljubica je završila preparandiju, sin Ivan je završavao studij na filozofskom fakultetu u Beogradu, a Ante započinjao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Uz očevu skromnu potporu i dajući poduku slabijim đacima imućnijih roditelja, svladali su sve prepreke, i tako pored školskog uspjeha, položili i ispit životnog iskustva i snalažljivosti.

Ljubica Oršanić je tražila mjesto učiteljice, a Ivan, vrativši se iz Beograda, jedno je vrijeme proboravio u Županji kod oca i majke, a zatim se uputio u Zagreb, tražeći priliku da se zaposli. I jedno je vrijeme, s potporom i kroz ustanove i organizacije tadašnjeg prilično bujnog katoličkog pokreta, vršio administrativne poslove,

a ujedno držao i predavanja, ali i nadalje davao đacima instrukcije. U to vrijeme češće je boravio u Županji. Tada smo se nas dvojica prvi put sreli. Poslije, kad je postao profesor na Nadbiskupskoj gimnaziji u Zagrebu, k roditeljima je svraćao samo za vrijeme školskih ferija. Naš drugi susret pada u g. 1936., u prigodi objavljivanja moje prve knjige pripovijedaka. Za vrijeme ljetnog boravka kod svojih starih, profesor je svakog dana posjećivao baku koja je živjela u kući Bušića sa svojim nećakom Androm, vlasnikom sitničarije, a kuća se nalazila blizu centra Županje, preko puta moje djedovske kuće. Baka se zvala Nikoleta, a zvali smo je "baba Kola". I tu, ispred Bušićeve kuće, sjedili bismo na hrastovoj klupčici u debelom hladu starog oraha i razgovarali o književnosti i umjetničkim strujama koje su tada bile izrazite. U stvari, ja sam više pitao, a profesor je razborito i objektivno obrazlagao. U tom razdoblju od nepune dvije godine sreli smo se još nekoliko puta. Poslije smo se susretali u Zagrebu, ali samo nakratko, jer je profesor uvijek bio zatrpan poslom, okružen gomilom knjiga, rukopisa, špalti, radio je više poslova, a bio već i urednik "Hrvatske smotre". Uvijek bih ga zaticao ili kako piše ili kako prekopava po fasciklima, ali čim bih banuo u njegovu radnu sobu, on bi ustao i vedro mi rekao: "E, dobro što ste naišli, barem ću malo odahnuti!" Prvo bi mu pitanje bilo kako su njegovi stari, a kad bi čuo da su živi i zdravi, osmjehnuo bi se onim svojim blaženim osmijehom dobra i plemenita čovjeka.

U razgovoru s profesorom moglo se mnogošta saznati i naučiti. Svaka je njegova riječ imala svoje mjesto. Govorio je poluglasno, polako, ali uvijek promišljeno i razborito. Bio je čovjek utvrđena pogleda na život i svijet.

Uvijek je strogo kritički gledao na socijalne prilike: životarenje, siromaštvo, dakle stanje gdje narod trpi i ispašta. Imao je o svim problemima svoje samostalno mišljenje i jasan pogled na sve tadašnje društvene probleme. I u svakoj njegovoj diskusiji, u svakom izlaganju, bila je i doza neke ohrabrujuće ležernosti, optimizma, smjelosti i uvijek zdrave logike. Koliko znam nije bio član seljačke stranke, a bio je pristaša nestranačke Starčevićeve vizije o budućnosti Hrvatske. Vješto je branio svoj stav i svoje mišljenje, ali ga nikada nije drugome nametao. Bio je protiv despotskih i totalitarnih ideologija i diktatura koje su potresale Evropu.

Potkraj prve godine II. svj. rata reče mi da je načinio na brzu ruku izbor svojih radova i želio bi ga izdati u jednom tomu pod naslovom *Europa u prelomu.* Predložio sam da mu u tome

pomognem tako da obavim "tehničku" stranu posla: format, papir, slova, oprema itd. Izvršio sam taj posao. Knjiga je izašla potkraj godine u opsegu od kojih 150 stranica, i po profesorovoj želji skromne opreme. Kao izdavač, nisam siguran, ali mogla je biti označena "Hrvatska smotra". Oršanić je bio zadovoljan. Veći dio tiraže od tisuću primjeraka bio je raspačan za vrlo kratko vrijeme. Poslije te knjige profesor je planirao u proljeće 1943. objaviti još jednu knjigu rasprava, pa me je pitao bih li mu i kod toga mogao pomoći. Obećao sam, ali je na tome i ostalo. U zadnjim danima 1942. otišao sam iz domovine i vratio se tek u ljeto 1945. Mislim da ta knjiga nije izašla.

U susretima s ljudima profesor je bio vrlo pristupačan, blag i obazriv. Jednom, dok sam s njim razgovarao u njegovu stanu u Novoj vesi 40, ni 100 metara udaljenom od današnjeg uredništva "Republike Hrvatske", naiđoše dva starija čovjeka, bojažljivo se ispričaše što nisu mogli doprijeti do njega u uredu gdje je radio, pa se osmjeliše da ga potraže u stanu. Rekoše da im je učinjena nepravda, pa ga mole da im pomogne. Pozdravih se i odoh. Gdje god je mogao, on je ljudima rado pomagao. U više prigoda i ja sam ga bilo osobno, bilo telefonom obavještavao o nekim "krivinama", i on je uzevši podatke intervenirao. Neki ratni ministri prigovoriše što intervenira, a to je, rekli su, zabranjeno. Odgovorio im je: "Jest, zabranjeno je po našim privremenim ljudskim zakonima, ali nije dopušteno ni tolerirati zlo što je zabranjeno po Božjim zakonima, pa se opet dešava. Rat je, znao je reći, a život je kao rijeka s mnogo mulja." Nije se bojao. I nisu mu znali ni oponirati. Bio je pravdoljubac i želio je red i rad, pa je govorio da ljudi na vlasti moraju biti ispravni i ne činiti pogrešne poteze, već ispravljati ono što se kosi s ljudskošću, etikom i moralom. Potkraj druge godine rata sreli smo se posljednji put. Umro je u dalekoj tuđini, u Argentini — prerano. Iskrsava pitanje: šta je to što ga je fizički slomilo? Možda nostalgija, a možda i tuga zbog smrti prvorođenog sina Ivice u danima napuštanja domovine, kad je ovaj kao vojnik sedamnaestogodišnjak uhvaćen i netragom nestao.

*

Mlađi brat Ivanov, Ante, bio je, kao što već spomenuh, čovjek slobodne profesije. Kroz nekoliko predratnih godina odlazio je u Maruševec, gdje je znao ostati i po dva-tri mjeseca, a ondje je davao poduku u hrvatskom jeziku djeci grofa Bombelesa, ali i

članovima obitelji koji su željeli naučiti hrvatski. To mu je bio izvor nužnoga prihoda. Međutim, ljetne je mjesece provodio u Županji, na Savi, i njegov ribarski čamac (čikla) bio je njegov veliki hobi. Od podneva pa do večeri proboravio bi na rijeci. U čamcu je uvijek imao jela, bocu limunade, knjige i pisaći pribor, te malu usnu harmoniku "Pikolo", na koju je svirao u trenucima dobrog raspoloženja. I tu smo se na obali Save često susretali i vodili duge razgovore o piscima i literaturi, koji se nastavljahu i u večernjim satima na šetnji po "korzu" glavnog sokaka zvanog Veliki kraj. Kao i stariji brat, i Ante je u pogledu djelovanja i učinka naše seljačke stranke vidio nezadovoljavajuće rezultate. Za političare je govorio da je među njima znatan broj umnih ljudi, ali malo je pronicavih pojedinaca, takvih koji bi se znali postaviti pravilno i oštro suprotstaviti bizantinskoj lukavosti beogradskih vlastodržaca.

Za vrijeme rata bio je u Zagrebu, ali nije htio preuzimati nikakvu političku funkciju. I godine 1942. jedva se dao nagovoriti da se prihvati dužnosti odgovornog urednika dnevnika "Nova Hrvatska". U zadnjim danima rata, kako sam saznao po povratku iz tuđine, i on je napustio domovinu zajedno sa starijim bratom i nastanio se u Argentini u Buenos Airesu. U tom je velegradu i umro godine 1959.

*

Sava i danas teče, ali mutna je i prljava, i zimi i ljeti, onečišćena dotokom otpadne vode iz bliskih industrijskih objekata Slavonskog Broda i Županje. A nekada, osobito ljeti, bila je bistra i prozirna kao suza. Tada su i ribari imali velike ulove i pili su na ribarenju riječnu vodu. Dakako, danas više nema ni one nekadašnje Županje. Kuća Oršanićevih, stara brvnara, kao da je preko noći iščezla, a na njezinu se mjestu koči nova zidanica. Nema idiličnog sela, nema narodne nošnje, nema starinske popijevke, pa ni gajdâ i frule. Industrija je dovela mnogo novih ljudi, starosjedioci se slabo snađoše u vremenu koje im nije bilo sklono, a broj žitelja se utrostručio.

Boris Kožnjak

DOBITI MIR, ALI I RAT

Kada je prije četiri godine, iz rata u Perzijskom zaljevu, rođena ideja o "novom svjetskom poretku", mnogi su uistinu pomislili da napokon u svijetu nastupa novo, sretnije doba, u kojem Ujedinjeni narodi i savezi demokratskih zemalja više neće dopustiti ni pokolje, ni teror, ni pljačke, ni progone, ni nasilno mijenjanje granica, ni etnička čišćenja. Međutim, iluzija nije trajala dugo. Jer, vidjelo se da od univerzalnog prava naroda na samoodređenje nema ništa: Kurdi nisu bili Kuvajt i bili su žrtvovani. Sve na čemu je "novi svjetski poredak" završio bile su mrvice humanitarne pomoći ozeblim bijednicima u kurdistanskim gudurama.

Na žalost, i Hrvatska je po istom pravilu ubrzo osjetila sve realpolitičko licemjerstvo načela "novog svjetskog poretka". Dovoljno je samo sjetiti se izjave Rolanda Dumasa, tada francuskog ministra vanjskih poslova, koji je u jeku najstrašnijih jugoslavensko-srbijanskih napada na hrvatske gradove i sela, bolnice i crkve, rekao da će Jugoslavija za Europu biti tek laboratorijski pokus" na temelju kojeg će se odrediti kako imaju živjeti ovi sitni narodi i plemena što su se upravo probudila, pa nešto brbljaju, te na taj način ometaju izgradnju veličanstvene zgrade same Europske zajednice. Također, sjetimo se izrazite diplomatske "nadarenosti" koju je lord Carrington na samom početku sukoba, kao predsjednik Konferencije o Jugoslaviji, izrazio u formi čuđenja što se žrtvama žuri, uz cinički smiješak i pitanje: "Why to be in hurry?" I uza sve to, kao kruna svega, sjetimo se da ne samo da nije postojala ni žurba, a ni težnja da se pomogne žrtvama agresije, već se uporno izbjegavalo i samo definiranje tko je žrtva, a tko agresor. Jer, već nekoliko mjeseci nakon Dumasova "laboratorijskog pokusa", kada su se već uz hrvatske počeli gomilati i bosanski leševi, Jacques Delors, tada predsjednik Komisije Europske zajednice izjavljuje: "Historija je tragična, u njoj destruktivne snage čekaju u zasjedi", te dodaje: "Hrvatska i Srbija odgovorne su, svaka na svoj način." Dakle, umjesto osude i kažnjavanja agresora, umjesto da se otvoreno kaže tko je bio za mijenjanje granica nasilnim putem, tko ne poštuje prava manjina i demokratsko uređenje, arogantna i birokratizirana europska diplomacija sve je pomiješala, sve je strpala u isti koš u kojem nema krivca, odnosno, u kojem su svi podjednako krivi.

Kako protumačiti sve to? Mogu li se navedene izjave protumačiti tek kao neodgovorne izjave pojedinaca, kao njihov osobni stav istrgnut iz nekog konteksta, ali ne i kao službeni stav međunarodne zajednice? Zar je moguće vjerovati da svijet nije shvatio da je sukob na tlu bivše Jugoslavije brutalni genocidni rat radi ostvarenja "Velike Srbije"? I napokon, zar svijet nije shvatio hrvatsku legitimnu želju za samoodređenjem, što mu je i Ustavom bilo zajamčeno, a što je hrvatski narod

potvrdio i referendumom 19. svibnja 1991. godine, s čitavih 93,24 posto glasova za suverenu i samostalnu državu?

Odgovori na ta pitanja su, na žalost, niječni. Hrvatski je narod duboko vjerovao da demokratski svijet na pragu 21. stoljeća neće dopustiti vojnički napad i genocid, čime je Srbija prijetila, te da će taj isti svijet priznati hrvatsku legitimnu želju za samoodređenjem. No, to se nije dogodilo. Umjesto toga, međunarodna je zajednica svojim nerazumijevanjem, neodlučnošću, i pasivnošću više poticala produbljivanje i proširenje sukoba, nego što ih je smirivala ili sprečavala. Tako u svibnju 1991. godine, Europska zajednica, prigodom posjeta Jacquesa Delorsa, umjesto da prizna novonastalu realnost raspada Jugoslavije, nudi izvanrednu pomoć od jedne milijarde dolara i članstvo u Europskoj zajednici ako se Jugoslavija održi, dok mjesec dana kasnije tadašnji državni tajnik James Baker proglašava da je održanje integriteta Jugoslavije prvotni cilj američke politike na ovim prostorima. Ondašnja JNA je ispravno shvatila te poruke kao dopuštenje da smije Jugoslaviju sačuvati svim sredstvima, pa i upotrebom oružja, te je započela brutalni vojnički napad na Hrvatsku, uz temeljito provođenje genocida, etnocida i kulturocida. Ono, dakle, što je svijet već dva puta u ovom stoljeću stvorio — Jugoslaviju — i u koju je već dva puta prisilno ugurao i Hrvate, pokušao je sačuvati ili ponovno stvoriti i godine 1991.Tadašnja politika međunarodne zajednice stoga nije bila nikakva nova politika, već nastavak one politike koju je svijet vodio na Balkanu i godine 1918, kao i 1945.

Strah od Njemačke

Drugi razlog zbog kojeg je svijet, a posebno Europska zajednica, otvoreno podržavao velikosrpsku ekspanzionističku politiku, leži u navodnom "grijehu" Hrvatske iz drugoga svjetskog rata, a u kontekstu novih geopolitičkih realnosti u Europi početkom devedesetih. Naime, Srbija je na sve moguće načine optuživala ujedinjenu Njemačku za razbijanje Jugoslavije zbog navodne želje da preko Hrvatske izbije na Jadran i proširi svoju utjecajnu sferu, čime je Srbija željela pridobiti one snage u Velikoj Britaniji i Francuskoj koje se boje ujedinjene Njemačke. Na temelju povijesnih prijateljstava i iskustava tražila se stoga specijalna zaštita Srbije od navodno nove fašističke opasnosti, ne samo iz Hrvatske, nego i iz Njemačke, neprestano ističući kako su se Srbi uvijek borili na strani Engleza i kako se ponovno obnavljaju stare podjele prije drugoga svjetskog rata. François Mitterand je to najbolje sažeo u jednom svojem intervjuu, gdje je izjavio: "Hrvati su bili na strani Hitlera, dok su se Srbi borili na strani saveznika." Srbija je na taj način pokušala i uspjela iskoristiti Veliku Britaniju i Francusku kao činitelje koji će spriječiti Njemačku i neke druge zemlje, kao i EZ u cjelini, pri poduzimanju energičnih mjera protiv agresora.

Kao rezultat svega, dešava se ovo:

1) Europska zajednica i Zapad u cjelini odgovornost za rat nastoji ravnomjerno podijeliti,
2) Sukob se tretira kao građanski rat, odnosno, kao etnički sukob Srba i Hrvata, a ne kao agresija jedne države na drugu,
3) Srbima je dopušteno da zadrže sve oružje bivše JNA, jedne od najnaoružanijih armija u Europi, kao i svu vojnu proizvodnju,
4) Predlažu se sankcije koje sve više pogađaju žrtvu nego agresora,
5) Tolerira se neprekidno kršenje svih dogovora od strane Srbije i tzv. JNA, osobito prekida vatre,
6) Uvodi se embargo na uvoz oružja u vrijeme kada Srbija i jugovojska imaju oružje i municiju za dugotrajan rat, a Hrvatska ga nema, čime se daje zeleno svjetlo agresoru da ubija, razara i osvaja, a žrtvi se praktično zabranjuje obrana.

Uloga UNPROFOR-a: cementirati postojeće stanje

U kontekstu ovih činjenica, valja osvijetliti i dolazak mirovnih snaga UN-a (UNPROFOR-a) u Republiku Hrvatsku 1992. godine, kao njihov logični nastavak. Naime, kada je nakon svega nekoliko mjeseci agresije, unatoč velikim žrtvama i unatoč tome što je u tih nekoliko mjeseci bila više razorena nego u čitavom drugom svjetskom ratu, Hrvatska ipak uspjela zaustaviti srbijanski pohod, Srbi su se, prema već unaprijed pripremljenom scenariju, okrenuli na osvajanje i etničko čišćenje Bosne i Hercegovine od Muslimana i Hrvata. Međutim, da bi na neki način osigurali osvajanja u Republici Hrvatskoj, Srbi pristaju na dolazak UNPROFOR-a, jer je on u njihovoj interpretaciji imao ulogu upravo onog što se kasnije i pokazalo — ulogu cementiranja postojećeg stanja. I uistinu, s današnje perspektive gledano, potpuno je jasno da je njihova vizija bila ona prava: UNPROFOR je svoju prvotnu zadaću zaštite hrvatskog suvereniteta pretvorio u njegovo ograničenje. "Zaštitne zone" pretvorile su se od zaštićenih u povlaštene, a od dijelova hrvatskog teritorija u krajeve u kojima je pod zaštitom UN-a izgrađivana vlast pobunjenih Srba. Umjesto slobode i jednakosti svih stanovnika tih područja, došlo je do diktature jednog dijela tamošnjih Srba nad svim ostalim stanovnicima, kao i do stvarnog istjerivanja hrvatskog pučanstva iz tih područja. Pri tome UNPROFOR je nelegalnoj vlasti, koja je uspostavljena agresijom, priznao status "lokalnih civilnih vlasti", mada se u mirovnom planu govori o uspostavi lokalnih vlasti po načelu proporcionalne zastupljenosti nacionalnih skupina, koju je tek trebalo uspostaviti. No, UNPROFOR u tom pogledu nije ni pokušao nešto učiniti, nego je postojeće strukture priznao kao lokalne predstavnike. Osim toga, u Vanceovu planu govori se o zaštićenim zonama u množini, misleći pri tome na pojedina okupirana područja Hrvatske koja nikada nisu imala zajedničku vlast osim one Republike Hrvatske, ali unatoč tome UNPROFOR je priznao za predstavnike lokalnih vlasti samozvanu

vladu u Kninu. Na taj je način UNPROFOR, iako formalno nije priznao tzv. Srpsku republiku krajinu kao državu, svojim odnosima s kninskom "vladom" naslutio ono što je kasnije izjavljivao zamjenik ministra vanjskih poslova Vitalij Čurkin o "državi u državi" kao temelju za konačno političko rješenje srpskog pitanja u Hrvatskoj.

Stanje se bitno ne mijenja ni novim produljenjem mandata snagama UN-a, koji zapravo ne donosi sadržajno ništa novo, ali zato pokazuje koliko pritisak međunarodne zajednice može biti jak, čak i unatoč našim jasnim stavovima da produljenja mandata neće biti. Rezolucijom 981, Ujedinjeni su narodi dali prednost formi, dok su osnovni problemi ostali neriješeni. Ta je rezolucija zapravo tek rezultat kompromisa Vijeća sigurnosti radi očuvanja međunarodnog jedinstva i kohezije pet sila udruženih u procesu pregovaranja.

Stanje u Bosni i Hercegovini

Na žalost, međunarodna je zajednica potpuno zakazala i u Bosni i Hercegovini. Nakon brutalnih velikosrpskih osvajanja, nakon etničkih čišćenja i genocida, nakon koncentracijskih logora i masovnih grobnica, sve što je međunarodna zajednica uspjela ostvariti jest nesigurno primirje koje s vremena na vrijeme, prema vlastitim potrebama i ciljevima, Srbi neprestano nekažnjeno krše, dok je svaka inicijativa s bošnjačke ili hrvatske strane uvijek sprečavana prijetnjama, uz izgovor o "mirovnoj nekooperativnosti". U tom smislu, Mirovni plan za BiH, koji se predlaže tek nakon što su Srbi ostvarili gotovo sve strateške ciljeve, kada su i u praksi ostvarili povezanost područja osvojenih agresijom, suprotan je Povelji UN-a, svim rezolucijama na kojima bi se trebao temeljiti "novi svjetski poredak". Politika Kontaktne skupine, koja zapravo predlaže podjelu BiH po principu 51 posto Federaciji, a 49 posto Srbima je politika kapitulacije, politika popuštanja koja priznaje stanje ostvareno ratom, to je politika koja priznaje rezultate etničkog čišćenja i genocida, a ratne zločince prihvaća kao državnike s kojima se razgovara. Plan Kontaktne skupine nagrađuje agresora, a kažnjava žrtvu.

Miloševićevo "mirotvorstvo"

U kontekstu tih činjenica, potpuno je jasno zašto u ovom trenutku Milošević pristaje na pregovore o "mirnom rješenju". Milošević je shvatio da je projekt "Velike Srbije" dugoročni projekt, te da je u ovom trenutku važno legalizirati ono što su do sada osvojili. A osvojili su i dobili mnogo, mada još uvijek ne sve što su htjeli. Dobili su Crnu Goru, Vojvodinu, Kosovo, a dobit će i pola Bosne, a uza sve to stvarat će daljnje probleme u Hrvatskoj, tražeći od Hrvatske "državu u državi", ili takav stupanj autonomije da Hrvatska nikada neće imati mira, niti će biti cjelovita. A nakon što im skinu sankcije, a ni to, sudeći prema nekim novim inicijativama, nije tako daleko pokažu li Srbi barem malo "kooperativnosti" i

ustupe li, npr. Muslimanima u Bosni nekoliko postotaka osvojenog teritorija, krenut će dalje u ostvarenje projekta "Velike Srbije". Nije Milošević postao mirotvorac, niti se promijenio. Milošević je samo dobro podijelio uloge: dok on pregovara s međunarodnom zajednicom, Karadžić u Bosni i dalje razara, ubija i osvaja, da bi u istim tim pregovorima što manje morali vratiti.

Tri moguće opcije

Kako bi se stvari dalje mogle razvijati? I što nam valja činiti? Za sada je tek jasno jedno: očigledno je da mnogo toga ne ovisi o nama samima. Do sada smo već vidjeli da je međunarodnoj zajednici važnija bilo kakva stabilnost i mir, pa makar i onaj nepravedni mir. Zbog toga odgovor na pitanje postoji li završna kombinacija na Balkanu treba tražiti u okvirima novih podjela na interesna područja u bivšoj Jugoslaviji. Na tragu tog razmišljanja, na svjetlo dana izranjaju tri temeljne smjernice rješenja krize.

U prvoj je varijanti ključ svih dvojbi Rusija, gdje jedinstvo može sačuvati samo diktatura. Kako je svijetu, a najviše SAD-u stalo da Rusija ostane cjelovita, a očito je da im je do tog stalo (američki blagoslov ruske intervencije u Čečeniji to najbolje pokazuje, kao i nedavni kredit koji je MMF odobrio Rusiji u iznosu od sedam milijardi dolara, što je jedan od najvećih kredita u povijesti MMF-a), moguće je da Rusija postane povjerenik SAD-a u Europi kao jamstvo ravnoteže između SAD i Kine, ali i SAD i Europe i Japana. Ako je to tako, na Balkanu treba između dvije strane podijeliti zone utjecaja. Za Zapad je u tom smislu posebno bitno da Hrvatsku i Muslimane, Grčku i Albaniju otrgne od Istoka, a da Rusiji prepusti Srbiju, uključujući i Srbe iz Bosne. Naravno, pri tom rješenju, Srbi u Hrvatskoj će tražiti punu političku suverenost, tj. državu u državi. Neke indicije koje pokazuju da se Srbija možda već priprema za tu interesnu podjelu jesu i srpski postupci na drugim područjima, kao što je tiho etničko čišćenje Sandžaka, naseljavanje Kosova i dr.

Opasnost od nove Jugoslavije

Druga pak opcija koja je moguća, tiče se novih reintegracijskih procesa. Naime, ako bi uslijedilo konfederalno povezivanje polovine Bosne s Hrvatskom, po istom bi modelu moglo uslijediti i isto takvo povezivanje druge polovine Bosne sa Srbijom odnosno SRJ, čime bi nastupilo paradoksalno stanje u kojem bi u neposrednoj vezi bile i Hrvatska i Srbija, dakle, dvije zemlje koje su u ratu. Međutim, te bi veze mogle biti samo privremene, a činile bi tek dio ukupnog procesa reintegracije prostora i naroda bivše Jugoslavije. Tu je težnju najbolje izrazio Michael Robinson, pripadnik diplomatske britanske službe, a prema pisanju War Reporta (ožujak '95), koji je čak rekao da bi se tako integrirano područje moglo zvati "Istočno-jadranska slobodna trgovinska

zona" koja bi "nastojala obnoviti gospodarske, trgovinske i carinske veze između Hrvatske, Bosne, Srbije i Crne Gore", dok bi u političkom smislu trebala biti "jamstvo manjinskim nacionalnim zajednicama u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni da međunarodno priznatim granicama više nisu toliko odijeljene od svojih sunarodnjaka". Isto tako, Galbraith je svojedobno izjavljivao da je za cjelovitu Hrvatsku, da se Srbi u Hrvatskoj moraju odreći težnje da se odcijepe od Hrvatske, ali isto tako da Hrvati moraju pristati na takve ustupke, na takva rješenja, za koja su mislili da ih nikada neće morati dati, pa je čak spominjao i model američkih država. Logika je ovdje jasna: ako se stvori puno takvih malih autonomija, malih država, onda je jedini izlaz da bi sve funkcioniralo u nekoj novoj, jugoslavenskoj, balkanskoj zajednici.

Pravedno i ispravno rješenje: poraz Miloševića

Ne treba puno političke mudrosti da se vidi kako je ishod u oba slučaja za nas krajnje nepovoljan. U prvoj varijanti, konačna podjela ozakonjuje pobjedu i stvaranje stvarne Velike Srbije, dok druga ide za stvaranjem nove, treće Jugoslavije, u kojoj svi znamo kako bismo prošli, naučeni iskustvom iz prvih dviju. Međutim, postoji i treće, premda mnogo teže, ali ipak moguće rješenje. Rješenje koje bi uz, pa makar i minimalni konsensus i dobru volju Hrvata i Muslimana moglo biti naš najjači adut, kako u političkom, tako i u vojnom pogledu.

Jer, za razliku od početne faze rata, kada je srpski agresor imao golemu nadmoć u vojnoj tehnici, ratna se situacija može bitno izmijeniti. Armija BiH, kao i HVO, u zajedničkoj vojsci Federacije, mogu raspolagati osjetno brojnijom živom silom od one srpske, solidno uvježbanom i adekvatno opremljenom. Uz pametan zajednički nastup Hrvata i Muslimana u BiH, vrijeme sada može lako raditi u korist Federacije, pa u tom smislu ne bi bilo nikakva razloga za brzopleto potpisivanje sporazuma o trajnom razgraničenju sa Srbima ni sa jedne strane. Federacija BiH mogla bi vremenom, uz iskrenu suradnju Hrvata i Muslimana, postati respektabilna snaga i na terenu i u diplomatskom smislu, sve do konačnog sloma velikosrpske ideje.

Međutim, da bi tako nešto bilo moguće, hrvatska politika mora neizbježno biti politika očuvanja BiH kao cjelovite države, politika dosljednog provođenja vašingtonskog sporazuma. Svaka podjela Bosne za Hrvatsku je poraz koji bi stvorio srpsku državu 15 kilometara od slovenske granice i tri kilometra od jadranske magistrale, pri čemu ne treba zaboraviti ni srpsku težnju za izlazom na hrvatsko more. Stoga s Miloševićem ne treba razgovarati, već ga treba srušiti, a umjesto koketiranja o mirnoj reintegraciji, treba učvrstiti i koordinirati nastup s Muslimanima prema Beogradu kao izravnom krivcu i agresoru. Ne treba zaboraviti da se u Bosni i Hercegovini odlučuje ishod rata, da se utvrđuje ili slama koncepcija Velike Srbije.

Još nije kasno da se isprave mnoge greške.

Vlado Pandžić

HRVATI I BOŠNJACI-MUSLIMANI U BiH U GODINI 1990. (nastavak iz 187. broja Republike Hrvatske)

IX.

Početak rujna donosi ublaženje ljetnih vrućina, ali sve se jače zakuhava na bosanskohercegovačkoj političkoj pozornici. Izbori su za dva i pol mjeseca i pripreme su krenule vrlo dinamično. Već je neprijeporno: komunisti će (i formalno) izgubiti vlast ako dođe do izbora. Ima razloga i za crne slutnje jer ne žele mnogi među njima olako ispustiti sve svoje privilegije. Jave se prijetnjama, u neprikrivenom strahu mucavom potporom "cjelovitosti Jugoslavije", posljednjim snagama puhnu u velikosrpski Miloševićev rog. Uporno zahtijevaju od poslušnog novinstva da zastrašuje narod "nacionalnim partijama", uz smišljeno opraštanje fašističkom SDS-u kao "jugotvornoj partiji", unatoč SDS-ovskom razbacivanju fašističkoga otrova na sve strane i javnom uvođenju terora nad nesrpskim pučanstvom gdje god su Srbi brojčano jači. Iz uporabe su za sve nesrbe isključili na desetke prometnica diljem BiH: Trebinje-Bileća-Nevesinje-Kalinovik, Šekovići-Drinjača, Mrkonjić-Grad - Šipovo-Glamoč-Drvar-Bosansko Grahovo postale su četnička šetališta. Posebice na toj posljednjoj cesti sve vrvi od prljavih bradurina i šubara uvoznih četničkih zločinaca iz Srbije koji su došli u pomoć svojoj zaluđenoj četničkoj braći u Knin koji hoće genocidom komadati Hrvatsku i stvarati "Veliku Srbiju" zamišljenu u staroj srpskoj bolesti. Zločinački nadahnjivač Rašković gotovo je svakodnevno u Bosni i Hercegovini u izvršenju Miloševićevih planova, u potpomaganju crnogorskoga durmitorskog četnika Radovana Karadžića na okupljanju bosanskih Srba pod zajedničkim velikosrpskim barjakom.

Velika većina hrvatskoga i muslimanskoga naroda dobro vidi što se događa u Kninu, što sprema velikosrpska zločinačka politika i drugdje, posebno u BiH. Nema više ni stare maske na velikosrpskom zločinačkom nastojanju. Nedostatno je obaviještenih i "naivnih" Hrvata i Muslimana ponajviše u gradovima pred televizijskim ekranima pod strogom kontrolom velikosrpske politike i poslušnika. I hrvatskomu i muslimanskom narodu je jasno da će trebati zajednički otpor starom - zajedničkom neprijatelju. Suradnja već postoji među novim hrvatskim i muslimanskim vodećim političkim snagama, ali nije toliko jaka kakvom je opisuju Srbi izvikujući potrebu "srpske sloge!" pred "hrvatsko-islamskom" opasnošću.

Velikosrpska politika s osloncem na tzv. JNA radi na razbijanju svakoga posebno: i hrvatskoga i muslimanskoga političkog jedinstva, ali i nastoji što više razmaknuti političke ciljeve tih dvaju naroda izravno ugroženih od te velikosrpske politike. Čini se to prema dobro pripre-

mljenoj i prokušanoj metodologiji. Najzamjetnije: medijskim razglašivanjem i uveličavanjem malih nesuglasja i sitnih nesporazuma, nerijetko osobnih, stvaraju se nesporazumi i trzavice. Izmišljotinama i klevetama navlače se ljudi brzi na jeziku na teške riječi. Potiču se i vrlo ambiciozni ljudi na suparništva i osvajanja položaja. Tisak, radio i televizija uporno apostrofiraju među hrvatskim i muslimanskim političarima tko je više ili manje za hrvatsko-muslimansku suradnju. Određuju sredstva priopćivanja, s nakanom onemoćavanja središnje hrvatske i muslimanske stranke, HDZ-a i SDA, pristaše "bosanske i hercegovačke struje" (u HDZ-u) i "fundamentaliste" koji bi od BiH stvorili samostalnu državu i "muslimanske umjerenjake" koji su za Jugoslaviju (u SDA).

U prvim danima rujna SDS neprestance izaziva, izmišlja optužbe na račun Hrvata i Muslimana i prijeti osvetama za izmišljene zločine potpuno prešućujući srbočetničke i srbokomunističke sedamdesetljetne zločine nad Hrvatima i Muslimanima. Iskopavaju i pretražuju jame u koje su četnici, njihovi očevi i "đedovi", bacali svoje hrvatske i muslimanske žrtve te se u okupljanju pod barjak s Karadžićem nastoje lažno predstaviti žrtvama.

Sedmog dana rujna, u petak, dr. Davor Perinović smijenjen je s dužnosti predsjednika HDZ-a nakon nepuna tri tjedna od izbora. U službenom obrazloženju smjene tvrdi se da je njegova "djelatnost zaprijetila raspadu HDZ-a u BiH i razdvajanju hrvatskog naroda u BiH pa i u cjelini u domovini i iseljeništvu". Izabrano je predsjedništvo HDZ-a u BiH, izvršni odbor i za političkog tajnika Stjepan Kljuić. Na istom sastanku (u Zagrebu) glasovalo se o prijedlozima za predsjednika HDZ BiH. Glavni su kandidati: dr. Milenko Brkić (s Filozofskog fakulteta u Sarajevu) i dr. Vlado Pandžić (s Filozofskog fakulteta u Zagrebu). Brkić je dobio nekoliko glasova više, a Pandžić je imao uporne zagovaratelje u zastupnicima najbrojnijih općinskih odbora HDZ BiH. U okolnostima smjene dr. Perinovića, popraćene velikom medijskom pozornošću, Brkić nije došao na čelo HDZ BiH, ali ostat će dugo kandidat za tu funkciju (i tek će doći na čelo HDZ BiH u ožujku 1992.). Pandžić je upravo tada radio kao dopredsjednik HKDS-a i koordinator HKDS BiH, prema odluci Predsjedništva HKDS-a (iz Zagreba), na povezivanju hrvatskih demokršćana u BiH s HDZ BiH, i bit će još pola godine često istican kao kandidat za predsjednika HDZ BiH (sve dok se nije javno zahvalio na prijedlozima u ožujku 1991. jer je obavljao u to vrijeme dvije vrlo značajne dužnosti). Obnovljena je i kandidatura Mire Lasića koji je bio predviđen kao protukandidat dr. Perinoviću. Desetak dana nakon smjene dr. Perinovića za vršitelja dužnosti predsjednika HDZ BiH imenovan je politički tajnik Stjepan Kljuić (što će i ostati sve do ožujka 1991. kada je izabran za predsjednika).

U danima promjena u HDZ BiH bosanskohercegovački (pod srpskom kontrolom) i srbijanski mediji nastojali su izmisliti ili preuveličati neke komentare, ili bojazan u SDA od mogućeg drugog smjera HDZ

BiH koji bi mogao dovesti do suprotstavljanja tih dviju narodnih stranaka. SDS je vrlo zlobno komentirao promjene u HDZ BiH.

U prvih desetak dana rujna došlo je na više mjesta do sukoba između pripadnika srpskoga i muslimanskoga naroda. Započinjali su ih redovito agresivni Srbi: pristaše SDS-a i SPO-a.

Cazinska krajina je uz SDA: veliki skup u Velikoj Kladuši (13. rujna). Najpopularniji čovjek u tom kraju, donedavni zatvorenik Fikret Abdić svečano postaje članom SDA. Analitičari tvrde da će to doprinijeti povezanosti SDA i HDZ: spominje se Abdićeva prohrvatska orijentacija i patnje koje je on i narod toga kraja podnio u "Aferi Agrokomerc" koju su stvorili velikosrpski komunistički političari. Alija Izetbegović iznosi na tom skupu tri moguće opcije: "ravnopravna Bosna u federativnoj Jugoslaviji", "Bosna u konfederativnoj Jugoslaviji" i "samostalna Bosna". Iz Zagreba i Ljubljane dolazili su prijedlozi o konfederaciji. Izetbegoviću srpski mediji pripisuju "pogled" prema "separatističkom" Zagrebu i Ljubljani.

Nenad Kecmanović, Srbin "sa dna kace", dobiva povjerenje Ante Markovića. Dolazi na čelo "reformskih snaga" u BiH (SRSJ), tzv. boraca za Jugoslaviju. Rašković poručuje bosanskim Srbima: "Neka nam je srećna Krajiška Država!" Karadžić je samo za BiH "kao federalnu jedinicu u federalnoj Jugoslaviji bez tvrdih granica na Drini". Vrišti da Srbe više nitko ne smije dijeliti na partizane i četnike. Na skupu HDZ BiH u Čapljini (18. rujna) - klicanje suverenoj BiH.

Desetak dana nakon promjena u HDZ BiH — vrlo je uzdrmana SDA. Mediji govore o "raskolu": istaknuti dužnosnici Zulfikarpašić, Filipović, Huković i Burek protiv su Izetbegovića. Filipović kritizira "ikonografiju"; Zulfikarpašić tvrdi da"vjerski fanatizam vodi u izolaciju". Izetbegović odbacuje sve optužbe kao "neosnovane": "SDA je, ipak, muslimanska stranka, ali daleko od šerijata i mi nikoga nismo pitali da li se pridržava ili ne pridržava vjerskih propisa." Zulfirkarpašić ponovno na dnevni red ističe "Bošnjaštvo". Za konfederativnu je Bosnu, ali ne prikriva ni svoju tezu o "bošnjačkoj većini u BiH". Burne rasprave među istaknutim članovim SDA trajat će više dana (i tjedana).

Istodobno sukob u SDS-u. Karadžić se žestoko, "na srpski način", dohvatio sa svojim suparnikom, u izboru za predsjednika, Vladimirom Srebrovim. Srebrovu oduzima pravo vođenja tzv. "omladinskog krila 'Mlada Bosna'". Srebrov prelazi u SPO i javno predstavlja "Karadžićevu biografiju", uz obilje prijetnja. Za nekoliko dana - opet su zajedno na nekim tribinama.

"Medijska istraživanja u BiH" donose prognoze o pobjedi "Antine stranke": tako su počeli nazivati tzv. reformiste Ante Markovića.

Predsjedništvo BiH (22. rujna) napada "nasrtaje na BiH". Prvenstveno napada povremena gostovanja čelnika HDZ iz Hrvatske na skupovima HDZ BiH, ali gotovo nimalo ne prigovara onima koji izravno, terorom nasrću dolazeći iz Srbije i već su okupirali pola BiH.

Na skupu HDZ-a u Mostaru (23. rujna) ističe se da HDZ ne dira u suverenitet BiH i da je za konfederaciju svih onih jugoslavenskih država koje žele živjeti u miru, prijateljstvu i ljubavi. Takvu politiku podupire i SDA koja je isti dan u Tešnju odbacila pobunjenike Zulfikarpašića, Filipovića i druge: "Glavni je kriterij - suverenitet BiH."

Dvije najmoćnije hrvatske i muslimanske stranke HDZ i SDA imaju slična stajališta. SDS ih oštro napada, prijeti. Traži osnivanje Vijeća naroda u BiH "kao jedinu sigurnu obranu od hrvatsko-muslimanske koalicije" (28. rujna). Najavljuju da neće izići na izbore u mjesecu studenom kako ne bi pristali na potčinjenost većini: "hrvatsko-muslimanskoj koaliciji".

X.

Glavna je tema svih Karadžićevih izjava: "hrvatsko-muslimanska koalicija". Označuje korijene te "antisrpske koalicije". Nikola Koljević odbacuje svaku pomisao na BiH "kao konfederalnu jedinicu".

Osnovana je (4. listopada) Muslimansko-bošnjačka organizacija (MBO). Na čelu joj je Adil Zulfikarpašić, a dopredsjednik je dr. Muhamed Filipović.

Tijekom mjeseca listopada gotovo svakodnevno održavaju se predizborni skupovi. Narodne stranke prikupljaju više od 80% pučanstva. Komunistički su skupovi vrlo skromni. U većinskim su hrvatskim prostorima jedino održali poveći skup u Varešu, radničkom gradiću, poznatom pod imenom "Mali Vatikan" i učvrstili podlogu za buduću pobjedu u izboru zastupnika za Skupštinu BiH.

SDS i ostale velikosrpske stranke - ostvaruju neke od svojih prijetnja: osniva se tzv. Srpsko nacionalno vijeće (13. listopada). Donose odluke, poput svoje četničke subraće u Kninu, prema kojima je tzv. SNV "glavni organ vlasti na srpskoj zemlji" te da više nitko ne može "nametnuti vlast Srbima osim SNV-a gdje postoji srpska većina". Prvi put komunisti - CK SKBiH-SDP - dižu glas protiv "srpskog konfederiziranja BiH". Nazvali su to "rastakanjem BiH": "Danas nacionalno vijeće", te aludirajući na četničku pobunu u Hrvatskoj, "sutra referendum, a prekosutra barikade".[1]

---

[1] Na koncu 1990. i tijekom 1991. srpski političari (SDS BiH) nerijetko su naglašavali značenje (za njih!) tzv. Nacionalnog vijeća srpskog naroda. Na čestim sastancima predsjednika klubova zastupnika (sudjelovao sam kao predsjednik Kluba zastupnika HDZ-a) s Predsjedništvom Skupštine te obično predsjednicima stranaka (Karadžić je dolazio redovito jer nije bio član Predsjedništva BiH) - s ciljem pripremanja skupštinskih sjednica, a najčešće traženja izlaza iz burnih skupštinskih događanja, traženja rješenja za BiH itd. - dr. Vojislav Maksimović (predsjednik Kluba zastupnika SDS-a), Karadžić i Krajišnik (predsjednik Skupštine) opravdavali su više puta neprihvaćanje nekih naših prijedloga (hrvatskih i muslimanskih - zastupnika HDZ-a i SDA) "strahom od Nacionalnog vijeća srpskog naroda". (Karadžić

U Republikanskoj stranci kojoj je na čelu dr. Fuad Muhić došlo je do žestokih rasprava. Cilj je napadaja upravo predsjednik Muhić. Razlog: "Njegova potpuna prohrvatska orijentacija", navodio je njegov suradnik Husein Čerkez.

Srbi tijekom listopada nastavljaju dijeliti BiH. Srebrov u Trebinju "pripaja" istočnu Hercegovinu Crnoj Gori (24. listopada). SPO u Šipovu (26. listopada) donosi "odluku o pripojenju" te općine Srbiji i proklinje one koji će na izbore. U više drugih općina sa srpskom većinom izvikivane su riječi "o priznavanju vlasti samo države Jugoslavije" i da "BiH neće nikada biti država".

Na uporne napadaje iz srpskih stranaka na "hrvatsko-muslimansku koaliciju" iz SDA i HDZ-a odbacuju tvrdnje o koaliciji, uz napomene da će koalicija biti tek nakon izbora.

---

je govorio "veća".) Na naše prosvjede da u službenim razgovorima ne spominju nelegalne, tzv. ustanove, odgovarali su obično: "Mi iznosimo dobronamjerno svoj strah", "Ne uzbuđujte se zbog srpskih demokratskih sklonosti", "Samo nedobronamjernima može smetati ako se Srbi sastanu i pričaju o svojoj sudbini" i sl. (Opširnije u sljedećim tekstovima.)

Evo dviju izjava koje pokazuju čime se bavilo tzv. Nacionalno vijeće srpskog naroda. Karadžić, 30. siječnja 1991. u stanci skupštinske sjednice, na početku sastanka predsjednika klubova zastupnika, kaže mi: "Šta se vi, Hrvati iz zapadne Hercegovine, brinete? Ako nećete Jugoslaviju, Nacionalno veće srpskog naroda još u oktobru je rešilo da će zapadnu Hercegovinu pustiti... Ali bez Kupresa i Livna, pa to je oduvek srpsko ... Lično sam zainteresovan za Duvno. Pokazaću ti uverenje da moja porodica tamo plaća porez ..." (O svojim odgovorima ću u drugim tekstovima.) Miladin Nedić, zastupnik SDS-a (bivši student Sveučilišta u Zagrebu - kao i Karadžić, Plavšićka, Najdanović i mnogi drugi srpski političari), na sjednici Vijeća Građana Skupštine BiH, 27. prosinca 1990.: "Pošto je mafijaška vlada pomoću podlaca i divljanja i neznalica koji ne poštuju ničiju prošlost ni budućnost dovela narod na ivicu kolektivnog ludila, Nacionalno vijeće srpskog naroda na Ozrenu, na svojoj sjednici održanoj dana 14. 12. 1990. godine, donijelo je sljedeću odluku i javno je proglašavam:

Nacionalno vijeće srpskog naroda sa današnjim danom preuzima svu vlast na teritoriji Ozrena, sa današnjim danom na Ozrenu se stavljaju van snage sve odluke Skupštine Bosne i Hercegovine, sve ustavne i zakonske odredbe i sve odluke zemljane vlade Bosne i Hercegovine.

Da li će se Ozren zvati Srbija ili nekako drukčije, odlučit će volja ovog naroda. Na teritoriji Ozrena vrijede samo oni zakoni koji se mogu primijeniti na teritoriji cijele naše otadžbine od Maribora do Đevđelije, od Subotice do Palagruže. Svu ostalu vlast preuzima Nacionalno vijeće srpskog naroda na Ozrenu.

Hoćemo demokratiju na nivou Jugoslavije."

(Napomena: Čim je Nedić izgovorio prve rečenice, u znak prosvjeda zastupnici HDZ-a i SDA napustili su dvoranu. Navodim Nedićeve riječi prema stenografskom zapisniku.)

Na koncu listopada politička napetost ulazi u kulminaciju. SDS svim sredstvima vrši pritisak na druge narodne stranke. Ponovno se javljaju crne pomisli da izbora neće ni biti. Nastoje se zaplašiti Hrvati i Muslimani i sugerirati im da ne glasuju za HDZ i SDA, nego za reformiste i komuniste. Na skupovima SDA tijekom listopada rabljene su najčešće sljedeće sintagme: "racionalna federacija", "federacija s konfederalnim elementima", "u određenom slučaju - konfederacija" i sl.

HDZ odlučno na prvom mjestu ističe suverenitet BiH i potpunu ravnopravnost triju državotvornih naroda: hrvatskoga, muslimanskoga i srpskoga - zagovarajući povezivanje s Europom i provođenje gospodarskih programa koji bi BiH doveli do blagostanja. Gotovo na svim skupovima HDZ-a ili SDA nastupaju i predstavnici tih dviju stranaka i vrlo je zamjetno naglašavanje bliskosti programa i suradnje. Najjače je programsko načelo povezivanja zalaganje za "nedjeljivu demokratsku državnu zajednicu BiH, te njezino pravo na samoodređenje do otcjepljenja." Neisticanje "otcjepljenja" u SDA tumačilo se brigom za budućnost muslimanskog naroda u Sandžaku i Crnoj Gori.

Srpska politika u nastojanju ostvarenja velikosrpskih ciljeva, a komunisti i reformisti u očuvanju te srbokomunističke Jugoslavije, udarali su na hrvatsko-muslimansku bliskost (nastojanja, ciljeva) i bilo kakve oblike suradnje, ubacujući i među jedne i druge sumnju: SDA-u su pripisivali želju ostvarenja islamske države, "islamske transverzale od Bosne i Sandžaka do Irana", a HDZ su neprestance klevetali da je za djelidbu BiH i priključenje "zapadne Hercegovine i Posavine" Hrvatskoj.

SPO hoće cijelu BiH osim zapadne Hercegovine u Srbiju i još više od polovice Hrvatske. SDS je za unitarniju Jugoslaviju i prihvatio bi samo BiH kao federalnu jedinicu bez čvrste granice na Drini, "bez dijeljenja srpskog naroda", ali želi isto kao i SPO ako neće biti takve Jugoslavije. I jedna i druga srpska stranka, posebice SDS, daleko su otišle u nastojanju cijepanja BiH.

Popisi kandidata za izbore zaključeni su 19. listopada. U predsjedništvo BiH bira se sedam članova: po dva iz hrvatskoga, muslimanskoga i srpskog naroda i jedan između ostalih. U Vijeće građana Skupštine BiH (tada SR BiH) bira se 130 zastupnika i to po izbornim okruzima (proporcionalno brojnosti pučanstva): Banja Luka - 25, Bihać - 9, Doboj - 14, Mostar - 15, Sarajevo - 24, Tuzla - 28 i Zenica - 15. U Vijeće općina Skupštine BiH bira se po jedan zastupnik iz svake općine (ukupno 110). Istodobno se biraju i zastupnici za Gradsku skupštinu Sarajevo i za sve općinske skupštine.[2]

Za članove predsjedništva kandidate je istaklo 10 stranaka. Za sve izborne okruge (Vijeće građana) kandidate je istaklo pet stranaka: HDZ, SDA, SDS, SK BiH-SDP i SRSJ-BiH.

---

[2] O kandidatima više i poimence uz rezultate izbora u sljedećem tekstu.

HDZ je jedina hrvatska stranka koja sudjeluje na republičkim izborima. Već koncem rujna i u prvim danima listopada priključio se HKDS i njegovi će kandidati na općinskim izborima nastupiti u okviru HDZ-a. Uz određeni broj hrvatskih neovisnih kandidata - u nekoliko se općina za općinske skupštine kandidirao i HDS (Hrvatska demokratska stranka). Izvjestan broj Hrvata kandidirali su SK BiH-SDP i SRSJ-BiH, poglavito starih "komunističkih kadrova". Nekoliko je Hrvata kandidirao i MBO.

XI.

U prva dva tjedna studenoga - vrhunac je predizborne promidžbe i natjecanja. Pozornost je svjetske javnosti iznimno velika: u BiH je stiglo mnoštvo stranih novinara. Pretpostavlja se da bi se tu mogla značajno krojiti sudbina (umjetno stvorene) Jugoslavije. Svakodnevni su stranački predizborni skupovi. Očito je najviše zanimanja za HDZ, SDA i SDS. Komunisti i reformisti daleko zaostaju.

Organizacija predizbornih HDZ-ovih djelatnosti je vrlo uspješna — unatoč nerijetkim zaprekama. U Banja Luci (10. studenoga) kamenovani su sudionici HDZ-ova skupa. U Mostaru je najveći predizborni skup (11. studenog): oko 40 tisuća ljudi. Govorili su S. Kljuić, F. Boras, D. Vlašić, N. Mandić, V. Pandžić, Z. Ćosić, S. Jurkić i dr. Očekuje se da će više od 90% Hrvata glasovati za HDZ, a tek neznatna manjina i to u velikim gradovima i mjestima pod žestokim srpskim pritiscima - za reformiste i komuniste ili gdje nema HDZ-ovih kandidata - za SDA. Vrlo uspješno se organizira dolazak Hrvata zaposlenih u inozemstvu na izbore.

Među Muslimanima se predviđa da će ih oko 85% glasovati za SDA, 2-3% za MBO, a preostala manjina za reformiste i komuniste te za HDZ gdje nema SDA-ovih kandidata.

SDS riječima koje izazivaju jezu poziva Srbe da glasuju samo za tu stranku kako bi osvojili barem 34%, nešto više od dvije trećine, te tako "neutralizirali hrvatsko-muslimansku opasnost".

Je li potpisana koalicija između HDZ i SDA prije izbora? Nije! Je li bilo dogovora kako glasovati? Nije tajna da je sugerirano hrvatskim i muslimanskim biračima kako će glasovati za članove predsjedništva te za zastupnike u Vijeću općina gdje su bili suprotstavljeni kandidati HDZ-a i SDS-a ili SDA i SDS-a, odnosno gdje su samo HDZ ili SDA protiv komunista i reformista.

U petak, 16. studenoga u 24 sata trebalo je započeti predizborno zatišje, ali nisu ga štovali ni tijekom subote ni nedjelje - SDS, komunisti i reformisti. Izbori, prvi višestranački u BiH nakon više od pola stoljeća, započeli su u nedjelju, 18. studenoga 1990. u 7 sati.

(Nastavak u sljedećem broju)

Juraj Lončarević

"HRVATSKA KVOTA" ZA VOJVODINU PRILIKOM KOMUNISTIČKOG MASAKRA HRVATSKE INTELIGENCIJE 1971. G.

Da bismo razumjeli sve ono što se zbivalo tih tragičnih dana za hrvatski narod, a posebno za one njegove pripadnike koji nisu bili u domovinskom okviru, treba se u prvom redu podsjetiti svega onoga što je do toga dovelo od razdoblja nakon drugoga svjetskog rata pa sve do naših dana.

Izgubismo nakon rata istočni Srijem koji nam je bio izravno otet. S njim smo mi Hrvati ušli u prvu Jugoslaviju donoseći ga kao neporecivi i vjekovni dio svoga nacinalnog i državnog prostora, da bi se nakon drugoga svjetskog rata taj teritorij na osnovi svega onog što se s njime zbivalo u razdoblju između dvaju ratova, s iznimkom kratkog razdoblja za vrijeme NDH, naprosto pripojio Vojvodini, bolje reći Srbiji, napose u ove naše dane, kada Vojvodine, trojanskog konja Srbije i onako više nema.

Uvijek smo bili na tom teritoriju pod srpskom okupacijom reducirani narod kojem su svi oni koji mu nisu nikad željeli dobro dopustili da diše samo na jedno plućno krilo, nazovimo ga uvjetno dinarsko-mediteranskim, dok nam je ono panonsko ostalo uvijek zatomljeno i po strani.

Tome su pomagali i svi oni hrvatski dodvornici, pripadnici komunističke partije u Hrvatskoj koji su svoju političku promociju upravo gradili na tome da te naše ravničarske krajeve, i one u Hrvatskoj, i one izvan nje koje također naseljavaju Hrvati što više udalje od hrvatskog srca i duše. Time su, dakako, sebi osigurali blagonaklonost beogradskih gospodara.

To su otužne, ali svakomu dobro poznate činjenice!

Zar može biti posve slučajno da su svećenici koji su nakon drugoga svjetskog rata odlazili na župe u Baranju, a Baranja je bila u sastavu Hrvatske, govorili da odlaze na rad na Goli otok!

Sjećam se onog što sam doživio 1954. g. na svom prvom radnom mjestu kao profesor na đakovačkoj gimnaziji. Sa mnom je tada bio i profesor Juraj Novosel koji je morao ubrzo krenuti mojim stopama. O čemu je bilo riječ? Naprosto, kao mladi i zaneseni profesori nismo dopustili da se na svakom koraku obavlja srbizacija svega i svačega u Đakovu. Počele su komitetske prijetnje, a kada ni to nije bilo djelotvorno, dobih najprije ja otkaz u službi bez obrazloženja, a nakon mene i prof. Novosel. Sjećam se i onog što sam tada doživio na đakovačkoj ulici. Zaustavi me neki oficir, valjda negdje s Morave, i reče mi gledajući na ženski samostan sv. Križa, da će jednom taj

"manastir" biti kino-dvorana! Dakle, onaj koji ga je uputio da takvo nešto izjavi, a radilo se o posve priprostu čovjeku, nije se ni potrudio da ga nauči da se u sredini u kojoj je živio ne kaže "manastir" nego samostan.

Takvi su tada bili dani...

Ipak nemojmo za sve kriviti samo onu drugu stranu od koje nismo nikad ni mogli očekivati ništa dobra, jer je ona i stvorila ono državno-pravno zlo što se zvalo Jugoslavija, budući da ima krivnje i na našim ljudima.

Oni koji su u prošlosti trebali skrbiti za te prostore, jer su bili na takvim mjestima u politici ili kulturi, nisu to činili. Negdje zato jer nisu htjeli, a negdje opet jer nisu smjeli.

K tome je nakon drugoga svjetskog rata postojala smišljena tendencija da se naše nacionalno biće reducira samo na mediteransko-dinarske krajeve, dok je panonski dio naše domovine uvijek ostajao po strani. Biti iz tih krajeva bilo je uvijek nešto manje vrijedno, iako je upravo iz tih krajeva u prošlosti dolazilo sve ono što je činilo neporecivu pripadnost tih krajeva hrvatskom državnom i etničkom tkivu.

Ako sve to što smo naveli prihvatimo, a nema nam druge, tada možemo lako razumjeti sve ono što se s tim krajevima zbilo u naše doba bez obzira jesu li bili pod hrvatskim vrhovništvom ili nisu. Hrvati s jedne i s druge strane takve, u prošlosti određene međe, jednako su bili progonjeni u ime upravo onog što smo do sada spominjali, za nasilnika više ih uopće nije moglo biti na tim prostorima!

Istočni nam je Srijem nakon posljednjega svjetskog rata naprosto bio otet. Baranja nam je pripala, ali tako da se zbog političke prevlasti Srba u njoj lako mogla pripremiti za ono što je s njom uslijedilo u naše vrijeme. Naprosto je pripojena "braći" s druge strane Dunava. Ali tu je konačno ostala još i Bačka u kojoj također žive Hrvati. Nestor hrvatske panonske ideje, danas nepravedno zaboravljeni **dr. Josip Andrić** zbog čijih će ideja nakon njegove smrti (1967) mnogi Hrvati za vrijeme "hrvatskog proljeća" završiti na robiji, ili bez posla, ili na prisilnim mirovinama, još je u razdoblju između dvaju ratova proglasio pojam Bačke Hrvatske. Njime je htio javnost upozoriti da i na tim prostorima žive Hrvati koji se jednako kao i negdje drugdje osjećaju dijelom hrvatskoga etničkog i povijesnog tkiva. Tim je pojmom nastojao Andrić ponajprije duhovno, a onda ako se pokaže prilika i teritorijalno, ujediniti i taj dio hrvatskog naroda s njegovom maticom. I da se nije radilo o nekoj neostvarivoj nebulozi, pokazuje i ono o čemu se 1945. govorilo u tzv. "Đilasovoj komisiji", kada se obavljalo razgraničenje između Hrvatske i Srbije, odnosno Vojvodine u Srijemu, Baranji i Bačkoj. Tada su hrvatski predstavnici, na žalost ne u komisiji, isticali da u tom dijelu Bačke, uz lijevu obalu Dunava, na potezu od Subotice pa sve do Bačke Palanke živi oko 120.000 Hrvata. Zahtjev nije dakako bio usvojen, Hrvatska je dobila za uzvrat

Baranju, a u istočnom je Srijemu određena granica između Tovarnika i Šida, s time da je Ilok na Dunavu, uz Šarengrad, Mohovo i Bapsku ostao Hrvatskoj.

Ni to razgraničenje, a to najbolje vidimo danas, kada su velikosrbi te iste granice proglasili jednostavno "administrativnima", nije značilo ništa. Hrvatski su komunisti, posve anacionalno orijentirani, držeći se komunističkog internacionalizma, dopustili drugoj strani da pod ambalažom toga istog komunizma nesmetano širi svoje velikosrpske ideje koje će nastojati realizirati u ove naše dane.

Treba jedno otvoreno reći. Uza sve agresije što ih je hrvatski narod morao podnijeti, jedna je, i to ona možda najsudbonosnija — agresija hrvatskih komunista.

Toj istini nema alternative! A svi oni pojedinci koji su se unutar komunističkih redova htjeli tome susprotstaviti, samo potvrđuju to pravilo.

Uzroci koji su konačno doveli do progona hrvatskih kulturnih djelatnika u Bačkoj i Srijemu 1971. g.

Dijelom smo već o tome i govorili u samom pristupu ovom razmatranju. Ipak treba još i ovo reći. "Reducirani narod", a to smo za srpske agresore bili mi Hrvati, nakon svega onog što su mu ti isti agresori činili nakon drugoga svjetskog rata, u šezdesetim godinama ovoga našeg stoljeća, počeo se vladati izvan svakog očekivanja svojih agresora. Samosvijest Hrvata za koju su Srbi držali da je posve uništena, pokazala se naglo u javnosti. Sve ono što se događalo u domovinskoj Hrvatskoj imalo je svog utjecaja i na prostorima izvan nje koje su također naseljavali Hrvati. U Bačkoj se ponovno javilo sjećanje na sve ono što su Hrvati nakon rata imali kada je Srbima kao manjinskom narodu u Bačkoj (a to su i danas!) prijetila opasnost od većinskog mađarskog naroda. Zato se nakon rata uz blagonaklonost srpske vlasti u Subotici hrvatovalo, to više što tamošnji Hrvati nisu imali na glavi nikakve "ustaške hipoteke", a neki su sudjelovali i u otporu mađarskom okupatoru. Ustanovljeno je Hrvatsko narodno kazalište koje će izvesti Andrićevu, prvu bunjevačku operu "Dužijancu". Postojala su i "hrvatska odjeljenja" u gimnaziji i u ekonomskoj školi, a neke su osnovne škole nazivane hrvatskima. Stasala je nakon rata i cijela jedna generacija hrvatskih kulturnih radnika i pisaca itd.

Sve je to šezdesetih godina sustavno uništavano i preimenovano u posve neutralne nazive koji su trebali pomoći poreknuću hrvatskog življa na tim prostorima. I konačno, glasilo Hrvata u Subotici i u Bačkoj — *Hrvatska riječ* mijenja ime u *Subotičke novine,* što je bio znak za srbizaciju svekolikoga nesrpskog življa u toj pokrajini. Vrhunac svega dogodio se rušenjem spomenika dr. Josipu Andriću u Plavni na Dunavu u Bačkoj preko puta Vukovara (1972). Počinitelji toga okrutnog kulturocida nisu nikad otkriveni, premda se spomenik nalazio na crkvenom zemljištu. To je bio znak da se počne s pogromom hrvatske inteligencije u Bačkoj, što se ubrzo i zbilo.

Prije no što opišemo te tragične događaje koji su značili predigru za sve ono što će se danas zbivati na tim područjima, promotrimo situaciju u istočnom Srijemu koja će u svojoj konačnici imati jednake posljedice kada se radi o genocidu i kulturocidu nad Hrvatima kao i ona u Bačkoj.

* * *

Ipak moramo reći da taj dio Srijema premda se od 1918. našao u zajednici državnopravnog zla koje se zvalo Jugoslavija, odnosno Vojvodina, odnosno (unutar nje) Dunavska banovina, nije imao jednaku povijesnu sudbinu kao Bačka premda i jedan i drugi prostor oduvijek naseljavaju Hrvati kao starosjedioci. Naime, Srijem nije nikad do 1918. g. bio u državnoj zajednici s Bačkom, premda su, što se tiče hrvatskog življa, uvijek u prošlosti postojala određena prožimanja, naslanjanja i zajedničke kulturne i političke akcije. Radilo se o istoimenom nacionalnom elementu koji je imao uza sve drugo i istu vjeru!

Dok je u Srijemu u novijoj povijesti 19. i 20. st. bio uvijek agresor na hrvatski živalj srpski element i njegova osvajačka politika, u Bačkoj se hrvatski živalj morao boriti za svoju opstojnost nasuprot velikomađarskoj tisućljetnoj politici prema nemađarskim narodima. Hrvati su u Bačkoj tek pri kraju 19. i na početku 20. st. pa i kasnije pokrenuli akcije da se odupru svom vlastitom samootuđenju. U hrvatskom je Srijemu ta borba bila mnogo starija, jer se austrijska vlast prema Hrvatima vladala tako da je svojom politikom, napose u pogledu Vojne krajine, išla na ruku došljačkom srpskom elementu, nadređujući ga raznim privilegijama hrvatskim starosjediocima i hrvatskoj državnoj politici. Ipak, unatoč svemu tome, ni jedan osvajač u Srijemu nije kroz povijest uspio trajnije narušiti jedinstvo hrvatskog Srijema s ostalim dijelovima hrvatske Trojednice, tako da je sve do žalosnog ujedinjenja Hrvata sa Srbima i Slovencima u jednu državu (SHS) 1918. g. Srijem bio i ostao neporecivi dio hrvatskoga državnog teritorija.

Sve je to kasnije dovelo, u razdoblju između dvaju ratova, za drugoga svjetskog rata pa i nakon njega, do takvih zbivanja koja se mogu podvesti samo pod jedan zajednički nazivnik koji se zove: borba Hrvata u Srijemu za vlastitu nacionalnu individualnost i samostalnost putem koje bi se taj prostor ponovno vratio u sastav matične domovine. Godine 1939. kada je srpska politika u odnosu na nesrpske narode u staroj Jugoslaviji otjerala sebe samu u ćorsokak, a svjetski sukob bio na pomolu, Hrvatima je bio vraćen dio Srijema od Vukovara pa sve do Šida, uključujući i taj grad unutar tada stvorene

Banovine Hrvatske. To je bila zasluga stožerne stranke hrvatskog naroda — Hrvatske seljačke stranke kojoj je hrvatski čovjek u tom razdoblju pa i kasnije masovno pripadao. Dakako da se s takvim činom deunitarizacije Jugoslavije nisu slagali domaći Srbi u Hrvatskoj, a ni oni preko Save i Dunava. Svjetski je sukob taj cijeli, u biti pozitivni proces obustavio da bi u ratu, a posebno poslije njega srpska subverzija ambalažirana komunizmom ponovno pokazala svoje pravo lice i svoju pravu ćud. Počeo je pogrom Hrvata koji su svi odreda u Srijemu proglašeni "genocidnim ustašama", premda povijesne činjenice, pa i sami posljeratni komunistički izvori pokazuju da je ustaška ideologija imala prije rata svega dvojicu prisegnutih ustaša iz Srijema, a u Mitrovici je ustaški logor brojio nekih sedamdesetak ustaša od oko 5000 Hrvata koji su tada u Mitrovici živjeli.

Srbima kao i uvijek nije preostalo ništa drugo do laži. Oni su naprosto bogatu etničku, vjersku i kulturnu tradiciju Hrvata u Srijemu koja je imala duboke korijene, proglasili ustaškom!

Srbokomunistički zločini su za rata, a osobito poslije njega pa i danas u Srijemu nad Hrvatima strahoviti. Drži se da je samo u Mitrovici u prvim danima komunističke strahovlade (1944/45) pobijeno bez ikakva suđenja oko 2000 Hrvata o čemu svjedoče brojne jame i grobišta u tome mjestu. Hrvatima treba pribrojiti i oko 1000 Nijemaca koji su u tom razdoblju umirali u sabirnom logoru od gladi, pjegavca i zime uz, dakako, i mnoga ubojstva koja su i nad njima činjena. Njihov je jedini zločin bio taj što su pripadali njemačkom narodu čije su daleke korijene u jeziku nosili samo još stariji naraštaji, dok je njihova mladež išla s nama Hrvatima zajedno u škole, a i vjera im je bila ista, što je bio još i dodatni razlog da ih se ubije!

Općenito se danas drži da nema u Srijemu ni jedne hrvatske kuće koja nije izgubila nekog svoga. Hrvati su sustavno u obje Jugoslavije zapostavljani, proganjani, za njih zaposlenja nije bilo, a sve u cilju da odu iz Srijema što se nakon rata i dogodilo jer se otvoreni teror nije više mogao podnositi. Ne treba posebno istaći da je pritom stradala na prvom mjestu hrvatska inteligencija na koju se srpski agresor nakon drugoga svjetskog rata ponajviše obrušio.

Sve je to u konačnici dovelo do naših dana kada se obavlja sustavno protjerivanje hrvatskog življa iz Srijema putem prijetnji, ubijanja, prebijanja ili "dobrovoljnim" zamjenama kuća.

* * *

Rekli smo već da je rušenje spomenika dr. Josipu Andriću bio znak za pogrom nad Hrvatima u Vojvodini. Radilo se zapravo o simpoziju što je bio održan o tom zaslužnom bačkom Hrvatu u Ristovači kod Bača (30. 8. 1969). Simpozij je dobio legalno dopuštenje od tadašnjih komunističkih vlasti, a na njemu su sudjelovali iz

Hrvatske i Bačke svi oni djelatnici i uglednici koji su imali što reći o tom zaslužnom našem čovjeku, nestoru hrvatske ideje u Bačkoj i u Srijemu. Među sudionicima su bili i budući osuđenici: dr. Ante Sekulić, prof. Bela Gabrić i ja. Prva su dvojica bačkih Bunjevaca bila određena kao "bačko-hrvatska kvota", a ja sam bio predviđen za "srijemsko-hrvatsku kvotu". O tom je simpoziju objavljen i Zbornik u Zagrebu 1971. g.

Nakon simpozija u Ristovači drugi je dan otkriven spomenik dr. Andriću u Plavni odakle je bila Andrićeva mati. Spomenik je na crkvenom zemljištu, kako već spomenuh, otkrila naša najveća šokačka književnica Mara Švel Gamiršek, rodom Mitrovčanka!

Kako je sve proteklo u redu držali smo svi da nema razloga za strah. Tako je i bilo sve do 21. sjednice KPJ u Karađorđevu, kada je dan znak, između ostalog, i za pogrom Hrvata po Vojvodini. Cijeli je tada hrvatski narod bio stavljen na optuženičku klupu. Drži se da je na razne načine stradalo u svim tim akcijama progona i zlostavljanja oko 100.000 Hrvata!

* * *

Bili smo napokon, kada je na nas došao red, (20. 6. 1972) naprosto oteti (Sekulić, Lončarević) i odvedeni u Suboticu u kojoj nas je već u zatvoru čekao prof. Bela Gabrić koji je u Subotici i živio, radeći u gradskoj biblioteci.

Suđenje je bilo sramotno. Svi smo bili osuđeni, dr. Sekulić na dvije i po godine, a nas dvojica na po godinu i po.

I nakon suđenja su posljedice za nas bile teške. Bili smo izbačeni s posla, nitko se nije usudio da nam pristupi, jer je u Hrvatskoj, kamo smo se vratili (Sekulić, Lončarević) vladao nezapamćen teror nad ljudima, pa su svi bili naprosto zaokupljeni da spašavaju vlastite glave! I javni tužitelj, a i predsjednik sudskog vijeća bili su Hrvati, ali prodane duše, kako bi vlast i na taj način pokazala da poštuje ravnopravnost naroda u Vojvodini od koje u stvari nije bilo ni traga.

Suđenje je imalo svrhu da pokaže kako je dr. Andrić bio "ustaški ideolog" nasuprot činjenici da je taj isti čovjek bio zatočen u logoru Dachau za vrijeme rata iz kojeg su ga izvukli njegovi slovački prijatelji. Andrić ni poslije rata nije bio suđen, a njegova su se djela i nakon naše osude nesmetano izvodila diljem radio-stanica tadašnje Jugoslavije!

Sramotni tok suđenja...

O suđenjima na komunističkim sudovima bilo je dovoljno svjedočenja, ali o ovom u Vojvodini nije bilo zasad govora. Rekosmo da se na tom suđenju sudilo zapravo svim Hrvatima u Vojvodini, a mi smo bili samo izabrani za povod da se to učini. Sud je sustavno odbijao sve dokaze što mu ga je obrana podnosila jer nije smio

narušiti unaprijed zadanu sugestiju da nas mora osuditi. Zato je obrazloženje osude bio vrhunac nakaznosti i zločinačke rugobnosti toga komunističkog režima. Neke ćemo "bisere" s te sudske lakrdije zato iznijeti. U prvom redu o dr. Andriću kojeg se režim i mrtvog bojao. Tako je u obrazloženju osude za nj i ovo rečeno:

"U završnoj reči na glavnom pretresu zastupnik optužbe je naveo (dakle sud uzima u obzir samo ono što navodi zastupnik optužbe!, op. moja) — da su optuženi nastupali neotvoreno i grubo... (Kako to ide zajedno?, op. moja) Oni uporno poriču delo i pored postojanja dokaza. (Čijih?, op. moja) Smatra se u vezi simpozijuma u Ristovači, da je ličnost Dr. Josipa Andrića osvetljena u radu Viktora Novaka "Magnum Crimen" (raspopa i slobodnog zidara, mrzitelja vjere od koje je otpao, op. moja), a sličnu ocenu su dala i sredstva javnog informisanja." (Dakle ta su sredstva mjerodavna za ustanovljenje sudske istine?, op. moja)

Ili ovaj "biser" u obrazloženju osude:

"Ako se sve to ceni, onda je vidljivo da se radi o nacionalističkom skupu (misli se na Ristovaču, op. moja), izrazi Panonska Hrvatska mogu izazvati (ali i ne moraju, op. moja) određene asocijacije pogotovo imajući u vidu celokupnu delatnost optuženih."

Dakle, i asocijacije su bile opasne za tadašnji režim!

Kako bi prikrili samu atmosferu u sudnici koja je više nalikovala na "hajdučku jamu" nego na sudnicu, u osudi su morali citirati i ono što su rekli branitelji optuženih, premda to nije imalo nikakva utjecaja za tok suđenja i za samu osudu.

Tako je na primjer branitelj dr. Sekulića iznio ove uvjerljive podatke o Andriću i njegovu radu:

"Simpozij o pokojnom dru Josipu Andriću bio je javan; ni pre ni kasnije nisu stavljene nikakve primedbe. Tokom postupka nije iznet ni jedan dokaz da je dr. Josip Andrić bio nacionalista i ideolog ustaškog pokreta, mišljenje Viktora Novaka u tom pravcu nije dokaz, jer ga brojne činjenice demantiraju. Optužba je za svoje tvrdnje morala prezentirati odgovarajući materijal. Nakon rata objavljeni su podaci o radu dra Andrića koje objavljivanje svakako ne bi usledilo da podaci nisu tačni. On je uvršten u tri enciklopedije, gde nisu uvrštavani ni simpatizeri ustaškog pokreta a kamoli ideolozi. Nikada nije bio suđen i sada se izvode njegove emisije."

Sud je i nadalje ostao gluh na sve to...

I moj je branilac podržao stajalište svoga kolege koji je branio dr. Sekulića, pa je rekao u završnoj riječi:

"Optužnica smatra dra Josipa Andrića ustaškim ideologom mada je on živeo i radio u Hrvatskoj i umro kao ugledan radnik. Što se tiče pozivanja optužbe na delo Viktora Novaka, isto ne veže Sud, bilo je najavljeno pedesetih godina izlaženje još dva toma ovoga dela do čega inače nije došlo. Činjenica je da se Viktor Novak smatra masonom, istina to se ne može dokazati, ali se ne može dokazati ni

suprotno. I posle smrti Dra Josipa Andrića njegove kompozicije se i dalje izvode, pa je bilo izvođenja i tokom 1972. godine."

"Svestranom ocenom (po komunističkom obredu!, op. moja) izvedenih dokaza", sud je utvrdio slijedeće činjenično stanje:

"Optuženi su uzeli aktivnog učešća na nacionalističkom skupu — Simpozijumu posvećenom pokojnom Dr. Josipu Andriću, poznatom nacionalisti i propagatoru ustaške ideologije u NDH koji je održan 30. avgusta 1969. u Ristovači kraj Bača na kojem su Sekulić Dr. Ante i Gabrić Bela podneli pismene referate nacionalističkog karaktera u kojima se veliča Dr. Josip Andrić kao zaslužna ličnost Hrvatskog naroda koji radovi su kao i rad Lončarević Jurja kasnije objavljeni u Zborniku o Dr. Josipu Andriću, a u kojim radovima Lončarević Jurja i Dr. Sekulić Ante pored veličanja Dr. Josipa Andrića oživljava se ideja Panonske Hrvatske, dok je Lončarević Juraj aktivno učestvovao i u organizovanju ovog Simpozijuma u svojstvu potpredsednika organizacionog odbora."

"Dokazni postupak" po komunističkom običaju nije poštivao činjenično stanje, nego je bio upravljen prema onomu što se tim procesom htjelo unaprijed postići, a to je osuda bilo kakva pokušaja da hrvatski narod u Vojvodini dođe do i najmanjih svojih prava u Vojvodini koja je od svog ustrojstva bila uvijek takva da je željela osigurati nevećinskom srpskom narodu u njoj, napose kada se pritom misli na Bačku, prevlast nad drugim narodima koji su nasilno u nju utrpani. Zato je sud morao misliti u svom obrazloženju osude na tu činjenicu, pa tako dalje nastavlja:

"U prvom pravcu prema raspoloživoj dokumentaciji ovoga predmeta Sud je utvrdio sledeće stanje: Dr Josip Andrić je između dva rata bio glavni urednik svih svetojeronimskih izdanja (što je već kao činjenica bilo dovoljno da ga se i osudi, op. moja). Već prvih dana posle stvaranja NDH, upravnik društva na vanrednoj sednici pozdravlja nezavisnu državu Hrvatsku kao ispunjenje vrućih čežnji stoljetne borbe koja je urodila zlatnim plodom."

Čovjek se mora zaista pri svemu tome zapitati, što je to sporno u činjenici da netko pozdravlja oslobođenje hrvatskog naroda od velikosrpskog jarma u staroj Jugoslaviji. Međutim, komunisti, ustvari kamuflirani velikosrbi bili su u Titovoj državi uvijek na strani bilo kakve Jugoslavije, jer je samo tako moglo doći do ekspozicije vjekovnih srpskih interesa nasuprot svim drugim narodima koji su nasilno bili ujedinjeni u takvoj Jugoslaviji.

Sud zato dalje nastavlja:

"*Danica* za 1943. godinu, a poslovanje zvanično vodi Dr. Josip Andrić, objavljuje tekst o njemu (što sud drži valjda prijestupom!, op. moja) — "u tom periodu se objavljuje i knjiga *Moje tamnovanje* od Dr. Frana Biničkog, gde između ostalog stoje i takvi navodi da 'Srpstvo pogrđuje telo i dušu'. Glavni urednik te edicije je Dr. Josip Andrić (ovdje se brani ustvari velikosrpsko presizanje na Hrvatsku i Hrvate, op. moja).

I sve tako dalje...

I konačno kolosalni zaključak suda iz dna hajdučke jame: "Na osnovu raspoloživog materijala po oceni Suda nema nikakvih nesumnjivih dokaza u tom pravcu da bi Dr. Josip Andrić bio ideolog ustaškog pokreta, a i nesumnjivo je da se radi o nacionalisti i propagatoru ustaških ideja."

Samo kako već rekosmo, u "hajdučkoj jami" mogu te dvije tvrdnje koje jedna drugu pobijaju stajati jedna uz drugu.

* * *

Inače sama je osuda u javnosti imala posve drugačiji učinak od onoga koji su očekivali njezini organizatori i izricatelji. Premda je potreba da se Hrvatima u Vojvodini naškodi bila tada veoma aktualna, ipak se nakon izricanja osude u sredstvima javnog informiranja o svemu tome više nije ništa govorilo niti spominjalo. Naprosto, samo suđenje je bilo očito toliko montirano da se na osnovi njega nije ništa više moglo u javnosti učiniti da bi ga se opravdalo. Uza sve to počela je blijedjeti i zvijezda vojvođanskog komunističkog čelnika, inače notornog srpskog nacionalista Mirka Čanadanovića kojeg ni naše sramotno suđenje nije više moglo spasiti od propasti. I on je morao otići, dakako, za razliku od čelnika na hrvatskoj strani, bez ikakvih posljedica. Srbi su uvijek znali čuvati svoje!

* * *

Ideja BAČKE HRVATSKE za koju smo robijali, ostala je i danas živa u hrvatskom narodu. Unatoč najvećim progonima u naše doba Hrvati su se u Vojvodini (nepostojećoj!) uspjeli i politički konsolidirati u svojoj organizaciji — Demokratskom savezu Hrvata u Vojvodini. To je konačno i dovelo do toga da su Hrvati u subotičkom kotaru zajedno s Mađarima koji se osjećaju jednako ugroženi u Bačkoj kao i Hrvati, uspjeli pobijediti na izborima Miloševićevu stranku! Sve je to dokazom da se duh hrvatskog naroda na tim prostorima nije mogao uništiti, unatoč svim njegovim fizičkim patnjama.

Reče mi tako jedna od brojnih "dobrovoljno" iseljenih Hrvatica iz Srijema koja živi u okolici Zagreba:

"Svaku noć sanjam svoj vinograd iznad Dunava. Kad ga jednom budem prestala sanjati bit će to znak za povratak!"

Tvrdko Novaković

"ČETIRI GODINE U TITOVOM PAKLU"

Ove je godine u izdanju Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima, a u povodu 35. godišnjice smrti hrvatskoga kardinala Alojzija Stepinca izašla knjiga pod naslovom "Četiri godine u Titovom paklu". Knjigu je napisao John I. Pintar, Amerikanac hrvatskog porijekla. Izvorno je bila tiskana na engleskom jeziku i to u Argentini još 1954. godine. Pobudila je veliku pozornost javnosti, a sada je, eto, prvi put objavljena i na hrvatskom jeziku. Pintar je u SAD bio izložen velikim pritiscima jugoslavenskog poslanstva da knjigu ne objavi. Saznavši to, ugledni hrvatski iseljenik u Argentini Ljeposlav Perinić ponudio mu je da knjigu objavi u izdanju *Hrvatske pučke knjižnice* iz Buenos Airesa koju je gosp. Perinić osnovao i vodio.

Autor je knjige proveo četiri godine u Titovim zatvorima. Njegova je sudbina slična sudbinama tisuća hrvatskih političkih zatvorenika, koji su iskusili "blagodati" raznih Zenica, Hrvatskih Mitrovica i Golih Otoka. U knjizi je dan prikaz najtežeg razdoblja hrvatske povijesti u kojem su stradavali najznačajniji Hrvati, a s njime je u istom zatvoru robijao i budući kardinal Stepinac.

John Pintar je običan Amerikanac koji se bavio prodajom kemijskih proizvoda jednoga američkog poduzeća. Stradao je zato što nije htio surađivati s vlastima i što je ponekad otvoreno iznosio svoje mišljenje. Drugi je razlog uhićenja bio otvoreni progon američkih građana u vrijeme kada je Amerika prestala slati humanitarnu pomoć.

U knjizi se iznosi stravičan podatak, koji se prenosi iz jednog broja "Sudskog registra". To je službeni izvještaj o presudama izrečenima do sredine 1950. Sudovi su u tom razdoblju izrekli šest milijuna presuda. Po procjeni Johna Pintara i njegovim saznanjima, samo se 90.000 presuda odnosi na kriminal.

U tom vremenu hrvatski život nije ništa vrijedio. Za svaku prijavu vlasti moglo se izgubiti život ili završiti na dugogodišnjoj robiji. Uvjeti života u zatvorima bili su stravični, užasna hrana, pljesnivi kruh s vodenom kašom i slično. U ćelijama koje su bile namijenjene za dvije osobe, znalo je biti stavljeno deset osoba, tako da se nije moglo ležeći spavati. Spavalo se na betonskom podu ili na hladnim drvenim podovima. Vladali su nehigijenski uvjeti, nije bilo mogućnosti za pranje, a ako je bilo onda samo s

hladnom vodom. Zbog toga su se mnogi zatvorenici razbolili od različitih zaraznih bolesti i umirali, a da im nitko nije pritekao u pomoć.

U toku ispitivanja provodili su komunisti neviđene zločine kako bi žrtvu prisilili da prizna svoja tzv. nedjela. Žrtvama su stavljali žarulje u usta, zabijali im čavle pod noktima, vješali im cigle po spolovilu, tukli su ih svim i svačim do besvjesti. Suđenja su bila najobičniji cirkusi bez minimalnih pravnih uvjeta. Optuženik nije imao pravo na vlastitu obranu, a presuda se već unaprijed znala, naravno bez utemeljenih dokaza.

Najgori zločinački čin nad zatvorenicima, koji je pisac imao prilike vidjeti, uslijedio je nakon neuspješnog bijega trojice zatvorenika prilikom kojega su stražari, osim po bjeguncima, pucali i po drugim zatvorenicima, iako su ti bili potpuno udaljeni od bjegunaca. I tako su ubili osmoricu, a ranili više nedužnih zatvorenika. Ravnatelj Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima prof. Radovan Grgec, koji je također bio osuđenik i jedan od svjedoka toga zvjerskog događaja, u predgovoru Pintarovoj knjizi navodi i prezimena te osmorice svojih nedužnih drugova koji su tada ubijeni: Matijević, Janeš, Liska, Šafarić, Batranović, Đukić, Krasovac i Puhalo.

Bjegunce su strijeljali, a mučenja su se nastavila tjednima nakon toga. Usprkos strahovitim mukama robijaši su pokazali neizmjernu hrabrost, odvažnost i hladnokrvnost. Oni se nisu predavali očaju. Taj njihov idealizam i njihova žrtva su potvrđeni jer je Hrvatska opet osvanula nakon toliko godina i sigurno će biti takva kakvu su je naši mučenici sanjali i za kakvu su se borili.

Tomislav Jonjić

SLIKA HRVATSKE

(U povodu izlaska knjige "Rat na Balkanu" Christiana Kinda)[1]

Baš kao i kad je pojedinac posrijedi, svaki je narod i svaka država najodgovornija za glas koji je bije. I najpovršnije listanje stranog tiska i knjiga objavljenih posljednjih godina o Hrvatskoj i problemima koji se Hrvatske tiču, pokazuje da se o Hrvatskoj zna malo ili nimalo, da su predodžbe inozemnog intelektualca krive i da u pravilu odgovaraju slici koju je Beograd desetljećima stvarao o nama.

Može se, naravno, ustvrditi da je to posljedica činjenice da Hrvati nisu imali vlastite države, da su bili objekt, a ne subjekt međunarodnoga prava i politike. To bi bilo samo djelomice točno, jer kao faktično neovisna država, Hrvatska postoji već pet godina, ili, ako se hoće izbjeći terminološki prijepor, već pet godina hrvatski Sabor, vlada ili predsjednik Republike mogu odlučno utjecati na sliku države. Osim toga, i kad imamo na umu da i sloboda prolazi kroz dječju dob, nije loše podsjetiti se na anegdotu o prvom poslije drugoga svjetskog rata demokratski izabranom mađarskom premijeru Jozsefu Antallu. Kad mu je Carl Gustav Ströhm čestitao na izbornim uspjesima, Antall je dobacio kako bi bolje bilo da mu je izrazio sućut. Jer "prve tri godine narod će nam još vjerovati kad im kažemo da su za svu bijedu krivi komunisti. A onda će nas nekomunisti smatrati odgovornima zato što im je tako loše."[2]

Ni dvije velikosrpske, a jedna uz to još i komunistička Jugoslavija, pa čak ni rat, makar su glavni, nisu jedini krivci loših predodžbi o Hrvatskoj. Štoviše, takva povijest, a napose rat, trebali su biti potica-

---

[1] Ch. Kind, Krieg auf dem Balkan, Der jugoslawische Bruderstreit: Geschichte, Hintergründe, Motive (Rat na Balkanu, Jugoslavenski bratoubilački sukob, Povijest, pozadina, motivi), Verlag Neue Zürcher Zeitung, Zürich, 1994.

O značenju i utjecaju švicarskog dnevnika "Neue Zürcher Zeitung" i njegova nakladnog odjela koji je tiskao ovu knjigu, ilustrativno govori anegdota o bivšem njemačkom saveznom kancelaru Helmutu Schmidtu koji je, omalovažavajući rad Bundesnachrichtendiensta, zapadnonjemačke Savezne obavještajne službe, izjavio kako nema vremena čitati izvještaje BND-a, nego radije odmah uzme pročitati "Neue Zürcher Zeitung".

[2] Navedeno prema C. G. Ströhm, Što sam rekao Hrvatima, Zagreb, 1994., str. 227-228.

jem za veće ulaganje u tzv. image. Već je stoljećima poznato kako je pero (slovo, knjiga, slika, zvuk) ubojitije oružje od mača...

Nisu, s druge strane, malobrojni oni koji hrvatski položaj objašnjavaju djelovanjem mračnih sila. Te tzv. teorije urote u povijesti su imale vrlo često krajnje negativne posljedice.[3]

Ima, naravno, i nacionalnih i nadnacionalnih entiteta koje hrvatska država kao činjenica nije usrećila. Tvrditi, međutim, da su krive predodžbe i "crne legende" o Hrvatima, odnosno nesklonost hrvatskoj državi isključivo posljedica neke urote, ne znači samo dovoditi u pitanje vlastitu rasudbenu moć, te, u ekstremnijim slučajevima, učiniti se nepodobnim za normalno političko djelovanje, nego i nešto mnogo gore. Optužiti druge znači ekskulpirati sebe, a za hrvatske nevolje optužiti neke tajne, nevidljive sile, znači ne samo priznati vlastitu nemoć, nego i pomiriti se s njome, ujedno tumačima sadašnjosti i budućnosti ostavljajući neograničen prostor za manipulacije.

*

U ovom tekstu ograničit ćemo se na knjige koje su o Hrvatskoj i Hrvatima objavljene posljednjih godina na njemačkom jeziku, ili, preciznije, na knjigu "Rat na Balkanu, Jugoslavenski bratoubilački sukob, Povijest, pozadina, motivi", iz pera Christiana Kinda, danas umirovljenog švicarskog novinara, vanjskopolitičkog dopisnika i urednika najuglednijega švicarskog dnevnika "Neue Zürcher Zeitung", zato što je ta knjiga po mnogočemu reprezentativna, a zbog stila kojim je pisana i publicističkog pojednostavljivanja, promidžbeno djelotvornija od nekih ambicioznije zamišljenih projekata.[4]

Kao i za mnoge druge autore, i za Kinda su Hrvati i Srbi potomci jednog te istog "južnoslavenskog naroda", koji i danas govore jedan te isti, hrvatsko-srpski odnosno srpsko-hrvatski jezik (tek, za Hrvate je karakteristično da "nasilno" žele izgraditi što veće razlike između inačica i umjetno stvoriti vlastiti jezik). Ono bitno što ih razlikuje jest — vjeroispovijed, pa su Srbi isključivo pravoslavni, a Hrvati isključivo katolici. Odatle pa do tumačenja velikosrpske agresije na Hrvatsku i BiH kao vjerskog rata, samo je mali korak. I inače je zanimljivo pripomenuti da hrvatsko katolištvo u zapadnim medijima nema

[3] Usp. Franz Neumann, Strah i politika, Demokratska i autoritarna država, Zagreb, 1974., str. 227-255.

[4] Na njemačkom je jeziku objavljeno i nekoliko kvalitetnih i informativnih knjiga, poput, primjerice, one Johanna Georga Reismüllera, Der Krieg vor unserer Haustür (Rat

pozitivnu, pomalo romantičnu notu koju (možda zbog otpora i Nijemcima i Rusima, ili "Solidarnosti") vjerojatno ima, recimo, poljski katolicizam. Ne. Hrvatsko katolištvo se nikad ne prepoznaje kao organizam koji se branio i obranio od komunizma (a jugoslavenski komunizam se ionako ne smatra nekom naročito negativnom činjenicom), ali se zato prepoznaje po tobožnjoj "kolaboraciji" s osovinskom saveznicom, Nezavisnom Državom Hrvatskom, pa i s Hitlerom samim. Hrvatsko katolištvo se promatra kao predkoncilski, tradicionalistički, arhaični, okoštali i isključivi, krajnje nedemokratski svjetonazor.

Hrvatski nacionalizam XIX. stoljeća u toj interpretaciji nije normalna pojava u europskom kontekstu i dijelom reakcija na germanizaciju (odnosno talijančenje ili mađarizaciju), nego je isključivo reakcija na srpski nacionalizam i proces stvaranja srpske države (sic!). Hrvatstvo je negativno, jer je upravljeno protiv modernog i poletnog srpstva (pa i svesrpstva) koje razara "bolesnika na Bosporu". Ako se među Hrvatima i rodi pozitivna jugoslavenska misao (Gaj i Strossmayer), odmah je potire "velikohrvatska antiteza" Ante Starčevića i lunatika Eugena Kvaternika. Hrvatski pravaši polažu prava na područja "ne obazirući se na želje žitelja tih prostora", a Starčević je — tvrdi se — izgradio čak i rasnu teoriju ("slavoserbština"), te ekspanzionistički nacionalizam koji "u mnogočemu podsjeća na prenaglašavanje nacionalne ideje u Njemačkoj sve do Hitlera". Zar je onda čudo da je Starčević, "kako bi hrvatski učinio različitijim od srpskoga" utemeljio i posebna pravopisna pravila, koja, dakle, prije nisu postojala i koja je — sukladno svom antisrpstvu — preuzela Hitlerova marioneta, NDH.

pred našim vratima), Stuttgart, 1992., ili one Rudolfa Grulicha i Adolfa Hampela, Maastricht starb in Sarajevo (Maastricht je umro u Sarajevu), Giessen, 1993. i sl.

Neusporedivo su brojniji naslovi izdanja koja se — unatoč ponekad solidnim dijelovima — u cjelini mogu ocijeniti tendencioznima ili slabo obaviještenima, poput zbornika "Krieg in Europa, Mit einem Vorvort von Paul Parin" (Rat u Europi, s predgovorom Paula Parina), Graz, 1992., zbirke članaka "Europa im Krieg, Die Debatte über den Krieg im ehemaligen Jugoslawien" (Europa u ratu, Raprava o ratu u bivšoj Jugoslaviji), posebnog, tematskog broja švicarskog kulturnog časopisa "du" (Ti) iz svibnja 1993, ili, pak, autorskih djela kao što je ono Holma Sundhaussena, Experiment Jugoslawien, Von der Staatsgründung bis zum Staatszerfall (Pokus Jugoslavija, Od utemeljenja do raspada države), Mannheim, 1993., Mishe Glennyja, Der Krieg, der nach Europa kam (Rat koji je došao u Europu), München, 1993. ili Johannesa Grotzkyja, Balkankrieg: Der Zerfall Jugoslawiens und die Folgen für Europa, (Balkanski rat: raspad Jugoslavije i posljedice za Europu) München, 1993. itd.

Prva Jugoslavija — ne može se prešutjeti — bila je velikosrpska. Ali, nemojmo iznositi previše dokaza za to: možda nam tkogod i povjeruje. Nekoliko uopćenih i bezličnih fraza razvodnimo tvrdnjom o suhoparnom hrvatskom oporbenjaštvu i cjepidlačenju. Skupštinski atentat na Stjepana Radića i drugove krupan je i sudbonosan događaj, ali je Radić, zar ne, sumnjičenjem vlasti provocirao bijesne verbalne obračune, a na sâm je dan atentata (sic!) "svojom neobuzdanom polemičnošću i političkom neuračunljivošću bitno pridonio nastanku eksplozivne atmosfere"?!? Stoga Aleksandrova diktatura nije bila obrana srpstva, nego, ma kako to paradoksalno zvučalo, obrana parlamentarnog poretka dovedenog u slijepu ulicu. Aleksandar Karađorđević tako postaje nalik velikim antičkim diktatorima: dobiva nešto od Pizistratove romantičnosti i Cezarove veličine.

I kad pisac zaključi da je stvaranje Banovine Hrvatske prije svega posljedicom nekog hrvatsko-srpskog sporazuma (a ne možda pritiska Londona i Pariza), iznebuha se nađe pred pokretom "Srbi na okup!", pokretom Srba za odcjepljenje od Banovine. Taj pokret, njegove psihološke pretpostavke i političke implikacije ostaju, međutim, visjeti u zraku. A tek tako manjkava konstrukcija omogućuje tvrdnju da su se Srbi (točnije, srpsko seljaštvo) u Hrvatskoj 1990. pobunili jer su strahovali od ponavljanja 1941., Gline i Jasenovca, u što ih je uvjeravalo i "ponovno uvođenje starog državnoga grba u obliku šahovskih polja, koji je kao simbol fašističke ustaške države bio zabranjen nakon 1945. godine".

NDH je, naravno, posebna epizoda. Ona zapravo nije bila država, ali to nije zapreka da njezin režim počini zločine koji ne zaostaju za Hitlerovima.[5] Pavelić je htio napraviti etnički čistu državu na prostoru gdje su Hrvati "predstavljali samo nešto više od polovine, a Srbi gotovo trećinu pučanstva". (To izuzimanje muslimana iz hrvatskoga korpusa piscu neće biti zapreka da nekoliko stranica dalje četničke pokolje u istočnoj Bosni objasni zdušnom muslimanskom suradnjom s vlastima NDH.) Između Pavelićeve i Hitlerove rasne politike postojala je samo jedna razlika: dok je položaj Židova i Cigana bio jednako loš, Srbi su imali povlasticu da se više gledao srpski nacionalni osjećaj, negoli rasna pripadnost. Tako je u Hrvatskoj i BiH ubijeno 330.000 Srba (ne kaže se izrijekom da su ih poubijali Hrvati, ali kako se unutarsrpski i partizansko-

[5] Za razliku od povijesno-pravnih vrela koja svjedoče da su, ne računajući anektirani dio Dalmacije, talijanske i njemačke postrojbe u NDH pravno imale značaj posadnih (Besatzung), a ne okupacijskih postrojbi (Besetzung), Kind sustavno upotrebljava termin "okupacijske snage".

-četnički sukobi ne spominju, "zabuna" nije moguća), a 240.000 je bilo prisiljeno prijeći na katolištvo, uz pomoć "rabijatnih nacionalista" među katoličkim svećenstvom. Ni kad je Bleiburg posrijedi, piscu ne nedostaje osjećaja za mjeru: pred partizanima su bježali oni koji su osjećali krivicu, pa su "žrtvama masovnih strijeljanja postali pripadnici ustaške garde i časnici domobranstva, njih sveukupno oko deset tisuća", uz još neke "partizanske neprijatelje" diljem druge Jugoslavije?!? To se smatralo (pisac to definira baš ovako bezlično) partizanskom odmazdom za zločine ustaških fašista.

Kad započne obrađivati poratno razdoblje, Kind neće zaobići Andriju Hebranga. Bivši šef KPH će, u maniri Mile Milatovića i njegovih ghost-writera, biti optužen za urotu sa Staljinom, uhićen i "umrijet će" u tamnici. Nije ubijen i nema ni govora o kakvom nastavku hrvatsko-srpskog prijepora. Jednako tako, suđenje nadbiskupu Stepincu ne zaslužuje pozornost. I zar je onda čudo da je Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika, kojom su "hrvatske kulturne institucije zatražile raspuštanje srpsko-hrvatske jezične zajednice i službenu upotrebu čistoga hrvatskog rječnika", u Beogradu izazvala oprez i strah od nacionalističkog divljanja? Hrvatski zahtjevi su opasan i divlji nacionalizam, jer su nemotivirani, jer su izrazom sociološke i nacionalne patologije, a ne odgovor na postojeće stanje stvari. Liberalizacija nakon Rankovićeva pada u Srbiji je dovela do "porasta nezadovoljstva" zbog nacionalnih i gospodarskih prilika, a u Hrvatskoj do "manifestacija hrvatskog nacionalizma". To je razdoblje "euforije", ekscesa s "hrvatskim zastavama bez petokrakih zvijezda", sve brojnijih novina i časopisa koji danomice postavljaju sve određenije "nacionalističke zahtjeve", "tražeći žrtvenog jarca" u drugim republikama i u drugim narodima. Iako je Tito skršio taj pokret, skoncentriran oko "nacionalističke Matice hrvatske", nije više bilo moguće izbrisati uvjerenje da bi samostalna Hrvatska lakše riješila svoje teškoće.

I onda se, nakon dugog razdoblja velike šutnje pojavljuje "Memorandum" SANU. Pisac ga prepričava, ali ne vrednuje. On shvaća da se spor zaoštrava srpskim dokidanjem vojvođanske i kosovske autonomije, te uklanjanjem crnogorskoga komunističkog vodstva, ali te događaje ne promatra čak ni iz perspektive Ustava SFRJ iz 1974. godine. Ne. Raspad Jugoslavije započinje Slovenija kojoj Srbija "priznaje pravo na odcjepljenje, secesiju". Hrvatska samo slijedi Sloveniju, nakon što je Franjo Tuđman pobijedio na izborima 1990. zahvaljujući "naglašeno nacionalističkoj, antisrpskoj predizbornoj kampanji". Tuđman je raspaljivao strasti, tražeći hrvatske granice "preko onih koje je zacrtao Tito", sve tamo na Drini. On je otpuštao Srbe i od njih tražio ponižavajuće izjave lojalnosti, on je odbio

pregovarati s Raškovićem o kulturnoj autonomiji "srpskog stanovništva u Hrvatskoj" (iako je "jedan (sic!) u Beogradu objavljen zemljovid sa srpskim granicama na liniji Karlobag-Karlovac-Virovitica" pomogao stvoriti "zlu krv"). Raspad je, zbog tvrdokornosti političkih vodstava, zapečaćen referendumima o samostalnosti: rezultate slovenskog referenduma pisac objavljuje, a rezultate hrvatskog prekriva riječju "većina". Ono što je "počelo u Sloveniji kao neuspjela policijska akcija, pretvorilo se u rat dvaju naroda za životni prostor i nove granice". Rat je postao neizbježan, jer Srbi u Hrvatskoj nisu htjeli prihvatiti status obespravljene manjine. Počinjeni su mnogi zločini, od kojih je najpoznatiji onaj u "istočnoslavonskom (sic!) gradu Vukovaru", koji su "fanatički" branili "pretežno dragovoljci oružanoga krila Hrvatske stranke prava, koja, na čelu s ranijim disidentom Dobroslavom Paragom, u tradiciji Ante Starčevića i Josipa Franka zagovara velikohrvatske ciljeve, pa je očito ovdje, na granici prema srpskoj Vojvodini, htjela izgraditi simbol otpora".

Najviše okrutnosti počinili su, doduše, Srbi, njihovi dragovoljci i JNA, ali — sve su strane počinile zločine. Ubrzo je svijet "priznao hrvatsko pravo na samoodređenje, odričući to isto pravom Srbima u Hrvatskoj". Problem time nije riješen, jer su nacionalisti priznanje shvatili kao početak sustavne potpore Zapada, a ona je izostala. Svijet jednostavno ne smije slati dvoznačne poruke, nego kratko i korjenito zasjeći u čvor i — podijeliti Bosnu i Hercegovinu...[6]

Kakvoću knjige, naravno, valja suditi ne samo po onome što u njoj stoji, nego i po onome čega u njoj nema, a trebalo bi biti. U Kindovoj knjizi, primjerice, nema ozbiljnije rasprave o podrijetlu bosansko-hercegovačkog muslimanskog stanovništva, a ponajmanje ima govora da su se muslimanski intelektualci u XIX. i prvoj polovini XX. stoljeća većinom izjašnjavali Hrvatima. O hrvatskim etničkim gubicima, o prijelazu katoličkih Hrvata na islam i pravoslavlje, nema ni spomena, ali se zato (pogrešno) tvrdi da je austrougarska uprava u Kallayevo doba državnim sredstvima poticala prijelaze muslimana na katoličstvo. Nadalje, proces posrbljenja Vlaha spomenut je samo usput, baš kao i političko djelovanje Srpske pravoslavne crkve uopće. U takvim predodžbama je logično da Hrvata u Vojvodini nije bilo i nema, a da su srpska prava na BiH jednako jaka ili jača od "prava Austro-Ugarske monarhije" (ne Hrvatske!). Uopće, hrvatstvo

[6] Uz to "rješenje", u tisku, a i na nekim vrlo odgovornim političkim mjestima, sve se češće elaborira i stvaranje neke nove "jugoslavenske asocijacije", na koju bi trebalo faktično natjerati države sljednice bivše SFRJ.

je inferiorno. Ni srednjovjekovna hrvatska država nije "ni u gradnji crkava, ni u narodnoj pjesmi, ni u povijesti ostavila tako snažne ratničke tragove kao Nemanjićko carstvo". Srednjovjekovne hrvatske crkve i uopće stalno pripadanje Hrvata srednjoeuropsko-mediteranskom kulturnom krugu i značajni hrvatski doprinosi europskoj uljudbi dakle ne postoje. Nema Trpimira ni Branimira, nema Baščanske ploče, nema Hermana Dalmatina i Jurja Dalmatinca, nema Julija Klovića, Ivana Česmičkog, Marka Marulića, Frane Petrića i Ruđera Boškovića. Nema Dubrovnika ni "Hasanaginice". Nema ničega. Postoji samo nekakvo mrtvo državno pravo i činjenica napostojanja: Hrvatska je bespravni dio Ugarske. Hrvati su, štoviše, "nesposobni za pobunu" (unfähig zur Rebellion), pa im je u prvom svjetskom ratu ostalo samo da se uzdaju u srpske uspjehe.

I poslije, u vrijeme dviju jugoslavenskih država postoji samo nesloboda, a ne i sustavno gušenje hrvatskih prava. Više je prostora posvećeno "procesima titoistima" u istočnoeuropskim prijestolnicama nakon Rezolucije Informbiroa, nego svim hrvatskim političkim žrtvama od 1918. do 1990., ne računajući skupštinski atentat. Nema srpske pobune u NDH i nema talijansko-četničke urote protiv hrvatske države. Zato je moguće da se ustavnopravno određenje Republike Hrvatske smatra ozbiljnim razlogom rata, a da se previđa kako Srbi u BiH nisu "izbačeni iz Ustava", nego su imali ustavno i zakonsko pravo veta, pa su ipak započeli rat... I sve to piše autor koji u literaturi navodi da se služio i vrijednom zbirkom "Etničko čišćenje" M. Grmeka, M. Gjidare i N. Šimca.

*

Usuđujem se, na temelju površnijeg uvida, procijeniti da ni na engleskom jeziku objavljene publikacije o Hrvatskoj ne odudaraju bitno od ove (ili ovih) koje su namijenjene publici koja čita njemački, a slično, izgleda, vrijedi i za ostale svjetske jezike.

Slika je Hrvatske nepovoljna, a trud da se to popravi mali ili ga i nema. Uz potporu državnih vlasti objavi se poneka popularno pisana publikacija, ali ona u pravilu — dobrim dijelom i zbog toga što je naznačeno da ju je priredila ili sufinancirala država — nema potrebnu uvjerljivost ni recepciju. Tzv. neovisni i po mogućnosti "oporbeni" intelektualac ima veću težinu i djeluje uvjerljivije od bilo kojeg ministarstva, jer prosječan čitatelj općenito ne vjeruje državi.

Hrvatski intelektualci, međutim, pišu začuđujuće malo, a njihovi su kontakti sa stranim književnicima, publicistima i novinarima očigledno slabi. Iako su u doba Jugoslavije bili pod policijskom paskom, od 1990. to više nisu. Ako do početka ovog rata Hrvatska

nije nikoga zanimala, danas se to ne može reći: svi bi željeli o Hrvatskoj znati nešto više nego što znaju... Gotovo je šokantno da pisci jednog naroda koji je stoljećima živio u državi u kojoj je službeni jezik bio svjetski jezik, pisci naroda koji spada među najraseljenije narode svijeta, danas najčešće ne govore ništa osim hrvatskoga.[7] A možda ni u jednoj sferi ljudske djelatnosti privatne veze nisu tako značajne kao u politici. Malobrojni su i hrvatski iseljenici koji će htjeti i znati reagirati. Mnogi od njih se osjećaju napuštenima i nemoćnima, a nerijetke intelektualce razdire unutarnja borba između vlastite savjesti i interesa države, sukob mogućnosti i ambicija, položaj u novoj, uvijek ili zauvijek privremenoj domovini i težnja da se koristi staroj i slično. Hrvatska, pak, strukovna udruženja ili nevladine institucije na stranim jezicima objavljuju malo ili nimalo, najčešće na neprikladan način. Misli se da se radi dobro, već samom činjenicom da se želi dobro. Zaboravlja se da je, pojednostavljeno rečeno, lakše napisati knjigu, nego joj naći čitatelja.[8]

Jedna bi, pak, sustavna raščlamba protuhrvatske promidžbe, uvjeren sam, pokazala na čemu se ona temelji, koji su joj argumenti i sredstva. Samim time bile bi stvorene pretpostavke jednoga ozbiljnog i sustavnog rada kojim bi se moglo parirati neprijatelju, polučiti promidžbene i političke zgoditke u inozemstvu, te — last but not least — pomoći civiliziranju onoga što prosječan čovjek pogrešno naziva unutrašnjom politikom ili smatra prilikama koje su isključivo unutrašnjega značaja. Pogrešno, jer je odvojenost unutrašnje i vanjske politike samo privid, i to privid koji nam se često razbija o glavu...

---

[7] Jedan mi je hrvatski književnik opisivao žalosne prizore s kongresa PEN-a održanog 1993. u Hrvatskoj: velik broj hrvatskih književnika svojim gostima, koji diljem svijeta pronose dojmove o Hrvatskoj i Hrvatima, nije umio uputiti ni jednu jedinu riječ. Općenito, djela hrvatskih autora se malo prevode. Nema opširnijeg teksta o BiH koji ne citira Ivu Andrića kao "poznavatelja Bosne", a pogledamo li police knjižara koje su ipak odvojile hrvatske od srpskih autora, na "hrvatskoj" ćemo polici naći, recimo, djela Dubravke Ugrešić ili Slavenke Drakulić. A knjiga S. Drakulić "Sterben in Kroatien" (Umirati u Hrvatskoj), s engleskog prevedena na njemački i objavljena 1992. (Rowohlt Verlag) nije bogzna kakva usluga Hrvatskoj.

[8] Ne misli se samo na suhoparnost tekstova preopterećenih perifernim podacima, tj. na nerazlikovanje knjiga namijenjenih znanstvenicima, od onih upućenih široj čitateljskoj publici, nego i na tehničku opremu koja knjigu čini skupom i mnogima nedostupnom.

Politički pregled

MI SMO ZA DRŽAVU SLOBODE I SOCIJALNE PRAVDE

*Rizničar Hrvatske republikanske zajednice za inozemstvo, **prof. Šime Letina,** poslao je 14. svibnja 1995. kružno pismo članovima i simpatizerima stranke u Australiji, Kanadi i Sjedinjenim Američkim Državama, u kojemu zahvaljuje na dobivenoj pomoći od nekih članova i moli druge da ne sustanu, jer rad HRZ-e u Hrvatskoj ovisi i od njihove pomoći. Iz toga pisma citiramo samo načelni, politički dio, da bi preko našega časopisa dopro do svih članova i simpatizera Hrvatske republikanske zajednice.*

Dragi prijatelji!

Nakon manje stanke javljam se ovim pismom, kako netko ne bi pomislio da sam i ja počeo sumnjati u svoje ideale i uvjerenja. Očito je da i ja, kao i svaki od vas, imam svojih tegoba i svakodnevnih životnih borba koja mi oduzimaju vrijeme i sprečavaju me u namjeri da budem u češćoj pismenoj vezi s vama, no ipak nisu toliko velika i snažna da u meni unište sve ono što sam, na idejama Ante Starčevića i na suvremenoj političkoj doktrini Ivana Oršanića, kroz gotovo trideset godina zajedno s vama gradio i ugrađivao ne samo u svoju vlastitu svijest, nego i u svijest svih onih s kojima sam dolazio u dodir. Štoviše, rekao bih da su danas moja uvjerenja jača nego prije deset godina.

Pitanje hrvatske državne suverenosti kod mene, kao ni kod vas, nije nikada bilo olako shvaćano. Znali smo da je ostvarenje države Hrvatske uvjet životne opstojnosti hrvatskog naroda i na tom smo radili svim svojim silama. Smatrali smo da je najvažniji i glavni zadatak stvoriti državu, ali nikada nismo mislili, poput nekih zanesenjaka, da će sve drugo doći samo od sebe. Petogodišnja opstojnost države Hrvatske i kruta stvarnost oslobodila je mnoge od tih zanesenjaka njihovih iluzija i dokazala je da smo mi imali pravo. I zato sam danas uvjereniji nego li ikada prije da je upravo Starčevićeva i Oršanićeva doktrina jedino jamstvo bolje i ljepše budućnosti hrvatskog naroda.

Razmišljajući ne samo o ratnim strahotama koje su velikosrpski zločinci prouzročili u Hrvatskoj nego i o načinu života hrvatskog čovjeka, duboko vjerujem da je vrijeme da se hrvatski nacionalisti probude prije nego li bude prekasno. Dok je hrvatski narod bio obmanjivan, varan i pljačkan u Jugoslaviji, znali smo da je to zato što je Beograd (okupacijska vlast) nadzirala i upravljala Hrvatskom. No nadali smo se da će to prestati uspostavom države Hrvatske i da će se

u njoj ostvariti ideja Ante Starčevića i Ivana Oršanića, ideja pune osobne slobode i socijalne pravde. Nitko od nas nije vjerovao da će komunistička parola "snađi se, druže" biti prihvaćena u slobodnoj Hrvatskoj i da će to "snalaženje" (krađa) postati hrvatskom vrlinom i mjerilom političke sposobnosti mnogih hrvatskih političara. Tragično je da se to danas u Hrvatskoj prihvaća kao normalnu životnu i političku snalažljivost. Nitko pametan ne može poreći da je velikosrpska agresija glavni izvor i uzrok mnogih nedaća i tragedije cijelog pučanstva, posebno onih koji su protjerani sa svojih ognjišta i onih koji su izgubili svoje najmilije u obrani Hrvatske. Svi mi znamo da nam je svijet nesklon i da Hrvatska, na žalost, nema puno prijatelja. Svi mi znamo da današnja hrvatska vlast mora itekako paziti na svaki svoj potez, ali to ne znači da neki pripadnici hrvatske vlasti imaju moralno pravo koristiti se ratnim stanjem za vlastito bogaćenje.

Da tragedija bude veća, neki Hrvati zbog toga, umjesto po pojedincima, udaraju protiv države. Oni (neki svjesno, a neki nesvjesno) u dosluhu sa stranim tajnim službama koriste pogreške onih koji su na vlasti za rušenje države Hrvatske i za promicanje uspostave neke nove Jugoslavije. Drugi opet, strahujući za opstanak države Hrvatske, glupo brane i opravdavaju lopovluk, laž i obmane, dakle brane ono što se ne može i ne smije braniti. Na dulji rok njihova obrana šteti Hrvatskoj.

U cijelom tom procesu, šutnja može biti tragična u tolikoj mjeri u kojoj i ekstremni napadaj ili ekstremna obrana. Svrha ovoga pisma je da vas upozori na moguće posljedice naše osobne šutnje iza koje se krije osjećaj nemoći.

Da, mi jesmo mala stranka, ali ne zaboravite da su tako protivnici nekada nazivali i stranku Ante Starčevića, a mi znamo da je upravo njegovom zaslugom hrvatski narod postao svjestan svega onoga za što se danas bori i zalaže.

Danas je Hrvatska tu. Doduše ne u njezinim povijesnim granicama, ne onakva kakvu smo željeli i sanjali, ali ona je ipak tu. Hoćemo li stati na pola puta zato što nam neki govore da je ovakva Hrvatska najbolje što možemo imati? Ovisi o nama. Oni koji u sebi više ne vide nikakav potencijal ni moć, neka se pomire s današnjom situacijom. Mi koji vjerujemo da hrvatski narod zaslužuje bolje od onoga što mu je dosad ponuđeno, bez obzira na poteškoće, učinit ćemo sve da se po cijeloj Hrvatskoj proširi ideja Starčevića i Ivana Oršanića, ideja integralne slobode i socijalne pravde, ideja na kojoj se može ostvariti sreća i blagostanje svih Hrvata, a ne samo onih koji su privrženi paroli "snađi se druže".

PODJELA BOSNE

Razgovor Drage Pilsela s provincijalom Bosne Srebrne o. fra Petrom Anđelovićem (*Nedjeljna Dalmacija*, 17. veljače 1995.) spada u potpuno jasne tekstove koje nije potrebno tumačiti. Nije moguće određenije izreći neki stav od onoga što je o. Anđelović rekao o podjeli Bosne: "Mi nećemo prihvatiti nikakvu podjelu ni raspodjelu BiH, ako to znači odvajanje dijelova te države od njezine cjeline, od njezina bića i pripajanje nekoj drugoj susjednoj državi, pa makar se radilo o Republici Hrvatskoj, a da o pripajanju Srbiji i ne govorimo. Smatrali smo i danas smatramo da su takve podjele i raspodjele BiH nemoguće. Značile bi njezinu smrt. Tko želi podijeliti BiH on je zbilja želi ubiti, a ona je, upravo živa i cjelovita, najpotrebnija nama Hrvatima."

No ipak, i taj jasan tekst doživio je "tumačenje" (u obliku članka Željka Krušelja u *Večernjem listu*), tako da je bilo potrebno odgovoriti na takva tumačenja. Odgovorio je poznati politolog prof. dr. Zdravko Tomac u *Večernjem listu* od 3. ožujka 1995. rekavši, između ostaloga: "Točno je da su bosanski franjevci protiv cijepanja i rušenja bosansko-hercegovačke države. Ali oni su protiv cijepanja i rušenja jer su uvjereni da je to najbolji način očuvanja mogućnosti opstanka Hrvata u Bosni i Hercegovini. A ne, kako Krušelj tvrdi, da franjevci »opterećeni opasnošću cijepanja pa i rušenja bosansko-hercegovačke države ne brinu dovoljno o istiskivanju Hrvata iz većeg dijela Bosne i Hercegovine«."

"Franjevci se optužuju — piše dr. Tomac — da su »protiv kantonizacije na nacionalnoj osnovi«, da olako odbacuju dosegnutu razinu federalnog ustroja tamošnjeg hrvatskog stanovništva u Hercegovini, srednjoj Bosni i Posavini. A upravo je obratno. Oni su bili inicijatori politike koja je izražena u Washingtonskom sporazumu i za vrijeme najžešćeg hrvatsko-muslimanskog rata, kada se u dijelu hrvatske službene politike tvrdilo da nema suživota s Muslimanima, kada su i mnogi Hrvati bili zaraženi virusom Miloševićeve i Karadžićeve etničke čiste države kao jedinog rješenja, gdje bi »humano preseljenje« završilo etničko čišćenje i ono što nije ostvareno »humanim ratom«. Mnogim svojim izjavama i jasnim stavovima franjevci, kao i Katolička crkva u cjelini, čvrsto stoje na tome da je ostvarivanje Washingtonskog sporazuma pa i kantonizacija koja je sastavni dio toga sporazuma, jedini spas. Ali jedno je kantonizacija i zajednički život u Federativnoj Bosni i Hercegovini, a drugo je podjela Bosne i stvaranje etnički čistih država."

Zaključujući svoju raščlambu, dr. Tomac piše: "Dakle, franjevci se ne odriču čvrste teritorijalne organizacije. Oni ne zagovaraju utopističku Bosnu i Hercegovinu. Zato oni neće biti krivi i ne mogu biti krivi ako Hrvata, kako autor piše, »u budućnosti najvećim dijelom uopće ne bude«. Krivi će biti oni koji franjevačku politiku proglašavaju utopističkom,

nerealnom, pa čak i antihrvatskom, koji u stvari prihvaćaju podjelu Bosne i Hercegovine, jer je jasno da podjelom Bosne i Hercegovine 60 posto Hrvata gubi mogućnost da se vrati i živi tamo gdje je dosad živjelo. Kao što danas neopravdano napadaju franjevce, tako su neki za vrijeme muslimansko-hrvatskog rata neopravdano napali kardinala Kuharića."

RASPRAVA MIMO TEME

Gospodin Ivo Horvat ima pravo kad u svom osvrtu na razgovor novinara Ivana Šabića s mr. Kazimirom Katalinićem ("Do pomirbe istinom o prošlosti", *Vjesnik,* 19. travnja 1995.) tvrdi: "Bleiburg se ne može opravdati Jasenovcem, a jednako tako ni Jasenovac. Zločin se ne može opravdati drugim zločinom." ("I jedno i drugo strašni su zločini što kriče do neba", pismo čitatelja objavljeno u *Vjesniku* 28. travnja 1995.).

Ima pravo što osuđuje pojavu i ustanovu Jasenovca kao i sva uhićenja iz političkih razloga u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, i to ne samo ona koja su završila ubojstvom uhićenoga, kao što je smrt seljačkog književnika Mihovila Pavleka Miškine, nego i zatočenja brojnih prvaka Hrvatske seljačke stranke.

Ali ni ti zločini, bez obzira na njihov broj, kao ni druge povrede ljudskih ili građanskih prava, nisu dokaz ni fašizma ni nacizma ustaške vladavine, kao što krivično-popravni zavodi u SFRJ, od Lepoglave do Zenice, Foče i Golog otoka, ne dokazuju da bi Titov režim bio fašistički ili nacistički. Sve to dokazuje da su oba sustava bila nasilna i diktatorska te da su jugoslavenska državna nasilja bila isto tako posljedica nepoštivanja ljudskih i građanskih prava kao i ona ustaška. Kao što Ivo Horvat kaže, i jedno i drugo su zločini. Prelazimo preko nepotrebne kvalifikacije "strašni" i "što kriče do neba", jer svaki zločin nad nevinim, svaka prolivena krv nevina čovjeka, vapi do neba, kako to stoji još u Starom zavjetu u opisu kako je Kain ubio Abela.

Razlika i to bitna razlika jest u tome da su se ustaški i komunistički zločini od 1941. do 1945, odigrali u vrijeme rata, u kojemu ni jedna ni druga ni treća strana (tj. četnici) nisu poštivale ni ratna ni bilo kakva druga pravila, dok su se isto takvi komunistički zločini nakon poraza Nezavisne Države Hrvatske, od Bleiburga pa nadalje zbivali kroz mnogo godina, usred mira i protiv razoružanog i poraženog protivnika i njihovih potpuno nedužnih obitelji i potomaka.

Komunizam je, isto kao i fašizam i nacizam, bio ideologija, obavezna i jedino dopuštena u određenim državama, i zato predstavlja totalitarizam, dok je ustaštvo u ratnom razdoblju bilo samo politički oblik jedne prolazne faze u borbi hrvatskog naroda da se oslobodi strane vlasti i ostvari svoju neovisnu državu, bez nekog posebnog, sustavnog ideološkog temelja.

Ali gosp. Ivo Horvat ne polemizira s tezama Katalinića, koji u svojem razgovoru nije opravdavao zločine ni jedne ni druge strane, pa ni sam ustaški režim, nego je pokušavao u rasprave o prošlosti unijeti razum, da bismo kao narodna zajednica iz prošlosti nešto naučili.

Katalinić iznosi slijedeće teze:

1. "Ako je bilo ispravno u prošlosti rušiti vlastitu državu zbog stranačkih probitaka, zašto to ne bi bilo ispravno i u budućnosti?"

2. "Ako je u prošlosti bilo važnije na čijoj ćete strani biti, nego kako će se to odraziti na interese našega naroda, onda bi se to moglo ponoviti i u budućnosti."

3. Pozitivna strana partizana jest "što su bili na strani onoga bloka koji je iz II. svjetskog rata izišao kao pobjednik, a negativna što sami nisu bili pobjednici. Oni sve do Rankovića, čak do Karađorđeva 1971., a neki ni do danas, nisu shvatili svoju zabludu, tj. da su oni i 1945. bili pobijeđeni, a ne pobjednici, jer su i oni bili dio pobijeđena naroda."

Na te se teze gosp. Ivo Horvat (kao i drugi antifašisti i "antifašisti") ne osvrće, iako upravo one predstavljaju danas jedino aktualne dijelove ustaško-partizanske borbe, budući da utječu na položaj i budućnost nove Republike Hrvatske, koja ni stvarno ni pravno, prema preambuli svoga Ustava, nije ni nastavak ni nasljednica Nezavisne Države Hrvatske. Ali, bez te u Ustavu nepriznate hrvatske države nikada ne bi nastala nova hrvatska država, jer "svijetla tradicija hrvatske antifašističke borbe" (po Horvatu) nije imala kao svoj konačni cilj rušenje ustaške vlade i preuzimanje vlasti u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, nego stvaranje nove, savezne jugoslavenske države, utemeljene na "bratstvu i jedinstvu" "naših naroda", u kojem se zagrljaju hrvatski narod gotovo ugušio

Poziv predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana u London na proslavu pedesete godišnjice kraja drugog svjetskog rata i pobjede antihitlerovske koalicije spada u diplomatske poteze povezane s najnovijim događajima. To, dakako, zahtijeva posebnu raščlambu, a ne formalno, promidžbeno nabacivanje.

STRUČNE RAŠČLAMBE I POLITIČKE ODLUKE

Glavne, temeljne odluke u demokratskom svijetu donose vodeći, slobodno izabrani prvaci, koji nemaju uvijek isti službeni naslov. Nećemo pogriješiti ako ustvrdimo da u Sjedinjenim Američkim Državama konačnu odluku u svim ključnim pitanjima donosi predsjednik. Naravno on ne djeluje u zrakopraznom prostoru. Nikada nije sam nego ima oko sebe niz službenih savjetnika, niz političkih prijatelja i neprijatelja, te obilna vrela informacija, tako obilna da su potrebne organizacije koje filtriraju sve te informacije. Održavaju se vijećanja i savjetovanja, djeluju utjecaji i kočnice, no konačnu odluku

donosi predsjednik, čovjek sa svojim idejama, političkim interesima, simpatijama i predrasudama, dakle čovjek, a ne stroj.

Za predsjednika Reagana govorilo se je da nikada nije čitao izvještaje dulje od jedne stranice, a kod donošenja najvažnijih odluka puštao je da glavni članovi njegova kabineta u njegovoj prisutnosti argumentiraju svoja gledišta i kad bi se ona iskristalizirala, izabrao bi odluku koja će biti njegova, službena. Drugi su se predsjednici (kao na primjer predsjednik Bush) smatrali stručnjacima u određenim sferama i sami su donosili odluke, a neki su se opet gubili čitajući brda spisa i izvještaja (kao predsjednik Carter). No uvijek je konačnu odluku donosio čovjek od krvi i mesa.

Sličan, iako ne tako ekstreman slučaj je s premijerom britanske vlade, koji je *primus inter pares* u kabinetu, ali uvijek *primus*, tj. njegova je riječ ipak zadnja.

U francuskom polupredsjedničkom sustavu predsjednik je po ustavu nadležan za pitanja vanjske politike i narodne obrane i na tim je područjima bivši predsjednik Mitterand donosio konačne odluke, koje su u nekim slučajevima bile ideološki snažno obojene.

Kakvu vezu ima sve to s informacijama? Sva ta središta odlučivanja raspolažu s veoma stručnim, dobro plaćenim i veoma sposobnim informativnim i analitičkim službama, koje su toliko profesionalne da nikada neće zatajiti bitne informacije (osim u hladnom ratu kad su "krtice", infiltrirani komunistički agenti, uspjeli ili prikriti neke informacije ili ubaciti krive informacije). U pravilu te stručne organizacije daju svoje obrazložene prosudbe političkim vrhovima svoje države i odluku donosi političko vodstvo, a ne oni. Odluke su političke, a ne uvijek objektivne i stručne.

Jedan klasičan slučaj takve političke odluke, suprotno vlastitim izvještajnim službama, bila je uputa predsjednika Busha da Sjedinjene Američke Države nastave temeljiti svoju balkansku politiku na premisi da je postojanje Jugoslavije, i to post-titovske komunističke Jugoslavije u interesu Sjedinjenih Američkih Država, iako je CIA, na temelju posebne studije, godinu dana prije izbijanja jugoslavenske krize došla do zaključka da će se Jugoslavija raspasti najkasnije za 18 mjeseci zbog svojih neriješenih unutrašnjih suprotnosti. Ovaj je izvještaj objavio poznati američki novinar David Binder u dnevniku *The New York Times* od 28. studenog 1990. pod naslovom "CIA prorokuje raspad Jugoslavije". Unatoč toj informaciji koja je bila rezultat ozbiljnog, stručnog izvještajnog rada i raščlambe, američki državni tajnik gosp. James Baker je po predsjednikovoj uputi u Beogradu 21. lipnja 1991. izjavio da je sačuvanje integriteta Jugoslavije primarni interes ("top priority") Sjedinjenih Država — čime je dao znak Slobodanu Miloševiću i Jugoslavenskoj narodnoj armiji da vojničkom silom osiguraju taj prioritetni američki interes, koji se je, osim toga, izravno poklapao s njihovim željama i namjerama.Ta je intervencija gosp. Bakera dovela

do četverogodišnjeg općeg rata, za koji cijeli svijet krivi svakoga osim onih koji su bili iskra što je zapalila već svima poznato bure baruta.

* * *

Ove su nam misli pale na pamet čitajući izvrsnu kritičku raščlambu Alberta Wohlstettera, stručnjaka u jednoj važnoj grani strateških studija, koji je u kratkom članku "Inferior U.N. or Superior Coalition Force?" [Slabija snaga UN ili nadmoćna snaga koalicije?], objavljenom u dnevniku *The Wall Street Journal* od 3. svibnja 1995., osudio službenu raščlambu Sjedinjenih Država o vojničkoj sili na Balkanu, koja počinje i svršava ponavljajući "nema druge nego pregovarati" ["there is no alternative to negotiation"], što znači beskonačno popuštanje Srbima i obvezu nadziranja sve labavijih sporazuma upotrebom vojnika "čuvara mira". Ti su "mirovnjaci", piše Wohlstetter, slabiji od srpskih snaga koje ih ugrožavaju, strogo su ograničeni u svom djelovanju po Ujedinjenim narodima, a podvrgnuti su vetu prijatelja Srbije kao što je Rusija.

Wohlstetter smatra da bi hrvatske i bosanske pješačke snage mogle zaustaviti srpske napadače i njihove mjesne pomagače "uz dodatnu pomoć američkih zračnih snaga", što bi, po njegovoj procjeni, zaustavilo rat.

Veoma zanimljiva i za hrvatsku javnost neočekivana raščlamba jednog stručnjaka koji, međutim, ne donosi političke odluke nego samo informira svoju vladu.

Iz hrvatskog tiska

"ISTOČNI GRIJEH" MAČEKA

U "Vjesniku" od 4. lipnja objavljen je razgovor novinara Dražena Ćurića s hrvatskim povjesničarom dr. Jerom Jarebom, iz kojega prenosimo neke zanimljive misli.

• Neposredno nakon ubojstva Radića osniva se ustaški pokret. Iz kojih stranaka dolaze članovi pokreta?

— Iza ubojstva Radića stvaraju se revolucionarne akcije, revolucionarni pokreti među hrvatskom mladeži. Većina omladinaca koja je bila u toj struji, bila je zapravo omladina Hrvatske seljačke stranke. Toj omladini se vrlo brzo priključuje omladina pravaške stranke, omladina hrvatske zajednice tako da se stvara dosta veliki omladinski pokret.

• Koliko je "pasivnost" Mačeka "zaslužna" što je Pavelić preuzeo vodstvo kod omladine?

— Maček je za vrijeme Radića bio u stranci jedan tihi, mali odvjetnik. On je bio savjetnik Radića u čisto pravnim pitanjima. Došao je na čelo stranke zbog toga jer je prvi potpredsjednik Josip Predavec bio optužen da je korupcionaš. (...) Kad je došao na tu poziciju Maček je imao soluciju da nešto poduzme. Prema mojim izvorima grupa hrvatskih seljačkih zastupnika mu je predložila da je upravo sada nastupio trenutak da se digne buna protiv Srba. Međutim on je to odbio. Omladina, koja nije bila pod njegovom kontrolom je pravila revolucionarne akcije. Recimo, organizirala je demonstracije odmah poslije smrti Stjepana Radića. Tada je troje mladih ljudi bilo ubijeno, a mnogi su ranjeni.

(...)

• Kada dolazi do razlaza između Mačeka i Pavelića?

— To je strateški razlaz. Pavelić koji je osuđen na smrt od strane kralja Aleksandra nije mogao ići na manje. Njegova maksimalna vizija je bila rušenje Jugoslavije i stvaranje hrvatske države. Maček je u situaciji poslije 1935. godine, kada je bio vođa udružene opozicije u kojoj su bile i srpske stranke, kad se oko njega pojavljuje ideja da bi sporazumom mogao riješiti hrvatsko pitanje. (...) Tu je razlaz između Mačeka i Pavelića.

• Taj pokušaj kompromisa je rezultirao stvaranjem Banovine Hrvatske. Kako ocjenjujete taj čin i Mačekove pregovaračke sposobnosti?

— Banovina Hrvatska stvorena je nekoliko dana prije početka drugog svjetskog rata. Srbima je neophodno trebala. Na taj čin Srbiju su tjerale velike sile posebice Francuska i Engleska. Nama Hrvatima i da smo ostali malo dulje u toj situaciji bilo bi isto kao i prije. Banovina Hrvatska odnosno sporazum Cvetković-Maček stvorila je bolje uvjete za razvoj hrvatskog naroda na teritoriju Banovine Hrvatske. Veliki minus Banovine Hrvatske je Mačekov pristanak, po prvi puta u hrvatskoj povijesti, da se Bosna podijeli između nas i Srbije. To je istočni grijeh Mačekove politike. (...) Ne smijemo smetnuti s uma da su Muslimani pod imenom Jugoslavenska muslimanska organizacija uvijek imali hrvatsko vodstvo u staroj Kraljevini Jugoslaviji. Od izbora 1920. do izbora 1938. godine, muslimanski političari koje je birao muslimanski svijet bili su hrvatske orijentacije. Među njima su doduše bila dvojica, trojica koji su se izjašnjavali Jugoslavenima, kao predsjednik stranke Spaho, ali ako uzmete bilo koju knjigu koja o tome govori, Purivatra koji je o tome pisao i drugi, većina tih ljudi, čak devedeset posto, se izjašnjavala kao Hrvati. U vrijeme sporazuma kad se vode pregovori, od ožujka do kolovoza 1939. godine, svi Muslimani su se ujedinili i tražili su stvaranje Banovine Bosne i Hercegovine. Maček, umjesto da njih pomogne pristaje na srpsku podjelu Bosne.

JEDINO SU PARTIZANI MOGLI SPASITI HRVATSKU

U "Hrvatskom listu", tjedniku Hrvatske republike Herceg-Bosne, čije je uredništvo u Širokom Brijegu, izišao je u broju 108. (za 26. svibnja 1995) pod gornjim naslovom opširan razgovor mr. Kazimira Katalinića s novinarom gosp. Franjom Stojićem. Razgovor prenosimo u cijelosti. Budući da je tada mr. Katalinić bio bolestan, nije bio u stanju ispraviti neke pogreške nastale prigodom prepisivanja i samog razgovora, snimljenog na magnetofonskoj vrpci, pa smo ovdje učinili potrebne ispravke. Zahvaljujemo gosp. Franji Stojiću i "Hrvatskom listu" što su nam dopustiti da prenesemo taj razgovor.

U ulici Nova ves u Zagrebu nedaleko od crkve Svetog Ivana Krstitelja, na kućnom broju 62 sjedište je HRVATSKE REPUBLIKANSKE ZAJEDNICE (HRZ), stranke na čijem je čelu mr. Kazimir Katalinić koji je Hrvatsku napustio kao osamnaestogodišnjak davne 1945. god. Preko Italije je stigao do Argentine gdje je završio školu i magistrirao kemiju pa se nekoliko godina bavio istraživačkim radom. Nakon toga, u želji da se što aktivnije uključi u hrvatsku emigraciju i na taj način pomogne svome narodu, prelazi u prosvjetu gdje ostaje 25 godina.

Stranka se u emigraciji, kada joj je na čelu bio dr. Ivo Korsky, zvala HRVATSKA REPUBLIKANSKA STRANKA (HRS), ali je zbog posto-

janja stranke pod tim imenom u Hrvatskoj jedino bilo moguće registrirati stranku pod neznatno promijenjenim imenom (HRZ). Međutim, program i cilj stranke ostali su isti.

• Kada i gdje je osnovana Hrvatska republikanska stranka?

— Osnovana je u siječnju 1951. godine u Buenos Airesu u Argentini, a pokrenuli su je hrvatski politički emigranti koji su 1945. bili prisiljeni napustiti Hrvatsku jer se nisu slagali sa sustavom, a još manje s državom koja dolazi. Oni su bili za neovisnu hrvatsku državu bez obzira na to kako bi se zvala i koji bi režim imala. Najbitnije im je bilo da to bude nezavisna država, dakle da bude jedan okvir u kome bi se Hrvati kao narod osjećali slobodni. Glavni pokretač "HRS" bio je prof. Ivan Oršanić. Stranka je okupljala ne samo ljude ustaške provenijencije, nego i ljude HSS-ovske provenijencije i neke druge, osim, naravno komunista. Razlog osnivanja stranke bila je borba za uspostavu hrvatske države i to demokratske, pluralističke Hrvatske u kojoj će vladati socijalna pravda. Bili smo protiv komunističkog sustava u kome je država iskorištavala čovjeka, ali smo i protiv sustava gdje bi čovjek iskorištavao čovjeka. Mi smo za ekonomski sustav slobodnog tržišta, ali istodobno ne želimo da to slobodno tržište znači iskorištavanje čovjeka, odnosno mi smo za ekonomsku slobodu čovjeka, a protiv ekonomske potlačenosti. Mi smo za socijalnu pravdu ili, ako hoćete, mi smo za društvenu pravdu, slijedeći pritom moderne zasade Katoličke crkve.

• Negdje sam čuo da je bilo određenih neslaganja s Pavelićem koji jedno vrijeme nije mogao shvatiti da postoje i druga strujanja u hrvatskoj emigraciji. U čemu su bila razmimoilaženja?

— Najprije bih Vas ispravio, jer nije da on nije mogao shvatiti da postoje druga strujanja. Vidite, mi nismo, budući da smo pokrenuli drugu stranku (kažem mi, iako sam se ja uključio kasnije) u tom trenutku bili sljedbenici dr. Ante Pavelića, ali treba reći historijsku istinu: dr. Ante Pavelić je po svom podrijetlu bio pravaš. Što to znači biti pravaš? To znači biti za slobodu čovjeka, za pluralizam. Starčević je bio veliki demokrat! Prema tome Ante Pavelić, iako je po formi za vrijeme NDH bio autoritativac, on je ipak u duši bio demokrat jer je shvaćao nužnost i neizbježnost političkog pluralizma. Dakako, nije mu bilo drago što se osnivaju druge stranke. Logično je da postoji stranačka borba i ne može on prihvatiti da su "Republikanci" u pravu, a on u krivu jer bi on postao "Republikanac". Isto tako mi smo osnovali drugu stranku zato, jer smo smatrali da on nije u pravu. To je ta razlika i nema ništa loše u tome da ljudi misle na različite načine. Ne samo da u tome nema ništa loše, već je to prirodno. Ako bi, na primjer, uzeli jednu vazu i stavili je između Vas i mene, Vi biste je vidjeli na drukčiji način od mene. Tko bi bio u pravu? I Vi i ja, a vaza je jedna i to je politički pluralizam. On je potreban jer tek razna mišljenja omogućuju shvaćanje prave istine u svojoj potpunosti. Dalje, što se tiče razlika,

evo pedeseta je obljetnica Bleiburga i mi smo shvatili da je Bleiburg stavio točku na jedno razdoblje i da treba početi s novim razdobljem. To je shvatio čak i dr. Ante Pavelić. On u emigraciji ne nastavlja s ustaškim pokretom jer ga je, što su mnogi zaboravili, raspustio i osnovao "Hrvatsku državotvornu stranku". Na žalost ta je stranka prestala djelovati zbog nedemokratičnosti nekih drugih, a ne Ante Pavelića. Dakle, ako je on pokrenuo stranku jasno je da smo i mi imali to isto pravo.

Idejni prodor u domovinu

• Na koji ste način djelovali iz emigracije?

— Mi smo pokrenuli stranku u emigraciji zato što je to bilo nemoguće u Zagrebu. Međutim, mi je nismo pokrenuli da djelujemo prvenstveno u emigraciji, već zato da bude politički instrument borbe Hrvata za hrvatsku državu, ne samo u vanjskom svijetu, već i u domovini. Smatrali smo da je najplodnije, najbitnije polje rada Domovina i da će se Hrvatska osloboditi ne izvana već iznutra. Zbog toga smo nastojali djelovati prema domovini i u domovini. S istim smo ciljem 1951. godine pokrenuli jedno glasilo koje je izlazilo nekad kao dvomjesečnik, nekad kao tromjesečnik, a zvalo se "Republika Hrvatska". Od prošle godine "Republiku Hrvatsku" nastavljamo tiskati u Zagrebu i, evo, sad je izašao broj 187.

To je bio jedan način djelovanja. Glasilo nam je služilo za teoretsku obradu problema i mi smo u proteklim godinama razradili sve bitne pretpostavke i moguće probleme. Pisali smo o tome kakva ekonomija mora biti u Hrvatskoj, zatim o odnosima prema našim susjedima: Italiji, Sloveniji, Austriji (koja nije naš prvi susjed, ali je ipak tu), zatim prema Crnoj Gori, Srbiji, domaćim Srbima i rješavanju srpskog problema. Treba li ga riješiti na neki okrutan način ili na jedan logičan način? O svemu smo tome raspravljali u tom časopisu.

Dakako, teško je bilo s jednim takvim časopisom prodrijeti na domovinsko područje jer, Vi znate koliki je problem i rizik bio za onoga tko je prenosio jedan takav časopis koji je imao od 80 pa do 120 stranica. Zato smo osim toga časopisa glavne članke, odnosno sažetke glavnih članaka tiskali (na formatu A4) sitnim slovima u obliku letaka, što smo zvali domovinsko izdanje "Republike Hrvatske". Tim sam se poslom zapravo bavio ja kao tadašnji tajnik HRS-e. Mi smo te letke tiskali u, i za današnje prilike velikim količinama (od 50 do 100 tisuća primjeraka), u Njemačkoj. Što smo s tim radili? Masovno smo ih širili među našim radnicima-pečalbarima u Njemačkoj, Francuskoj, Švedskoj i drugim europskim zemljama kako bismo ih poučili i preko njih prodrli u domovinu. Mi smo im govorili: "Ako ne možete to prenijeti u svom džepu, jer se bojite da će vas uhvatiti na granici, prenesite to u svom mozgu gdje nikakav rendgen ne može ništa otkriti."

Drugi način na koji smo nastojali prodrijeti u domovinu, govorim o ideološkom radu, bile su magnetofonske vrpce - kazete. Na tim kazetama, koje su devedesetominutne i izišlo ih je devet, sažimali smo glavne misli i davali smo upute što i kako treba raditi u domovini. To su bile instrukcije o revolucionarnom radu. Kad govorim o revolucionarnom radu, ne mislim na dizanje mostova i bacanje bombi, već na nešto sasvim drugo. Jedan od naših slogana je glasio: "Svaki letak — jedan metak u Jugoslaviju!"

Starčevićevo rješenje srpskog pitanja

• Spomenuli ste srpsko pitanje. Kako Vi i Vaša stranka vidite rješenje srpskog pitanja i postoji li ono uopće?

— Gledajte, rješenje srpskog pitanja dao je još Starčević i dao Bog da smo se mi uvijek držali Starčevića. Na primjer: kad Vi igrate šah, potezi koje ćete vući ne ovise samo o vama, nego i o onom koji s vama igra. Ali treba, bez obzira na protivnika, imati jedan plan. Koje je bilo Starčevićevo rješenje srpskog pitanja? Starčević je Hrvatsku zamišljao kao državu slobode za sve njezine građane i to bi bilo ono pravo rješenje. Na žalost, Srbi su bili i željeli ostati "ravnopravniji", tj. oni su nas toliko godina tlačili da im je postalo teško naviknuti se da budu ravnopravnima. Naravno, ne možete se vi osloboditi samo idejom. Mora postojati određena prisila, određena snaga. Dobar je primjer ono što se nedavno zbilo u zapadnoj Slavoniji. Nikad mi to područje ne bismo oslobodili na potpuno miran način. Ali ta je intervencija mogla biti i drukčija. Mogla je biti brutalna, krvava i ne samo to, nego je moglo kasnije doći do prolijevanja krvi, što se nije zbilo. To je primjer koji je puno bolji od bilo kakve definicije. O tom smo pisali široke rasprave koje su, kao i ovo sada, osim Hrvatima bile upućene i Srbima. Oni se ne trebaju plašiti hrvatske države. Često smo govorili kako treba prekinuti lanac osvete (jer je nakon Bleiburga bio red na nama da se osvetimo), jer ako ga mi ne prekinemo on će se nastaviti. A naša je želja bila i ostala da Hrvatska ne traje samo četiri godine, već vječno. Vidim da to želi i današnja vlast i makar ja ne pripadam stranci na vlasti takvo oslobađanje zapadne Slavonije doživljavam kao ostvarenje našeg programa. Nemam što drugo reći nego da čestitam i ovakvoj vojsci i ovakvoj politici!

Katolici i muslimani — Hrvati

• Vi ste dosta pisali i imali svoje viđenje rješenja nakupljenih problema u bivšoj Jugoslaviji. Recite mi kako Vi vidite rješenje hrvatskog pitanja koje je tijesno vezano za BiH?

— Kad smo osnivali stranku (već ranije sam rekao kako sam se ja kasnije uključio) onda nam je pred očima bila NDH koja je, kako se zna,

uz područje današnje Republike Hrvatske obuhvaćala i područje današnje BiH, a u tom razdoblju nije postojala nikakva razlika u nacionalnom smislu između katolika i muslimana. Bilo je to vrijeme kad su i jedni i drugi jednako ginuli za Hrvatsku i kad je dominirala Starčevićeva ideja koja je zbližila katolike i muslimane. Nekad su katolici i muslimani bili u sukobu i krvarili smo međusobno. Bili smo potlačeni, ali ne od muslimana već od Turaka, dakle jednoga stranog naroda. Muslimani nisu Turci, što je vidljivo iz njihove kose, očiju, puti itd. Međutim, 1945. god. dolazi Tito i počinje jedan proces koji je muslimane pretvorio u jedan drugi narod. Mi smo 1988. god. shvatili da se Hrvatska mora organizirati ne unitarno, već kao savezna država koja bi bila organizirana po županijama, a sastojala bi se od dviju upravnih jedinica: jedna bi bila današnja Republika Hrvatska, a druga današnja Republika BiH. Taj naš program smo temeljili ne samo na činjenici da su muslimani biološki zapravo Hrvati, makar se većina danas tako ne osjeća, već i na tome da Republika Hrvatska treba BiH i obrnuto. Osim toga, shvaćali smo da ne može doći do zbližavanja tih područja ako protiv toga bude najbrojnija skupina, a to su muslimani, te da Hrvati-katolici nisu dovoljno jaki u BiH da bi mogli nametnuti volju ostalom pučanstvu. Treba dakle pridobiti muslimane, a da bi ih se pridobilo trebaju shvatiti da im ne prijeti nikakva opasnost od majorizacije. Današnja BiH ne treba biti unitarno uklopljena u Republiku Hrvatsku, nego kao zasebna jedinica, jer će muslimani po demokratskom principu imati većinu u toj jedinici i ne trebaju se bojati katolika. S druge strane, mi smo tada govorili da se BiH ne može sama održati jer će je domaći Srbi i Srbija uništiti i da može opstati jedino u spoju s Republikom Hrvatskom.

• Mislite li da je to sad, nakon ovih krvavih događaja moguće i je li dobar put kojim se sada ide, mislim na federaciju BiH (bez srpskog dijela) i njezino konfederalno povezivanje s Republikom Hrvatskom?

— Vašingtonski sporazum je primjena naše teorije u današnjici i mislim da je moguć. A znate li zašto? Zato što nema drugog rješenja! Na žalost, krv je potekla s obje strane i teško je kad progovore osjećaji, ali razum mora u konačnici prevladati. Najbolji su primjer Nijemci i Francuzi koji se ni danas ne vole, ali ne ratuju, nego zajedno stvaraju Europu. Prema tome, to nije utopija, već jedino logično rješenje. Ja bih išao i korak dalje: ne samo s federacijom BiH, već s kompletnom Republikom BiH. Sad će netko reći: "Onda ćemo imati dva milijuna Srba i to je opet neka Jugoslavija." Dragi moj prijatelju to nije nikakva Jugoslavija, već je to Hrvatska u kojoj imamo srpsku manjinu. Postoji i drugo "rješenje". Bilo bi jako lijepo da mi ostanemo s ovim područjem, ali bez Srba. No to je nemoguće, jer ako ne želimo ostati s tim Srbima, ostat ćemo i bez toga područja. Ako dopustimo da se to područje konfederalno veže sa Srbijom mi ćemo blizu Karlovca, umjesto

domaćih Srba, imati Veliku Srbiju, a to nije isto, jer će takva Srbija težiti izlasku na more, koje je blizu, što se ne mora dogoditi za 5 ili 10 godina, ali može za 20 god., a to je onda nestanak Hrvatske. Rješenje treba biti trajno, a ne polovično. Hoće li to biti federacija ili konfederacija, manje je važno, ali ta dva prostora (i to kompletna!) teže jedan drugome i Vašingtonski sporazumi samo su korak k pravom rješenju koje mi zastupamo od 1988. godine.

"Luđaci"

• Sve je to lijepo zamišljeno; međutim, mislim da nemate u vidu dvije stvari, a to su: aktualno muslimansko vodstvo, koje nije za to i drugo, mislite li da će srpski prijatelji u svijetu dopustiti povezivanje cijele BiH s Republikom Hrvatskom?

— Naravno da stvar nije nimalo laka, ali Vi morate imati cilj kojem težite, jer ako nemate ispravan cilj Vi ga nikad nećete moći ostvariti. Najprije moramo shvatiti da ne smijemo ratovati s Muslimanima. Ja nisam potpuno uvjeren da mi to shvaćamo, a to je za mene puno veći problem nego vanjske sile. Problem je u nama! Sveto pismo kaže: "Iz tebe, Izraele, proizlazi tvoja propast." Naravno i Muslimani moraju shvatiti da im nema spasa bez nas i sve kad bi se i mrzili moramo biti zajedno. Što se tiče vanjskih sila, mi smo Hrvatsku stvorili jer smo to željeli, a isto tako znat ćemo je i očuvati. Prilika nam se ukazala kao i 1941. godine kad smo, ne zato što je netko drugi htio stvoriti Hrvatsku, već mi, to i učinili. Naš se plan nekome može činiti kao fatamorgana, ali, molim Vas, tko je prije samo 5 godina mogao vjerovati u nastanak Hrvatske? Gotovo nitko! Za mene je Hrvatska i tada i uvijek bila opipljiva realnost, a Jugoslavija fatamorgana, što sam napisao još 1959. god. Napisati to tada značilo je da ste zreli za ludnicu. Prof. Ivan Oršanić je govorio da smo mi republikanci "luđaci", jer smo vjerovali u ostvarenje nečega naizgled neostvarivoga, ali da ćemo, budemo li mi Hrvati "luđaci", uspjeti stvoriti državu, što se i dogodilo. I sad moramo biti "luđaci". Recite mi je li prije dvije godine bilo realno očekivati oslobođenje zapadne Slavonije? Nije. Koliko nas ima danas koji vjeruju u oslobađanje Knina, a koliki misle da je to neizvedivo? A oslobodit ćemo ga! Pod kojim uvjetom? Pod uvjetom da vjerujemo u to, da radimo na tome i da se spremamo na to.

• Zašto ste pokrenuli stranku u domovini?

— Gledajte, najmanje ću govoriti o stranci, jer je ona za nas republikance sekundarna. Nama je ona sredstvo, a pokrenuli smo je radi pomoći vlastitom narodu. Jer, kao što je nužan klub kad je športsko natjecanje u pitanju, tako je potrebna stranka želite li politički djelovati.

Mislimo da još imamo što reći svom narodu i da mu još možemo pomoći.

• Djelujete li još uvijek u inozemstvu?

— Da. Oni republikanci koji se iz raznoraznih razloga nisu vratili u domovinu u svojim su srcima ostali republikanci i dio naše organizacije.

Mi smo kao stranka ostali širom svijeta u emigraciji i u našem statutu stoji da će stranka (HRZ) djelovati i izvan Hrvatske.

"Zna vođa što radi!"

• Otkud u imenu stranke pridjev republikanski?

— Odatle što smo davno shvatili da je politika "zna vođa što radi" bila neispravna. Takva politika je bila neispravna za vrijeme prve Jugoslavije, za vrijeme NDH, potom u emigraciji i ona je neispravna uvijek. Pridjev republikanski uzeli smo zbog neslaganja s monarhističkim principom (a ne samo s monarhijom), tj. s principom gdje imate s jedne strane vođu, a s druge "stado" koje ga mora slijediti. Mi smo za parlamentarni sustav, odnosno pravu republikansku demokraciju. Država Hrvatska je ispravno odabrala naziv Republika naznačujući tako demokratski princip koji u njoj treba vladati. Princip je to gdje jedan čovjek nije Bogom-dan i da sve o njemu ovisi.

• Naš sustav, koji je dosta sličan američkom i francuskom, stalno je osporavan od strane oporbenih stranaka. Što Vi mislite o našem sustavu vladanja?

— Ponavljam da smo mi **uvijek** zastupali parlamentarni sustav, ali ne zato što nam se ne bi možda sviđao današnji predsjednik Republike, nego je to naš princip od 1951. godine kad još Hrvatska nije ni postojala i kad nismo znali da će na to mjesto biti izabran dr. Franjo Tuđman. Dakle, to naše mišljenje ne treba shvatiti kao kritiku predsjednika Tuđmana, već kao naš načelni stav. Vidite, s današnjim Saborom, koji nije toliko jak, ipak država funkcionira. Ali što bi bilo da nema dr. Tuđmana? Bi li onda s ovim sustavom država funkcionirala? Država mora funkcionirati neovisno o čovjeku, jer svi smo smrtni i ne smijemo, kad biramo, izabrati sustav za 4 ili 6 godina, već za 200 i 300 god. Mi nismo, kao neki, protiv takva sustava zato što mi nismo na vlasti, nego jer nam je na pameti interes Hrvatske.

Tko je kriv za Bleiburg?

• Tko je kriv za bleiburšku tragediju? Koje ljude ili možda države treba kriviti?

— Ponovno bih se vratio Starčeviću. On je upozoravao kako Hrvati za svoje nesreće uvijek krive drugoga i nikako da shvate da su za mnoge oni sami krivi. Tom spoznajom je nastojao djelovati na nas Hrvate i taj princip vrijedi i za slučaj Bleiburga. Za Bleiburg nisu samo Englezi krivi nego i mi sami, a pritom mislim i na jedne i na druge. Kako je došlo do Bleiburga? Zašto smo izgubili državu?

• Je li to bilo neizbježno i da li se na kraju moglo što promijeniti?

— Država se mogla spasiti, ali to su mogli učiniti samo oni koji su bili na strani pobjednika. Nisu se ustaše mogle prebaciti na drugu stranu jer je sve bilo dogovoreno još 1943. i 1944. godine, pa je prema tome i puč Vokić-Lorković došao prekasno. Ali partizani, koji su u Hrvatskoj bili većinom Hrvati, bili su na pobjedničkoj strani i na njima je bilo da spase državu. Trebali su smijeniti režim, ali sačuvati državu.

Kako to da su Francuzi,Talijani ili Nijemci (kojih nije bilo puno protiv Hitlera, ali ih je ipak bilo), kako to da su se oni borili protiv fašizma i nacizma a istodobno nisu bili protiv vlastitih država i ni u jednom trenutku nisu pomišljali na njihovo rušenje? Naši tobožnji antifašisti, koji su u biti bili boljševici, dakle crveni fašisti, a ne antifašisti, više su mislili na rušenje države, a manje na borbu protiv okupatora. Znate li što se dogodilo kad su se Englezi trebali iskrcati u Dalmaciji? Hrvatska vlast daje tada upute svojoj vojsci da ne pruža otpor, a Tito šalje u Zagreb Velebita da Nijemcima ponudi pomoć u slučaju iskrcavanja saveznika. Je li to bila borba protiv okupatora ili protiv hrvatske države?! Tito je Hrvat i, molim Vas, tko je mogao sačuvati Hrvatsku ako ne on!

Kad je kapitulirala Italija svo talijansko oružje je završilo u rukama hrvatskih (a ne srpskih) partizana, tako da su oni na prostoru bivše Jugoslavije bili najbolje naoružani. Idemo dalje: Hebrang razmišlja o nekoj vrsti, iako ne potpunoj, samostalnosti, nakon čega ga smjenjuju, a na njegovo mjesto postavljaju kvislinga Bakarića. Dakle, jedino su partizani mogli spasiti Hrvatsku. To više nije mogao ni HSS, jer ako su Englezi žrtvovali Dražu-Mihajlovića i kralja Petra za Tita, zar bi žrtvovali Tita za Mačeka? Ili, zar bi žrtvovali Tita za Vokića i Lorkovića? To su iluzije! Znači, krivi su ne hrvatski boljševici, jer oni nikad nisu bili hrvatski, već boljševici iz Hrvatske.

Želio bih napomenuti da ja ne kritiziram obične partizane, a posebno ne one iz Dalmacije, koji su bježali pred Talijanima, jer ja sam iz Hrvatskog primorja i znam kako je bilo. Također, partizanski pokret u Istri bio je sto posto hrvatski, ali tko je pitao te partizane, te naše "male" ljude koji su svi glasali za Mačeka, dakle za Hrvatsku (jer se za Pavelića i nije moglo glasati), tko ih je išta pitao? Oni koji su odlučivali bili su za Jugoslaviju, odnosno bolje rečeno za Veliku Srbiju i tako je došlo do propasti Hrvatske i do povlačenja.

Da li se trebalo povući, da li je sve tako moralo biti, da li je moglo biti nešto bolje — sve su to pitanja za sebe. Dio je krivnje i na ovoj strani. Uostalom, HRVATSKA REPUBLIKANSKA STRANKA je i stvorena kao kritika Bleiburga. Ali mislim da još jednom treba podvući da su glavni krivci "naši" boljševici!

Novi suradnici:

(Nastavak sa druge stranice korica)

Prof. Juraj Lončarević, rođen 1930. u Sremskoj Mitrovici. U VI. razredu gimnazije (1946.) izbačen iz svih škola u državi, za sva vremena, ali ipak uspijeva završiti kroatistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Uhićen 1972. i osuđen na 18 mjeseci strogog zatvora, te izbačen s posla. Najvažnija djela: "Šokački i bunjevački književni portreti", "Dnevnik odgojitelja", "Unatoč svemu ostati vedar" (reportaža o župnicima u Hrvatskoj), "Sakralno-turistički vodič Slavonije i Baranje", "Hrvati u Srijemu", "Hrvati u Mađarskoj i Trijanonski ugovor", "Srijemska kalvarija Hrvata".

Tvrdko Novaković rođen je 13. kolovoza 1973. godine u Kölnu. Otac mu je robijao deset godina u KPD "Zenica" kao politički zatvorenik. Student je prava u Zagrebu i član HRZ-a.

Dr. Petar Strčić, rođen na otoku Krku, član-suradnik HAZU, znanstveni i arhivski savjetnik, upravitelj arhiva HAZU i profesor Filozofskog fakulteta u Zagrebu te Pedagoškoga fakulteta u Rijeci. Predsjednik je Društva za hrvatsku povjesnicu, Saveza povjesnih društava Republike Hrvatske u Zagrebu, Čakavskoga sabora u Puli i Povijesnoga društva u Rijeci. Glavni je urednik više zbornika, te (ko)autor 29 knjiga. Stručnjak je za povijest Zapadne Hrvatske. Dobitnik je niza priznanja, a ove je godine dobio koautorsku nagradu grada Rijeke za knjigu "Poglavnikovom Vojnom uredu".

REPUBLIKA HRVATSKA

TROMJESEČNI ČASOPIS

•

Prvi broj časopisa izašao je 1951. godine u Buenos Airesu. Urednici su mu bili: prof. Ivan Oršanić, prof. Ante Oršanić, Viktor Kos, Mladen Petrić, Marko Sinovčić i dr. Ivo Korsky.

•

Glavni i odgovorni urednik:
mr. Kazimir Katalinić

Urednik:
Stanislav Pejković

Uredničko vijeće:
Goran Ante Blažeković
Ivan Gabelica
Dr. Ivo Korsky

Adresa: Nova ves 62, 10000 Zagreb
Telefon i fax: (01) 277-318

•

GODIŠNJA PRETPLATA
(četiri broja): 60 kuna
Cijena ovog broja je 15 kuna.
Pretplatu slati na žiro-račun Hrvatske republikanske zajednice br. 30102-670-203, Zavod za platni promet, podr. Zagreb, a fotokopiju "Opće uplatnice" na našu adresu.

•

PRETPLATA IZVAN HRVATSKE:
30 DEM, 25 USA dolara,
30 kanadskih ili 34 australskih dolara.
Uplaćuje se preko Poštanske štedionice, München BLZ 700 100 80 na račun REPUBLIKA HRVATSKA Nr. 1201 89-809 ili preko Citizens Bank of Maryland, Laurel, MD 20707, USA, na račun: REPUBLIKA HRVATSKA N° 018-4738. Javite nam kada ste i koliko novaca uplatili.

•

Tisak: Tiskara Zelina d.d.
Sv. Ivan Zelina

Sadržaj

Časopis je registriran pri Ministarstvu informiranja Republike Hrvatske pod brojem 1340, dne 26. 8. 1991. Oslobođen je plaćanja poreza na promet.